Provincie Flevoland

ONTWERP
31-03-2021

Programma Landschap van de Toekomst

APPENDIX:
Handboek kernkwaliteiten Flevoland
24 bouwstenen voor hoge ruimtelijke kwaliteit

ONTWERP
31-03-2021

Programma Landschap van de Toekomst

APPENDIX:
Handboek kernkwaliteiten Flevoland
24 bouwstenen voor hoge ruimtelijke kwaliteit

Zuidelijk Flevoland, vermoedelijk begin jaren '70. Het inzaaien van riet met het vliegtuig, in de net drooggevallen polder. Beeld: Beeldbank Rijkswaterstaat - Geert Menting

Inhoudsopgave

H1. Introductie **9**

H2. Het ontstaan en karakter van het Flevolandse landschap **11**
2.1 Een ingenieurslandschap van wereldfaam 12
2.2 De idealen van de landmakers 12
2.3 Drie polders, drie karakters en de vierde ontwikkeling 14
2.4 Kernkwaliteiten van het Flevolandse landschap 20
2.5 Noordoostpolder - gesamtkunstwerk van de wederopbouw 36
2.6 Oostelijk Flevoland - polderparkwegen aan een groene horizon 38
2.7 Zuidelijk Flevoland - landschap van grote gebaren 40
2.8 IJsselmeer en Markermeer – het blauwe hart van Nederland 42

H3. Kernkwaliteiten als bouwstenen van het Flevolandse landschap **45**
3.1 Waterbouwkundig bouwwerk 46
3.2 Hoofdstructuur per polder 64
3.3 Maaiveld 72
3.4 Beplantingsstructuren 82
3.5 Infrastructuur 92
3.6 Oud land in nieuw land 102

Bijlagen **111**
1. Begrippenlijst 112
2. Literatuurlijst 114

Colofon **116**

1. Introductie

Het Handboek kernkwaliteiten Flevoland is *het* document dat op provinciaal niveau het karakter en de kernkwaliteiten van het Flevolandse landschap integraal beschrijft. Het handboek geeft handvatten voor een hoge ruimtelijke kwaliteit van het landschap van de toekomst.

Allereerst beschrijven we in het handboek de ontstaansgeschiedenis en essentie van Flevoland. Vervolgens duiden we de karakters en kernkwaliteiten van het landschap. Dit doen we voor Flevoland als geheel en per polder afzonderlijk. Tenslotte werken we de 24 kernkwaliteiten uit in bouwstenen voor een hoge ruimtelijke kwaliteit van het Flevolandse landschap.

De 24 kernkwaliteiten en bouwstenen van het Flevolandse landschap zijn een uitgangspunt voor overheden, initiatiefnemers en ontwikkelaars bij ruimtelijke planvorming en veranderingen in het landschap.

Het Handboek kernkwaliteiten Flevoland is een appendix van het Programma Landschap van de Toekomst. Tegelijk kan het handboek ook als zelfstandig naslagwerk functioneren.

We hebben dit handboek gemaakt voor iedereen die werkt aan het landschap. Daarnaast is het handboek inspirerend en leerzaam voor wie meer wil weten over de ontstaansgeschiedenis en essentie van Flevoland.

2. Het ontstaan en karakter

van het Flevolandse landschap

2. Het ontstaan en karakter van het Flevolandse landschap

Dit hoofdstuk beschrijft het ontstaan, de opbouw, karakters en kernkwaliteiten van het Flevolandse landschap. Zowel voor Flevoland als geheel als voor elke polder afzonderlijk.

Inzicht in de essentie van het Flevolandse landschap maakt duidelijk vanuit welke overwegingen het landschap is ingericht. De kernkwaliteiten die zijn ontstaan, vormen het fundament van de identiteit en beleving van het landschap. Het zijn bouwstenen zoals karakteristieke beplantingsstructuren, dijkzones, polderparkwegen en openheid die Flevoland tot Flevoland maken.
Vanuit kennis van de essentie en kernkwaliteiten van Flevoland, ontstaan aanknopingspunten. Hiermee kunnen we transformaties in het landschap vormgeven. En een balans vinden: tussen vernieuwen van het landschap en voortbouwen op kwaliteiten die er al zijn.

2.1 Een ingenieurslandschap van wereldfaam

In de twintigste eeuw werd in het hart van Nederland water tot land gemaakt: Flevoland. De drie Flevolandse polders - Noordoostpolder, Oostelijk Flevoland, Zuidelijk Flevoland - zijn onderdeel van de Zuiderzeewerken. ´s Werelds grootste waterbouwkundig werk.

Flevoland is uniek, zowel op de schaal van Nederland als op wereldniveau. Flevoland is bedacht, tot in de kleinste details. Een ingenieurslandschap dat werd geschapen en opgebouwd door de 'pioniers van het nieuwe land'. Inmiddels is het een vanzelfsprekende leefomgeving voor de mensen die er wonen en werken. Flevoland vormt een icoon op zich, ondanks de jonge leeftijd. Een icoon met een duidelijke plek in het collectieve geheugen.

Het ontworpen polderlandschap is in korte tijd uitgegroeid tot een robuust geheel, met een eigen schoonheid en waarde. Dit is ontstaan door een intense verweving van het waterbouwkundig bouwwerk met de maaiveldinrichting, landbouwkundige verkaveling, beplantingsstructuur en het netwerk van water en wegen. Met respect voor markante relicten van het oude land.

Tussen deze verschillende lagen in het landschap is een robuuste en vanzelfsprekende samenhang (synthese) ontstaan. Dankzij de weloverwogen planvorming en het voortschrijdend inzicht van de ontwerpers van toen. Gezamenlijk vormen deze lagen de essentie en kernkwaliteiten van de Flevolandse landschappelijke identiteit.

Het landschap van Flevoland vormt daarmee ook een monumentaal ruimtelijk verslag. Een verslag van de ontwikkeling van de Nederlandse waterstaatkundige expertise, innovatie in de landbouw. Van veranderingen in de maatschappij. Ook van de ontwikkeling van het vakgebied 'regionaal landschapsontwerp'. Elementen zoals beplantingsstructuren, verkavelingspatronen, waterwegen en dijken, werden de gereedschapsstukken voor het creëren van een waardevolle omgeving.

2.2 De idealen van de landmakers

De inpoldering van de Zuiderzee was in eerste instantie gericht op de nationale voedselvoorziening. Dit bepaalde voor een groot deel het rationele landbouwkundige karakter van de eerste inpolderingen. Bijvoorbeeld bij de Wieringermeerpolder in Noord-Holland. Deze polder is na de proefpolder in Andijk de eerste grootschalige inpoldering van de Zuiderzee. Daarna volgenden de inpolderingen van Flevoland.

Gaandeweg verschoof het accent. Van het realiseren van nieuwe gebieden voor de landbouw. Naar het creëren van echte leefomgevingen. Met meer aandacht voor wonen, werken en recreëren in de nabijheid van de drukke Randstad.

De heer De Blocq van Kuffeler, directeur der Zuiderzeewerken, sprak in 1950 over een bredere ambitie:

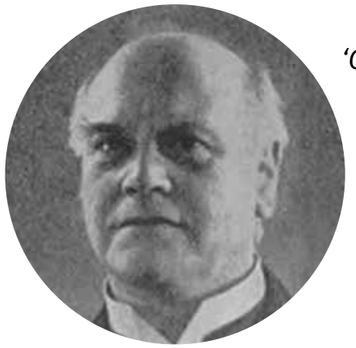

'Om te komen tot een inrichtingsplan van de polders dat, eenmaal uitgevoerd, aan de opvolgende generaties van toekomstige bewoners tot heil van het gehele land, een gewest zal bieden, waar met vreugde geleefd en economisch gewerkt zal worden.'

Directeur Zuiderzeewerken Dhr. De Blocq van Kuffeler, 1950. Beeld: Flevolands Archief

Waterbouwkundig bouwwerk
Legenda

- Dijken
- Hoofdwaterwegen
- Natuurlijke laagtes, geulen
- Natuurlijke hoogtes

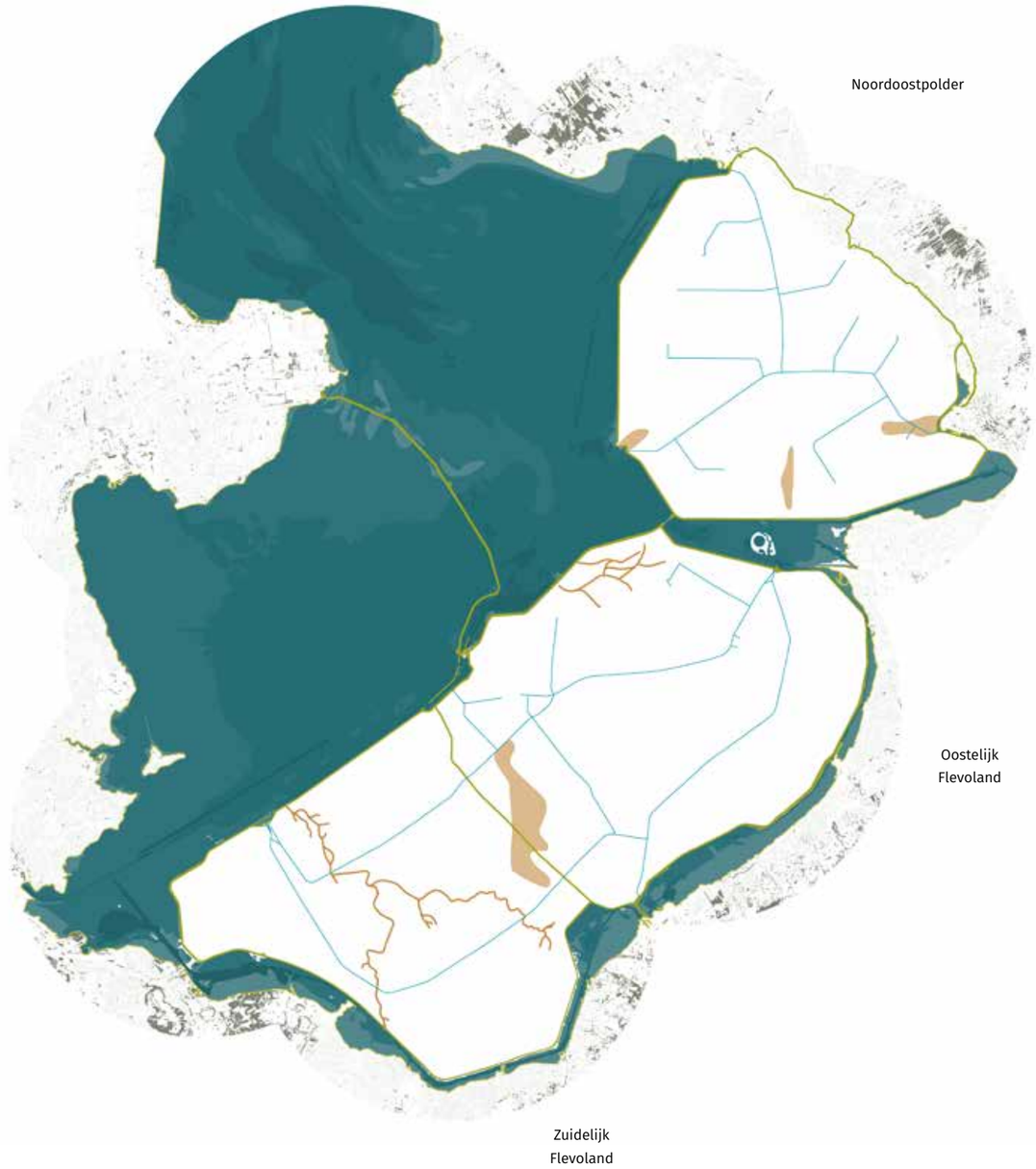

Links: Noordermeerdijk (Noordoostpolder) tijdens de aanleg in 1939. Beeld: AVIODROME, Lelystad.
Rechts: Overzichtskaart van de drie polders met de dijken, hoofdwaterwegen, natuurlijke laagtes en hoogtes.

Waar andere provincies een geschiedenis van eeuwen hebben, is Flevoland in slechts enkele decennia gemaakt. Het land werd ingericht op basis van eigentijdse inzichten en met een kenmerkende helderheid en geordendheid.

Een belangrijk hoofdprincipe was dat de moderne mens de schoonheid van het agrarisch landschap moest kunnen ervaren. Dat kon volgens de Rijksdienst voor de IJsselmeer Polders (RIJP) worden bereikt door functionele inrichtingselementen. Deze zodanig vorm te geven dat ze als vanzelf de ervaring van schoonheid zouden oproepen. Zo beoogde men een weldadige leefomgeving te creëren. Hiermee is dus in relatief kort tijdsbestek een landschap ontstaan met een geheel eigen schoonheid.

2.3 Drie polders, drie karakters en de vierde ontwikkeling

Ontworpen vanuit een leidende hoofdgedachte en voortschrijdend inzicht
Flevoland bestaat uit drie polders die na elkaar werden gerealiseerd: de Noordoostpolder, Oostelijk Flevoland en Zuidelijk Flevoland.
De polders zijn verschillend in opzet. Maar het verhaal en de ontwerpgedachte van het landmaken verbindt de polders ook.

De polders vertellen een verhaal over de tijd waarin ze aangelegd werden. Want elk van de drie polders is vormgegeven vanuit de nieuwste inzichten en behoeften. Zoals die speelden in de periode van realisatie. De ontwerpgedachte zorgde er ook voor dat elke polder zijn eigen ruimtelijke ordeningsconcept heeft gekregen. En een sterke mate van eigenheid, karakter.

Recent is een vierde ontwikkeling toegevoegd aan de traditie van landmaken in Flevoland: de Marker Wadden.

Hieronder duiden we de karakters, filosofie en ruimtelijke opbouw van de drie polders en de vierde ontwikkeling.

Boerin met kind kijkt uit over de net gereedgekomen Noordoostpolder
Beeld: Theo van Haren Norman, Nationaal Archief

Overzichtskaart met schematische weergave van de ruimtelijke concepten van de drie polders.
Zie volgende pagina's voor toelichting.

Noordoostpolder: perfecte ruimtelijke ordening landbouwgemeenschap

Filosofie

De Noordoostpolder werd aangelegd om het areaal aan landbouwgrond in Nederland sterk uit te breiden. Dit ten behoeve van onze voedselvoorziening. Het ideaal bij de inrichting was om een goede basis te leggen voor een uitgebalanceerde leefgemeenschap. Deze stond in het teken van de landbouw. De Noordoostpolder is nu bekend als symbool van planologie uit de wederopbouwperiode.

Leidend bij de inrichting van de polder is de centrale-plaatsentheorie van de Duitse geograaf Walter Christaller. Deze ging uit van een optimale verspreiding van dorpskernen over het gebied. Dit had in de theorie van Christaller een economische basisgedachte. Hierin was de afstand tussen de woonkernen gebaseerd op de nabijheid en toegankelijkheid van voorzieningen voor de inwoners. Tegelijk moest dit zorgen voor de zekerheid van afzet van goederen voor winkeliers.

Ruimtelijke opbouw

In de ruimtelijke opbouw van de Noordoostpolder heeft dit geleid tot een concentrische ruimtelijke opbouw. Dit is onder meer leesbaar door de ligging van Emmeloord in het centrum van de polder. Met daaromheen een ring van dorpen op fietsafstand. Emmeloord en de dorpenring zijn verbonden door radialen van vaarten die het assenkruis vormen. De groene aankleding werd aansluitend vanuit deze basis ontworpen.

Zo heeft de dorpenring een eigen beplantingsstructuur van lanen. De erven hebben een erfsingel, gekoppeld aan bomenlanen. De beplanting van de erfsingels is aan de zuidwestkant breder en robuuster vanwege de overheersende windrichting.

De polder is niet zuiver rond. Dat maakt dat ten noorden van de dorpenring een extra kruispuntnederzetting werd toegevoegd. Deze is via wegen verbonden met de andere dorpen. Ondergeschikt aan de dorpenring werden ontsluitingswegen toegevoegd, deze verbinden de polder met het oude land.

De inrichting van de polder werd bepaald door het bodemtype. De landbouwkundige verkaveling kwam voort uit de stand van de drainagetechniek van toen. Deze had een maximale maat van 300 bij 800 meter. Het modulaire verkavelingssysteem is zeer systematisch doorgevoerd en zorgt voor het beroemde mozaïekpatroon. Vanaf de buitenrand van de polder - de dijk – is naar binnen toe verkaveld. Dit zorgde voor hoekverdraaiingen, waarbinnen plekken ontstonden voor de dorpen. Vervolgens ontstonden binnen dit systeem de agrarische erven in clusters van 1,2,3 of 4 erven. In de hoek van de kavel.

Locaties die niet geschikt waren voor het verbouwen van voedsel - en in de theorie van Christaller geen plek gaven voor een dorp - kregen de bestemming bos.

Vanuit al deze overwegingen ontstond een perfecte verdeling van kavels en erven met een duidelijke logica.

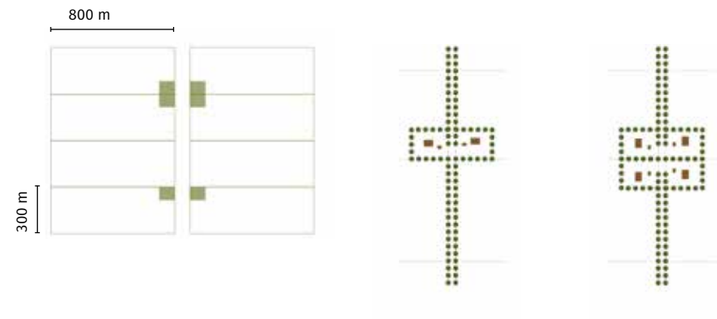

Systematiek van modulaire verkaveling en erfbeplanting

De centrale plaatsen theorie van Christaller bepaalde de posite van de dorpen langs de dorpenring, met de kern Emmeloord in het centrum.

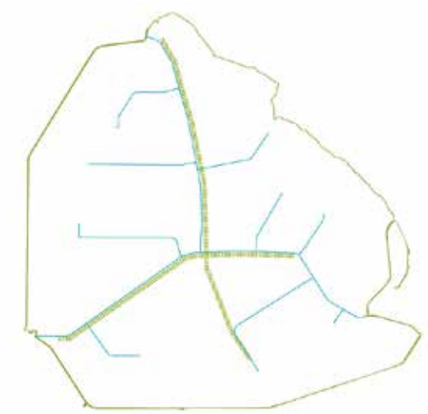

De dorpenring is via radialen verbonden met het midden van de polder. Dit assenkruis is opgebouwd uit vaarten en begeleidende beplanting.

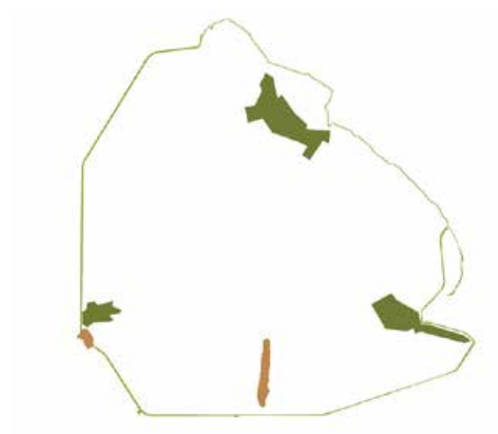

Bodem en ondergrond bepaalden de positie van de bossen. De voormalige eilanden Schokland en Urk werden opgenomen in de polder.

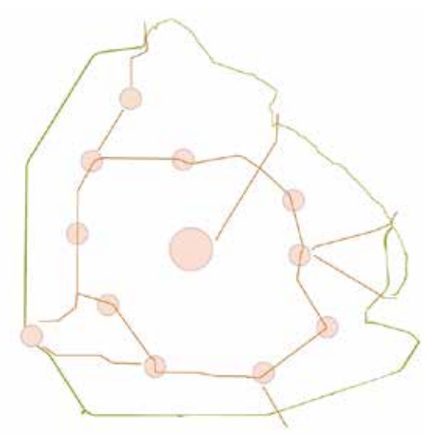

De dorpenring vormde de hoofdontsluiting binnen de polder. Vanaf de dorpenring leiden wegen naar het oude land.

Oostelijk Flevoland: menselijke maat en multifunctionaliteit

Filosofie

In Oostelijk Flevoland lopen ruimtelijke principes gedeeltelijk door elkaar. De polder heeft daardoor een wat minder uitgesproken identiteit. Het ontwerp van Oostelijk Flevoland startte met een herhaling van een dorpenring zoals gerealiseerd in de Noordoostpolder. Het ontwerp van Oostelijk Flevoland bestond oorspronkelijk uit 11 dorpen en een stad (Lelystad), gelijksoortige boerderijen en dorpsbossen.

Gaandeweg verschoven de behoeften en inzichten over hoe het landschap van deze polder vormgegeven moest worden. In Oostelijk Flevoland is de zoektocht naar meer menselijke maat in de open polder, uiteindelijk het belangrijkste uitgangspunt geweest. Er werden beplantingsstructuren langs lange wegen toegevoegd om het eindeloze polderlandschap te ‘breken’. Uitzicht over het open landelijk gebied en de groene horizon werden belangrijke uitgangspunten.

Ruimtelijke opbouw

De polder is bewust opgedeeld in kleinere ruimtes. Onder meer door het toepassen van lanen en singels. Een groot deel van deze lanen en singels werd gekoppeld aan lange, licht gebogen wegen. Deze wegen legden de verbinding tussen het oude en nieuwe land. De lange lijnen met daaraan gekoppeld verschillende typen beplanting, definiëren we nu als het netwerk van polderparkwegen.

Ook het stedenbouwkundig ontwerp kreeg nadrukkelijker aandacht. Lelystad en Dronten kregen een belangrijkere rol in de polder ten opzichte van de andere dorpen. Ze werden goed ontsloten naar de omliggende dorpen en andere provincies.

Er ontstond hierdoor binnen het netwerk van polderparkwegen een driehoek van wegen en vaarten met een royaal profiel. Deze driehoek werd een essentiële landschappelijke drager in de polder. Dit raamwerk werd aangevuld met een deels gerealiseerde dorpenring tussen Swifterbant, Dronten en Biddinghuizen. Kenmerkend zijn hier de dorpsbossen. Inclusief het Larserbos dat aangeplant werd voor het nooit gerealiseerde dorp Larsen.

Aan de oostelijke rand van de polder liggen zandgronden die minder geschikt bleken voor landbouwgrond. Tegelijkertijd ontstond er in de jaren ‘60 meer behoefte aan recreatiegebieden. Op deze behoefte werd ingespeeld door de oostelijke rand van de polder in te richten met bossen. In deze bossen kregen verschillende, vooral recreatieve functies, een plek in aansluiting op de randmeren. Zo ontstond de groene horizon aan de oostrand van de polder.

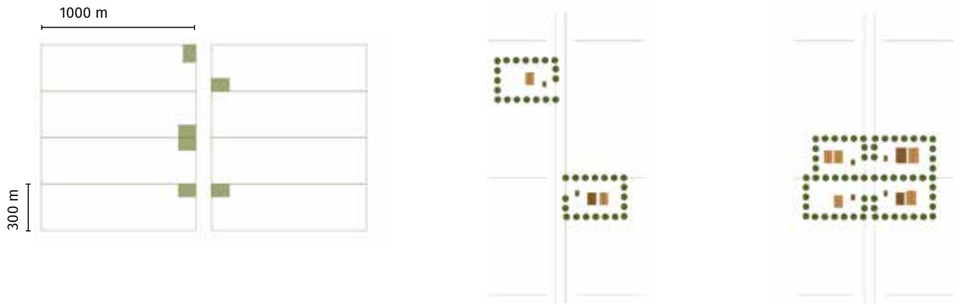

Systematiek van modulaire verkaveling en erfbeplanting

Verbindend netwerk van polderparkwegen en hoofdvaarten. Het hart van het netwerk wordt gevormd door een driehoek van zwaar aangeplante wegen.

In Oostelijk Flevoland werd deels een dorpenring aangelegd, deze werd nooit voltooid.

Het netwerk van polderparkwegen zorgt voor ontsluiting binnen de polder, samen met overige hoofdwegen. Het zijn de belevingsassen van de polder.

De oostelijke rand werd beplant met bossen en is te ervaren als een ‘groene horizon’. Samen met de inrichting van de randmeren ontstond een recreatief en ecologisch waardevol gebied.

Zuidelijk Flevoland: grote eenheden en onderhandelingsplanologie

Filosofie
Zuidelijk Flevoland is het laatste inpolderingsproject van Flevoland. Deze derde polder is het resultaat van onderhandelingsplanologie tussen landbouw, stedelijkheid, industrie, natuur en recreatiegebieden. De landbouwfunctie voerde niet meer de absolute boventoon. Als gevolg van onder meer maatschappelijke discussies werd het multifunctionele karakter van de polder steeds belangrijker gevonden. Hierdoor ontstond een landschap van een aantal grote eenheden. De meerkernige stad Almere, boscomplex het Horsterwold bij Zeewolde. Ook het landbouwgebied in het zuiden met de kenmerkende gekromde wegen: de 'zuidlob'. En het grootse open middengebied, landbouwhart.

Zuidelijk Flevoland heeft geen dorpenring of netwerk van polderparkwegen als dragende ruimtelijke structuur. In Zuidelijk Flevoland is de inrichting van het landschap juist bepaald door de grote herkenbare eenheden.

Ruimtelijke opbouw
Het poldercarré van beplanting heeft een centrale rol. Dit omsluit het grootse open landbouwhart. De maat van dit gebied is ronduit spectaculair, maar liefst 8 bij 12 kilometer groot. De Vogelweg doorsnijdt het landbouwhart en is 14 kilometer lang, 100 meter breed en monumentaal beplant. Het poldercarré en de Vogelweg vormen samen de hoofdstructuur van deze polder.

Landschapsarchitect Nico de Jonge heeft deze hoofdstructuur ontworpen om het monumentale karakter van het landbouwhart te benadrukken. Onder andere door de randen te verdichten met lanen en bosstroken. Het poldercarré vormt een scheiding tussen de andere grote eenheden die er omheen zijn gesitueerd.

Geleidelijk ontstond nog een nieuwe grote eenheid in het landschap van Zuidelijk Flevoland. In een gebied dat oorspronkelijk voor de industrie bij Almere was aangewezen, ontstond een groot moeras. Dat gebied kennen we nu als de Oostvaardersplassen. Dit natuurgebied is inmiddels herkenbaar als een van de grote landschappelijke eenheden. Dit komt door de duidelijke afbakening met dijken, een spoorlijn en de stad.

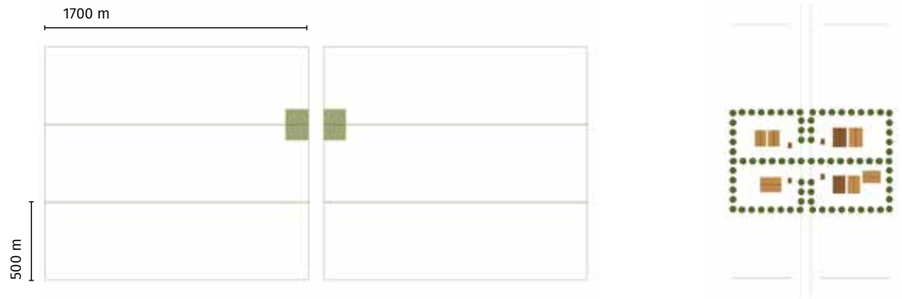

Systematiek van modulaire verkaveling en erfbeplanting

Het poldercarré en de Vogelweg omsluiten als ruimtelijke dragers het grootse open middengebied (landbouwhart) van de polder.

Rond het open landbouwhart liggen de herkenbare grote eenheden; Oostvaardersplassen, meerkernige stad Almere, Horsterwold, zuidlob.

De rand van de polder is ontworpen met open landbouwgebieden en grote bosgebieden, als spiegel van het oude land.

Marker Wadden: bouwen met natuur

Recent is een vierde ontwikkeling toegevoegd aan de traditie van landmaken in Flevoland: de Marker Wadden in het Markermeer.

Het oorspronkelijke plan om het Markermeer in te polderen is nog steeds herkenbaar. In het ontwerp van de wegen, steden en het landschap van de eerdere polders is duidelijk te zien dat er al aanzetten zijn gedaan voor de Markerwaard. Al is deze polder er nooit gekomen.

De Houtribdijk vormt het meest duidelijke element dat herinnert aan de plannen voor de drooglegging van dit gebied. De dijk heeft nu water aan beide zijden water. Maar was ooit bedoeld als noordelijke grens van de Markerwaard. Opmerkelijk is ook de ligging van Lelystad, ooit ontworpen als centrale hoofdstad tussen Oostelijk Flevoland en de Markerwaard.

Sinds het besluit dat de Markerwaard niet zou worden drooggelegd, is er gewerkt aan een nieuwe invulling en betekenis van dit gebied. Tegelijk speelde de opgave om de waterkwaliteit te verbeteren.

De ontwikkeling van de Marker Wadden zijn een voorbeeld van een vernieuwende aanpak van bovenstaande opgaven. Ze staan symbool voor de idealen van de huidige tijdsgeest: Bouwen met natuur (Building with Nature). In dit concept staat de robuustheid van het ecosysteem voorop. Daarnaast is de ruimtelijke kwaliteit en de toegankelijkheid van het open water van groot belang.

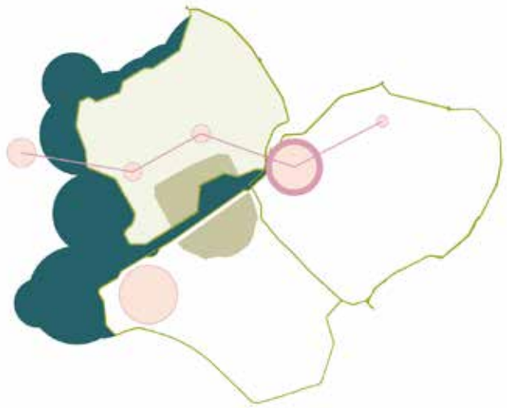

Oorspronkelijke inrichting met de vierde Flevolandse polder, de Markerwaard, met Lelystad als hoofdstad.

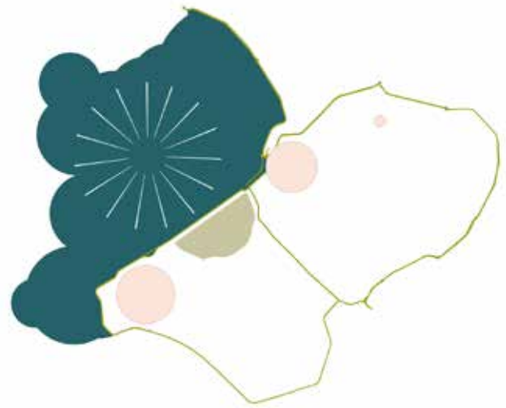

Doordat de Markerwaard niet werd gerealiseerd ontstond een landschappelijke kwaliteit in de vorm van een groots en open water.

Met de recente ontwikkeling van de Marker Wadden en de vooroevers van de Oostvaarders-plassen wordt door middel van 'building with nature' ecologische waarde toegevoegd.

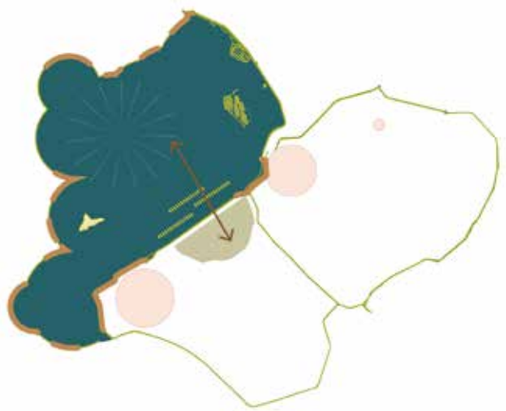

De verbinding tussen binnendijkse en buitendijkse gebieden maakt de waarde van dit gebied compleet; een gevarieerd kustlandschap rond een waardevol blauw hart.

2.4 Kernkwaliteiten van het Flevolandse landschap

In de vorige pagina's hebben we de karakters van de polders beschreven. Karakters worden gevormd door kernkwaliteiten. Op de volgende pagina's staan de kernkwaliteiten van het Flevolandse landschap centraal.

Allereerst beschrijven we de kwaliteiten op schaalniveau van de gehele provincie. Daarna de kernkwaliteiten per polder. Vervolgens werken we in hoofdstuk 3 de kwaliteiten verder uit: 24 kernkwaliteiten als ruimtelijke bouwstenen. We geven elke kernkwaliteit een precieze omschrijving en duiden de waarde.

De 24 kernkwaliteiten van het Flevolandse landschap zijn een uitgangspunt voor overheden, initiatiefnemers en ontwikkelaars bij ruimtelijke planvorming en veranderingen in het landschap.

Kernkwaliteiten: definitie en toekomst
Deze bouwstenen zijn behulpzaam als aanknopingspunten bij het vormgeven en inrichten van het landschap van de toekomst. Door de kernkwaliteiten te integreren in toekomstige landschappelijke ontwikkelingen, kunnen we voortbouwen op wat er al is. Zonder dat we vernieuwing en verandering uitsluiten.

De kernkwaliteiten van het Flevolandse landschap hebben we vastgesteld op basis veldbezoeken, ruimtelijke analyses en literatuurstudies. Daarnaast vormen gebiedssessies met inwoners vanuit de omgevingsvisie-opgave 'Het Verhaal van Flevoland' input.

De kernkwaliteiten verdelen we onder in zes hoofdcategorieën:
- waterbouwkundig bouwwerk,
- hoofdstructuur per polder,
- maaiveld,
- beplantingsstructuren,
- infrastructuur,
- oud land in nieuw land.

Elke hoofdcategorie bestaat uit meerdere kernkwaliteiten, ruimtelijke bouwstenen (zie Hoofdstuk 3). De kernkwaliteiten tonen we in samenhang op de kernkwaliteitenkaart. Op deze kaart ziet u waar de kernkwaliteiten te vinden zijn en hoe deze zich tot elkaar verhouden. Zowel op het schaalniveau van de provincie als geheel, als van elke polder afzonderlijk.

De definitie van kernkwaliteiten is:
'de onderscheidende, karakteristieke en waardevolle elementen in het landschap. Het zijn de cruciale bouwstenen voor de identiteit en ruimtelijke kwaliteit van het gebied. Ze vertellen het verhaal van Flevoland.'

Dijk aan de Harderbosweg Biddinghuizen, Oostelijk Flevoland

Categorie: waterbouwkundig bouwwerk - rationeel ingenieurslandschap van lange lijnen en contrasten

Het waterbouwkundig bouwwerk vormt het fundament, de oorsprong en het DNA van de polders van Flevoland. Het is het belangrijkste symbool van de inpolderingstraditie. Het bouwwerk bestaat uit dijken, het systeem van ontwatering, de hoofdwaterwegen, gemalen, pompen en sluizen. Daarnaast omvat het de openheid van de omliggende randmeren, het Markermeer en het IJsselmeer.

Het waterbouwkundig bouwwerk is essentieel in de beleving van contrasten. Contrasten tussen water en land, hoog en laag, oud en nieuw land. Het neemt een belangrijke plek in het collectief geheugen in. Het kenmerkt zich als een echt ingenieurslandschap: rationeel, overzichtelijk, eenduidig en robuust. Als zuiver technisch ingenieurslandschap vertegenwoordigt het een eigen schoonheid.

In deze categorie vallen de volgende kernkwaliteiten:
1. Dijkzones
2. Gemalen en sluizen
3. Hoofdwaterwegen
4. IJsselmeer en Markermeer
5. Randmeren
6. Marker Wadden

'Beleving van contrast tussen water en land, hoog en laag, en oud en nieuw land'

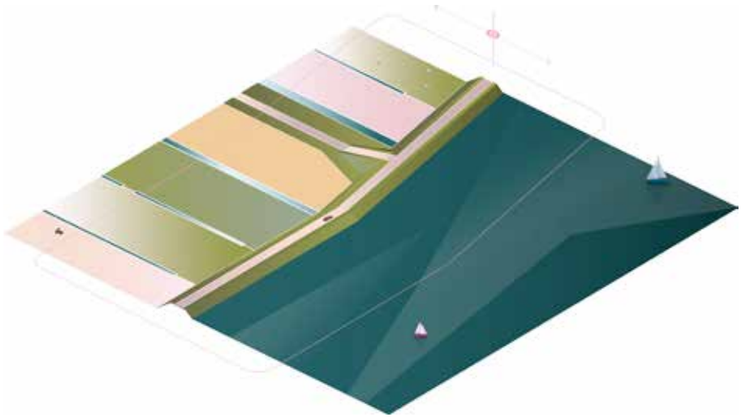

Kernkwaliteit 1: dijkzones (zie p. 46)

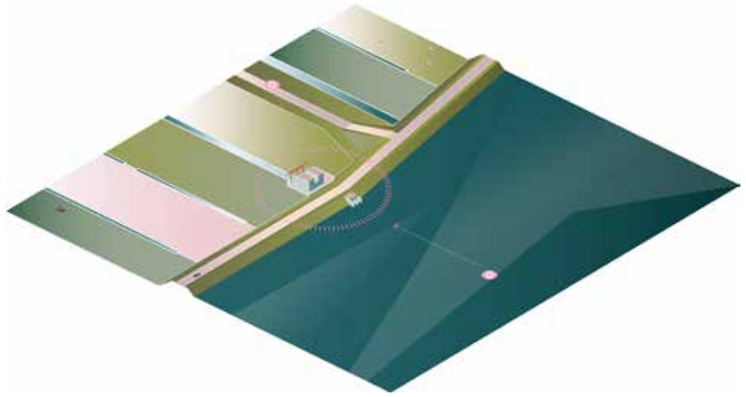

Kernkwaliteit 2: gemalen en sluizen (zie p. 50)

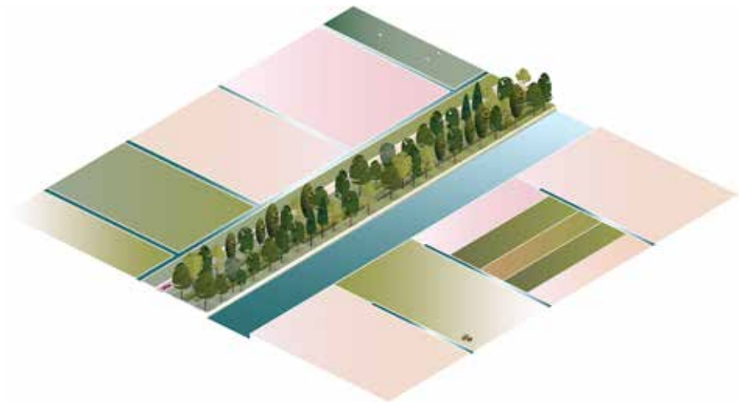

Kernkwaliteit 3: hoofdwaterwegen (zie p. 52)

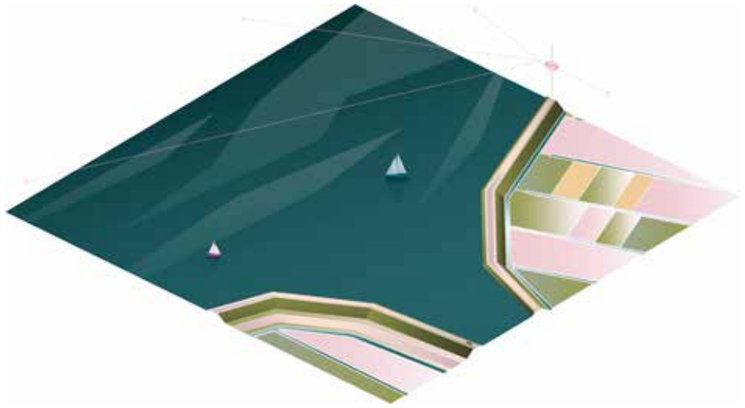

Kernkwaliteit 4: IJsselmeer en Markermeer (zie p. 56)

Kernkwaliteit 5: randmeren (zie p. 60)

Kernkwaliteit 6: Marker Wadden (zie p. 62)

‘Een echt ingenieurslandschap: rationeel en robuust’

Eemmeerdijk, Zuidelijk Flevoland.
Pagina rechts: dorpenring Noordoostpolder, gedeelte Westermeerweg

Categorie: hoofdstructuur per polder - dragers van identiteit en ontwikkeling

Voor elk van de drie polders hebben de landmakers - op basis van voortschrijdend inzicht - een ruimtelijk concept bedacht. Dit concept vormde de kapstok voor de inrichting van het nieuwe land. Het is de belichaming van de opvattingen van de landbouwkundige inrichting en het ruimtelijke ontwerp van die tijd.

Binnen de concepten is voor elke polder een hoofdstructuur aan te wijzen. Deze hoofdstructuur vormt de essentiële drager voor de ontsluiting, ruimtelijke samenhang, herkenbaarheid en identiteit van de specifieke polder. De beplanting, zoals lanen of singels, is een essentieel kenmerk van alle hoofdstructuren.

In deze categorie vallen de volgende kernkwaliteiten:
7. Dorpenring en assenkruis in de Noordoostpolder
8. Netwerk van polderparkwegen in Oostelijk Flevoland
9. Poldercarré en Vogelweg in Zuidelijk Flevoland

Kernkwaliteit 7: dorpenring en assenkruis Noordoostpolder (zie p. 64)

Kernkwaliteit 8: netwerk van polderparkwegen Oostelijk Flevoland (zie p. 66)

Kernkwaliteit 9: poldercarré en Vogelweg Zuidelijk Flevoland (zie p. 68)

'Hoofdstructuren als dragers voor samenhang, herkenbaarheid en identiteit'

Categorie: maaiveld - een divers Mondriaanlandschap binnen een rationele modulaire verkaveling

Het landschap van Flevoland is relatief open met kenmerkende vergezichten. De mate waarin mensen het landschap als open ervaren, is grotendeels gebaseerd op de beleving van het maaiveld. Dit is de zichtbare oppervlakte van het landschap. De modulaire landbouwkundige verkaveling van de Flevolandse polders zorgt hierin voor regelmaat, orde en rust. Het maaiveld is te lezen als een rationele lappendeken van akkers en weiden. Met grote diversiteit aan teelten en landgebruik.

Als contrast met het ontworpen rationele landschap zijn elementen van de voormalige delta van de Zuiderzee aanwezig. In het maaiveld en/of de ondergrond. Zichtbaar en onzichtbaar. Denk aan oude geulen en natuurlijke hoogtes en laagtes.

Daarnaast zijn er binnen het rationele polderlandschap waardevolle natuurgebieden ontstaan. Denk aan wetlands, bossen en plassen. Deze vertegenwoordigen zowel een belevingswaarde als ecologische waarde. Het zijn schakels binnen Natuurnetwerk Nederland en Natura 2000. Bijzonder is dat mensenhanden deze natuur voor het grootste deel hebben gemaakt.

In deze categorie vallen de volgende kernkwaliteiten:
10. Openheid en Mondriaanlandschap
11. Natuurlijke hoogtes en laagtes
12. Poldernatuur

'De regelmaat van het landschap zorgt voor orde en rust'

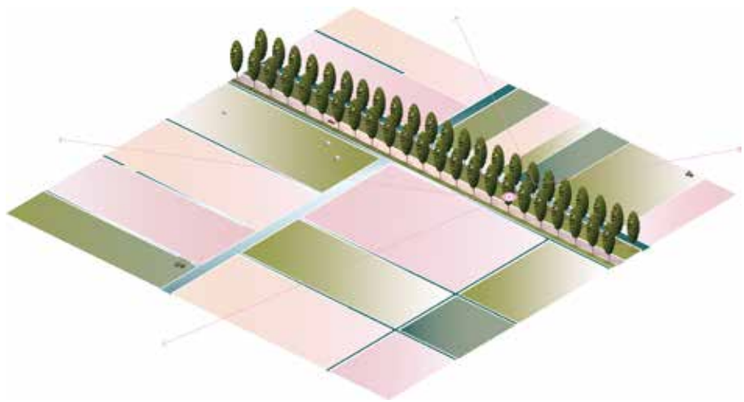

Kernkwaliteit 10: openheid en Mondriaanlandschap (zie p. 72)

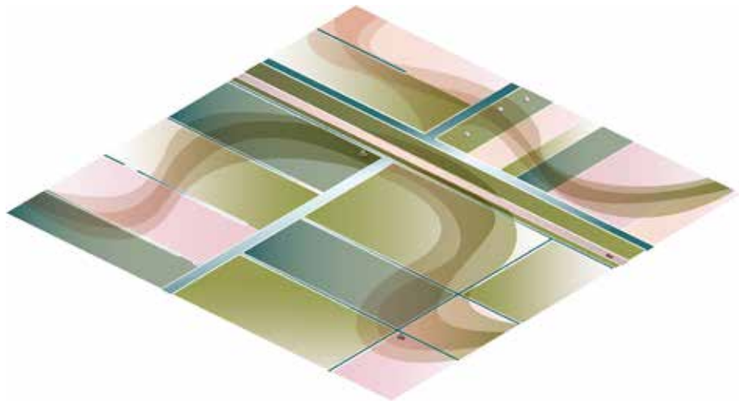

Kernkwaliteit 11: natuurlijke hoogtes en laagtes (zie p. 76)

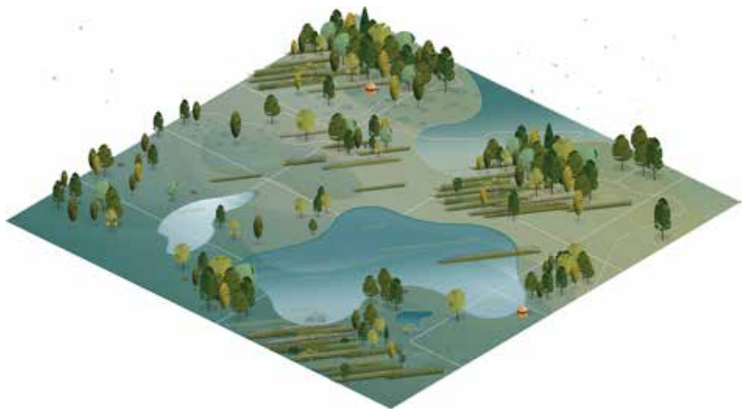

Kernkwaliteit 12: poldernatuur (zie p. 78)

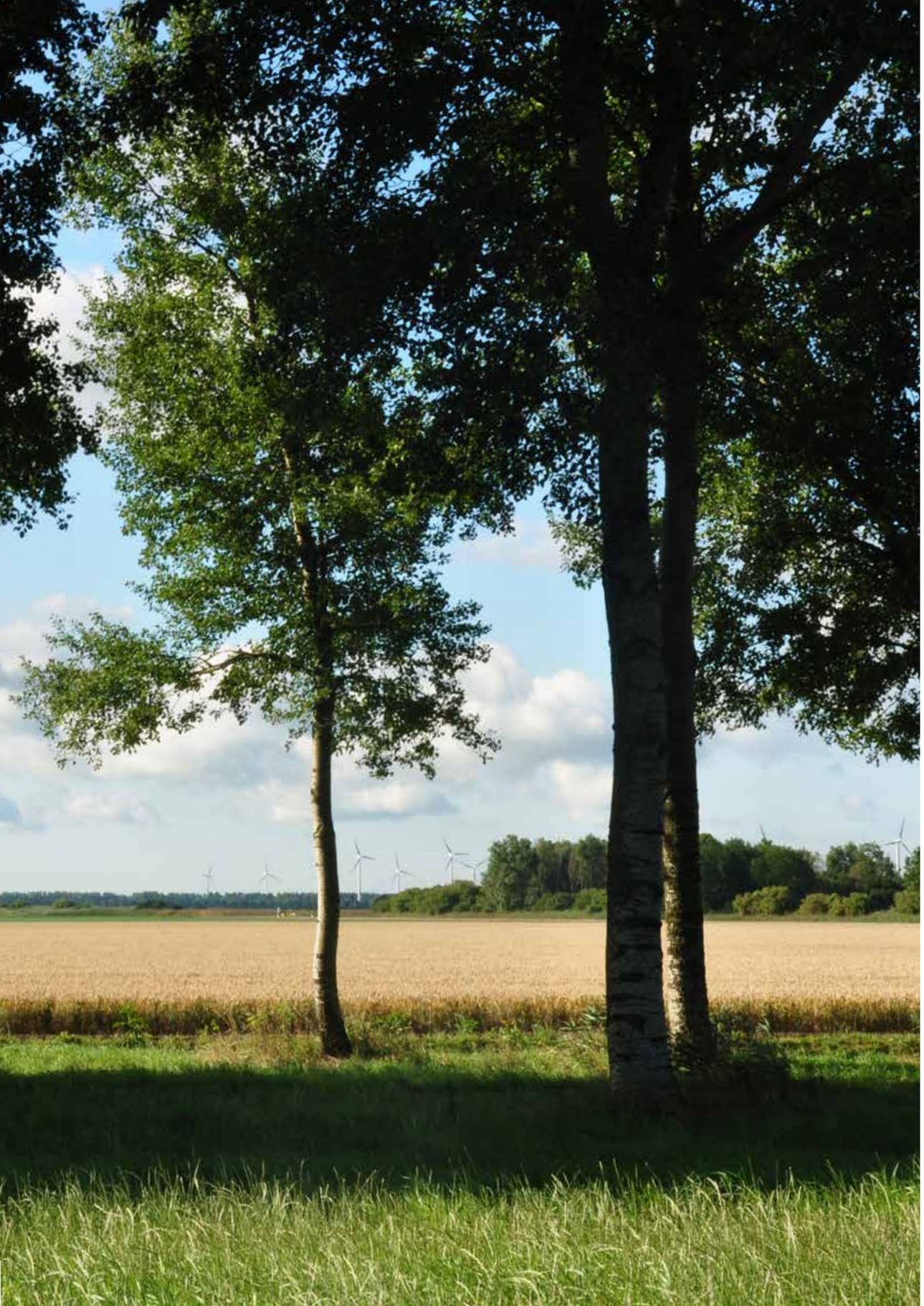

Boven: natuur binnen rationele polderlijnen, nabij de Lepelaarplassen, Zuidelijk Flevoland
Links: zicht vanaf de Vogelweg richting het open landbouwgebied in Zuidelijk Flevoland.

Categorie: beplantingsstructuren - samenhang en menselijke maat in open polder

De beplantingsstructuur van Flevoland is een samenhangend hiërarchisch raamwerk van lanen, singels en aaneengesloten boscomplexen. Het vormt een tweede laag in het landschap ten opzichte van de hoofdstructuren van elke polder. Hieronder vallen ook de stedelijke groenstructuren: stads- en dorpsbossen. Deze bossen liggen op de overgang van agrarisch gebied naar de woonkernen. De stads- en dorpsbossen vormen de basis voor de ontwikkeling en eigenheid van de woonkernen. De beplanting rond agrarische erven en fruitteeltpercelen vormt het derde niveau van beplantingsstructuren.

De beplantingsstructuren als geheel zorgen voor een menselijk maat, beschutting, ritme en oriëntatie in de polder. De beplanting is de basis voor de ruimtelijke en functionele leesbaarheid in het landschap. Daarnaast vertegenwoordigt de beplanting een ecologische waarde.

In deze categorie vallen de volgende kernkwaliteiten:
13. Lanen en singels
14. Erfbeplanting
15. Aaneengesloten boscomplexen
16. Stads- en dorpsbossen
17. Elzenhagen bij fruitteeltpercelen

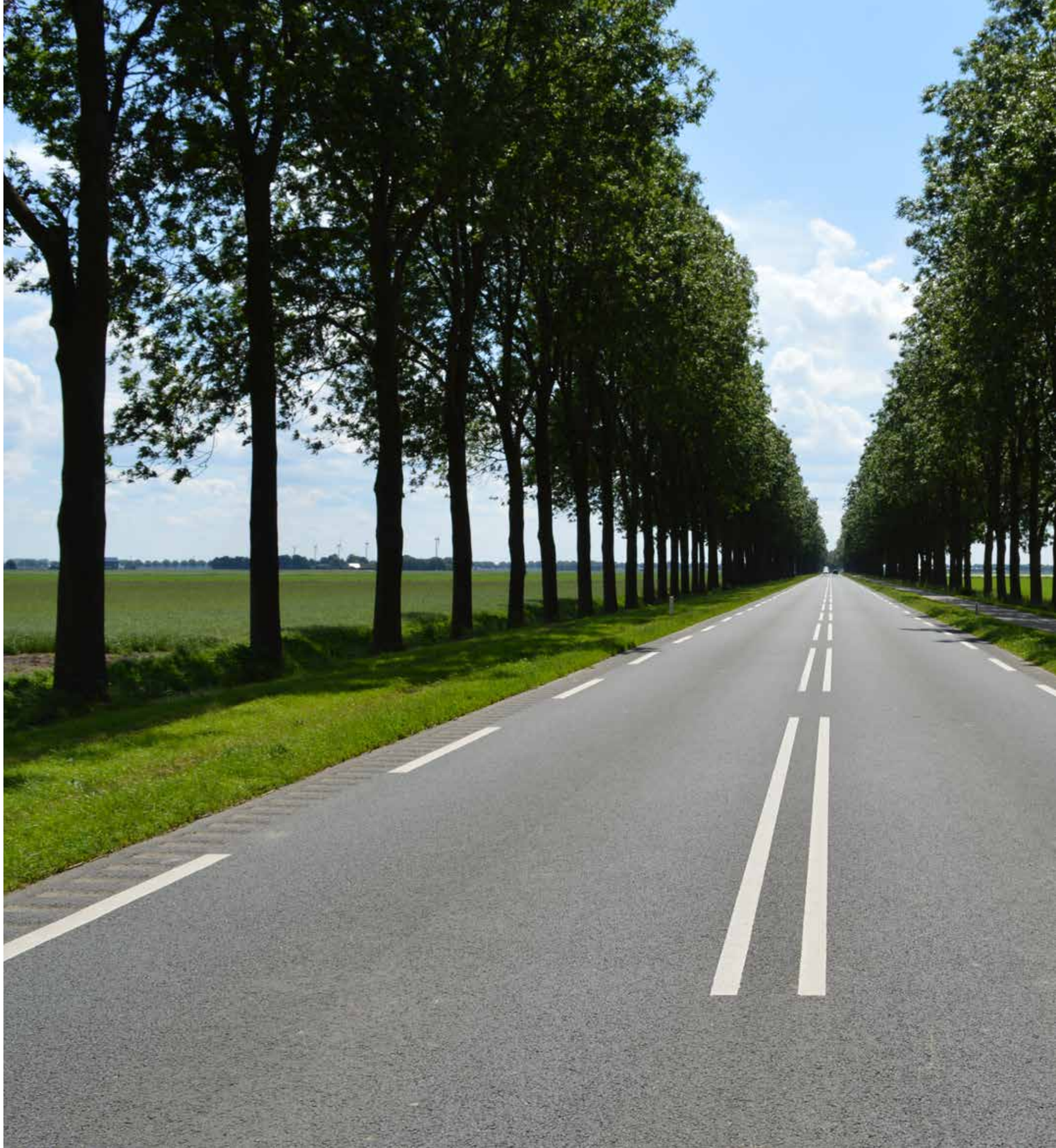

Bomenlaan Swifterweg, Oostelijk Flevoland

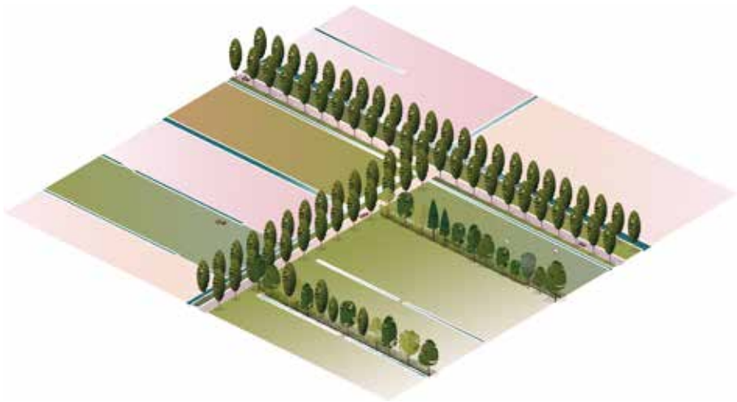

Kernkwaliteit 13: lanen en singels (zie p. 82)

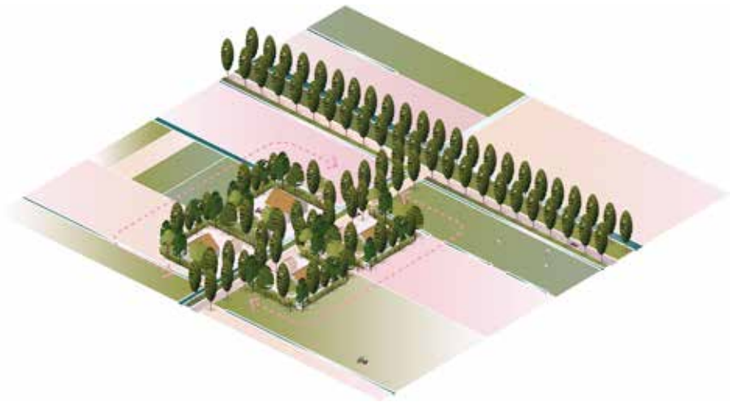

Kernkwaliteit 14: erfbeplanting (zie p. 84)

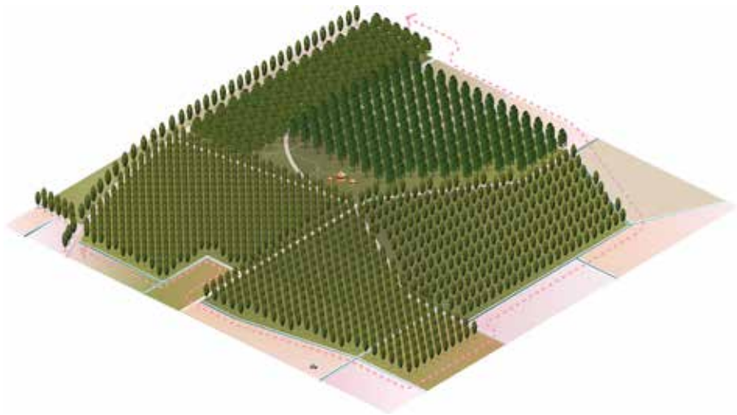

Kernkwaliteit 15: aaneengesloten boscomplexen (zie p. 86)

Kernkwaliteit 16: stads- en dorpsbossen (zie p. 88)

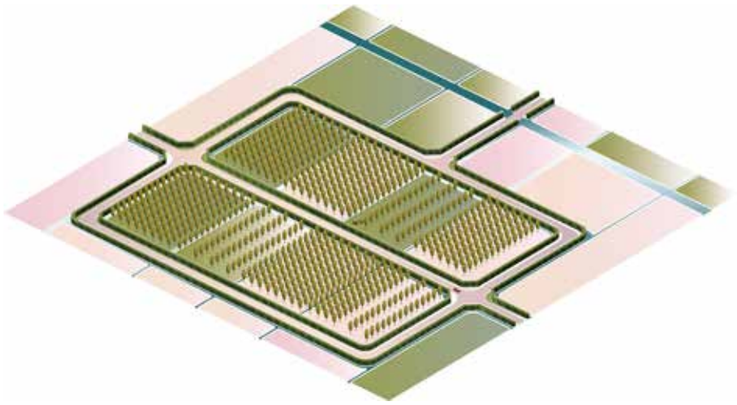

Kernkwaliteit 17: elzenhagen bij fruitteeltpercelen (zie p. 90)

‘Beplantingsstructuren zorgen voor een menselijk maat en leesbaarheid van het landschap’

Categorie: infrastructuur - gevarieerde beleving van polderpanorama's

De landmakers hebben de infrastructuur in de Flevolandse polder ontworpen als een hiërarchisch systeem van wegen. Ze vormen kenmerkende lange lijnen in de polder die het landschap beleefbaar maken. Het netwerk van wegen kent een zorgvuldig gekozen ligging in het landschap: tracering. En een specifieke inrichting – profilering - met kenmerkende bermen en begeleidende beplanting.

De entrees tot de polders bestaan uit infrastructuur. Zij vormen karakteristieke landschappelijke herkenningspunten en plekken van contrast. De entrees zijn de etalages van Flevoland.

In deze categorie vallen de volgende kernkwaliteiten:
18. Polderentrees
19. Geënsceneerde wegen
20. Spoorlijn Oostvaardersplassen

'Polderentrees vormen karakteristieke herkenningspunten en plekken van contrast'

Kernkwaliteit 18: polderentrees (zie p. 92)

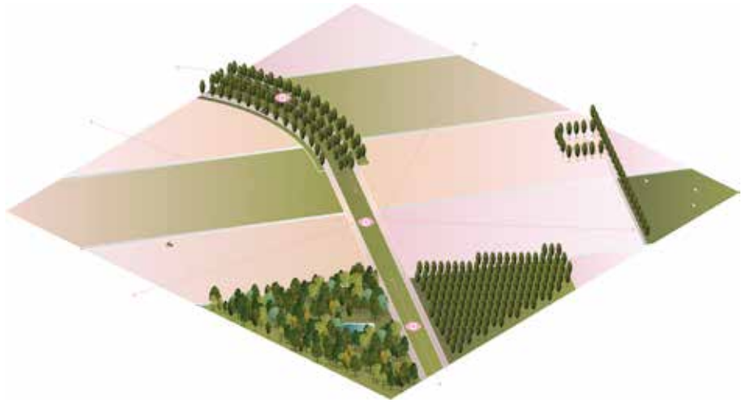

Kernkwaliteit 19: geënsceneerde wegen (zie p. 96)

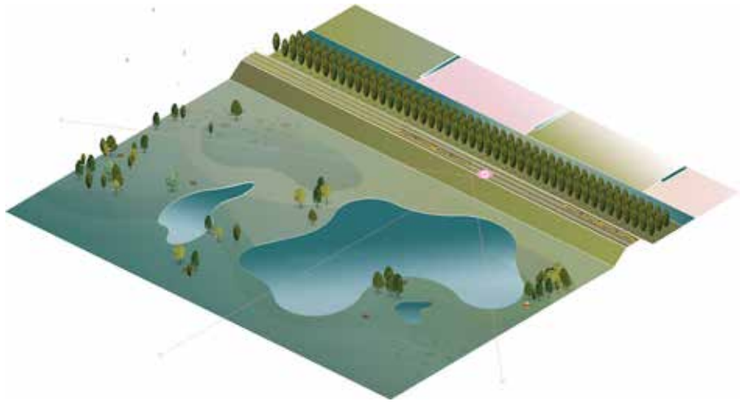

Kernkwaliteit 20: spoorlijn Oostvaardersplassen (zie p. 100)

Boven: zicht op de A6 in de Noordoostpolder
Pagina links: polderentree bij Vollenhove

Categorie: oud land in nieuw land

Het landschap van vóór de inpoldering is nog zichtbaar in het nieuwe land. Relicten van het landschap van de Zuiderzee vertellen hun deel van het verhaal van Flevoland. Het contrast - tussen het rationele polderlandschap en elementen als oude eilanden, havenhoofden en kustlijnen - is zichtbaar. En heeft een grote landschappelijke en cultuurhistorische waarde.

In deze categorie vallen de volgende kernkwaliteiten:
21. Urk
22. Schokland (UNESCO Werelderfgoed)
23. Grens (dijk) tussen oud en nieuw land in de Noordoostpolder
24. Havenhoofden aan de voormalige Zuiderzee

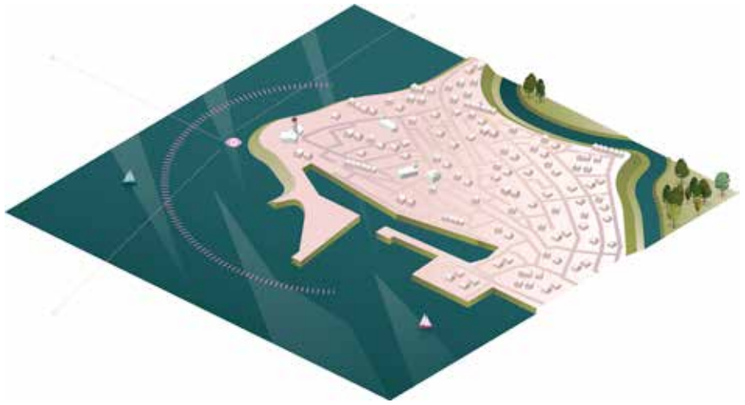

Kernkwaliteit 21: Urk (zie p. 102)

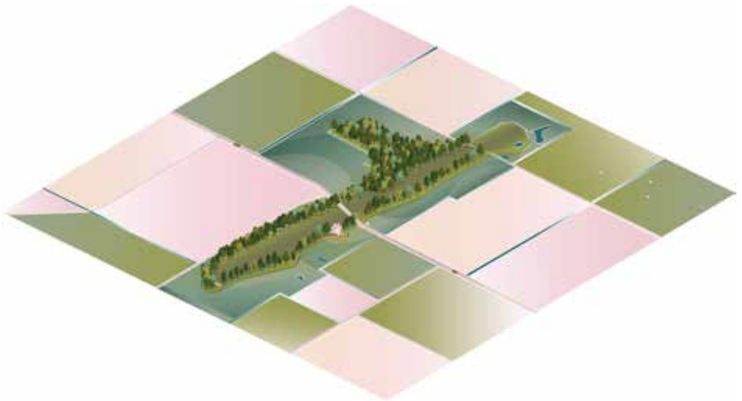

Kernkwaliteit 22: Schokland (zie p. 104)

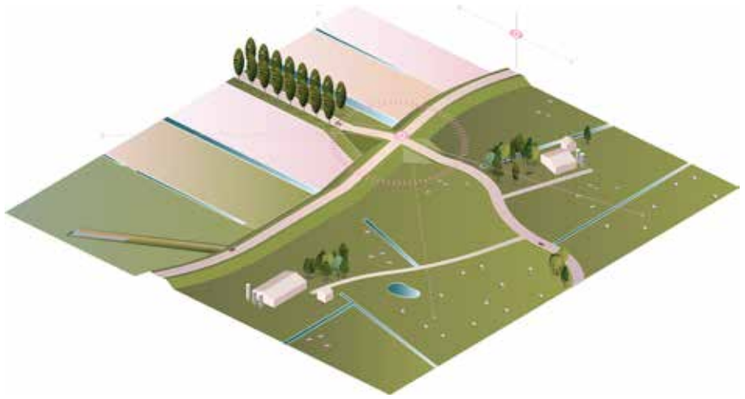

Kernkwaliteit 23: grens oud en nieuw land Noordoostpolders (zie p. 106)

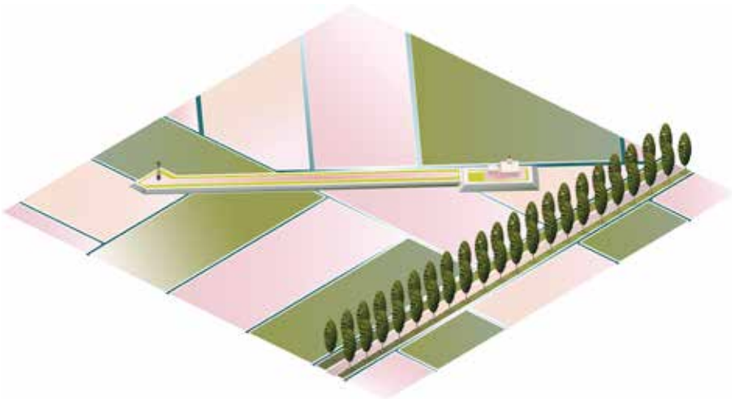

Kernkwaliteit 24: havenhoofden (zie p. 108)

‘Relicten van het landschap van de Zuiderzee vertellen hun deel van het verhaal van Flevoland’

Boven: zicht op Noordoostpolder vanaf de Blokzijlerdijk.

Links: Urk (Noordoostpolder) tijdens de aanleg van de dijken. Beeld: AVIODROME, Lelystad.

Bijzondere categorie: Flevolandse land art
Tijdens de aanleg van de polders werd besloten om een aantal grote kunstwerken te realiseren. Dit vanuit de Land Art traditie die in de jaren ‘70 vanuit Amerika overwaaide. Deze landschapskunst heeft een sterke relatie met de specifieke omgeving en reageert daarop. Het weer en de seizoenen beïnvloeden de beleving van land art. Deze beleving is elke dag anders.

Flevoland heeft inmiddels een uitgebreide collectie van land art. In totaal zijn er momenteel negen landschapskunstwerken te vinden. Onder meer van Robert Morris, Richard Serra, Antony Gormley en Daniel Libeskind. De kunstwerken liggen verspreid over Flevoland op bijzondere plekken. Aan het water, in het bos of in het open polderlandschap. Nergens ter wereld vind je zoveel land art objecten bij elkaar als in Flevoland.

Ruimte voor nieuwe kwaliteiten
Binnen het ontworpen polderlandschap zijn in de loop van de tijd spontane veranderingen en georganiseerde chaos ontstaan. Bijvoorbeeld op plekken waar de natuur de polder weer terug heeft genomen. Deze plekken hebben vaak met enkele menselijke ingrepen weer een vernieuwende ruimtelijke kwaliteit gekregen. Waardoor ze beleefbaar en toegankelijk zijn geworden. Voorbeelden hiervan zijn moerassen langs de randmeren bij Oostelijk Flevoland en het Waterloopbos in de Noordoostpolder.

Daarnaast ontstaan in de toekomst ongetwijfeld nieuwe kwaliteiten die extra waarde toevoegen aan het landschap van Flevoland. Het landschap staat immers nooit stil. Flevoland blijft zich vernieuwen.

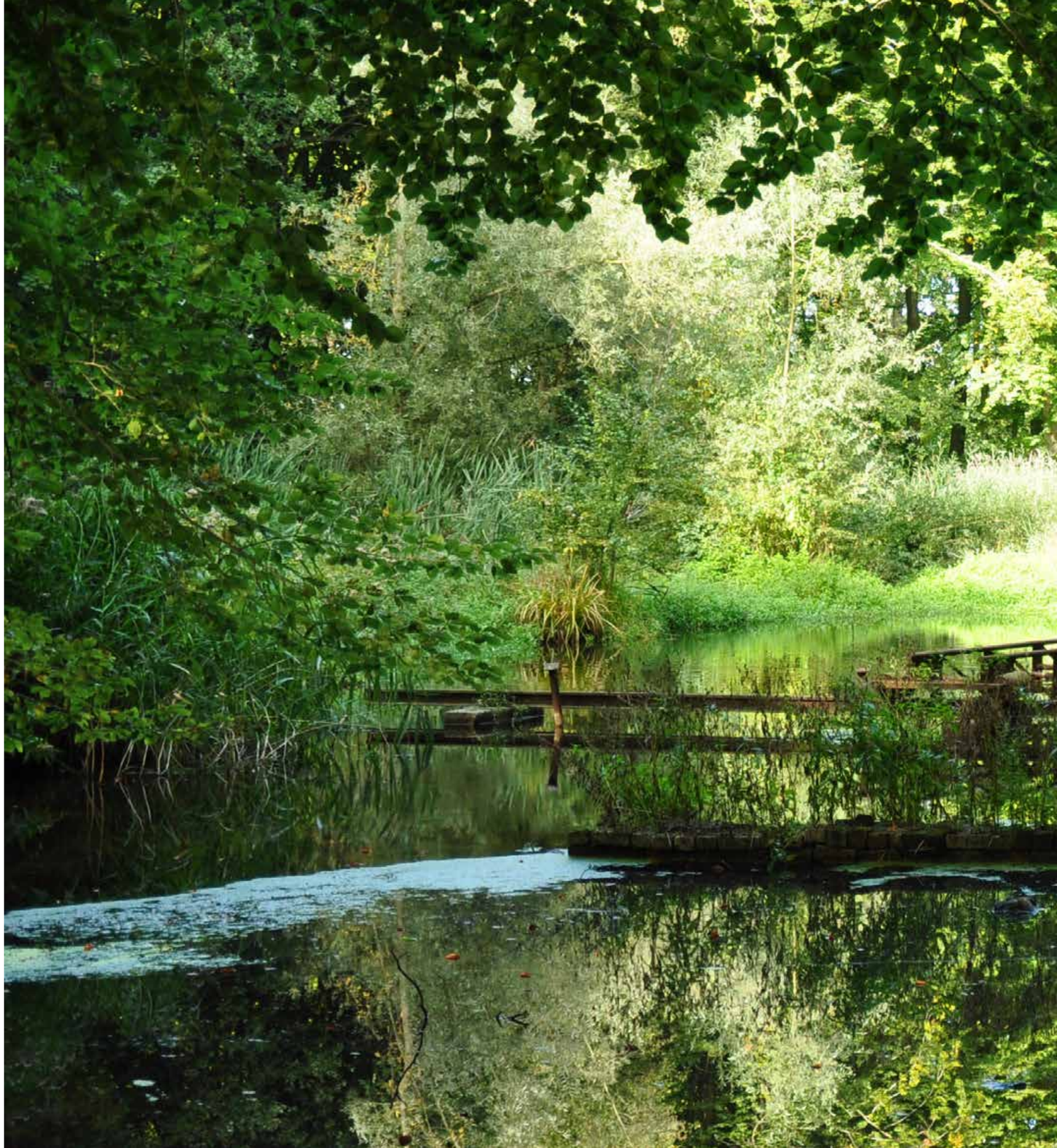

Natuur en oude installaties van het Waterloopkundig Laboratorium De Voorst, in het Waterloopbos in de Noordoostpolder

Kernkwaliteiten van Flevoland als geheel

Legenda

Basiskaart

Provinciegrens

Hoofdwegen

Steden en dorpen

Verkaveling oud land

Bos oud land

Kustlijn oud land

Land art object

Categorie: waterbouwkundig bouwwerk

Kernkwaliteit 1. Dijkzones

Dijkzones

Markant punt aan dijk

Kernkwaliteit 2. Gemalen en sluizen

Gemalen

Sluizen

Kernkwaliteit 3. Hoofdwaterwegen

Hoofdwaterwegen

Hoge bruggen (Noordoostpolder)

Markant punt aan vaart

Kernkwaliteit 4. IJsselmeer en Markermeer
Kernkwaliteit 5. Randmeren

Oppervlaktewater, grotendeels ook Natura 2000-gebied*

Openheid water

Kernkwaliteit 6. Marker Wadden

Marker Wadden

Categorie: hoofdstructuur per polder

Kernkwaliteit 7. dorpenring en assenkruis Noordoostpolder
Kernkwaliteit 8. netwerk van polderparkwegen Oostelijk Flevoland
Kernkwalieit 9. poldercarré en Vogelweg Zuidelijk Flevoland

Hoofdstructuur

Categorie: maaiveld

Kernkwaliteit 10. Openheid en Mondriaanlandschap

Mondriaanlandschap

Gradaties van openheid

Kernkwaliteit 11. Natuurlijke hoogtes en laagtes

Natuurlijke laagtes, geulen

Natuurlijke hoogtes

Kernkwaliteit 12. Poldernatuur

* Veel van de bossen, lanen, singels en het water vallen onder de poldernatuur. Voor de precieze ligging en begrenzing van de gebieden vanuit Natura-2000 en Natuur Netwerk Nederland, zie de deelkaart op pagina 79.

Categorie: beplantingsstructuren

Kernkwaliteit 13. Lanen en singels

Lanen en singels huidig **
(streepjeslijn = deels aanwezig)

Lanen en singels oorspronkelijk **

Kernkwaliteit 14. Erfbeplanting

Lichtgroen = oorspronkelijk
Donkergroen = huidig**

Kernkwaliteit 15. Aaneengesloten boscomplexen
Kernkwaliteit 16. Stads- en dorpsbossen

Lichtgroen = oorspronkelijk
Donkergroen = huidig **
Veelal onderdeel poldernatuur*

Kernkwaliteit 17. Elzenhagen bij fruitteeltpercelen

Lichtgroen = oorspronkelijk
Donkergroen = huidig**

** De bossen, lanen en singels zijn op basis van actuele en historische luchtfoto's ingetekend. Enige afwijking is mogelijk. Zie ook toelichting op pagina 60 in het hoofddocument Programma Landschap van de Toekomst.

Categorie: infrastructuur

Kernkwaliteit 18. Polderentrees

Polderentree

Kernkwaliteit 19. Geënsceneerde wegen

Geënsceneerde weg

Kernkwaliteit 20. Spoorlijn Oostvaardersplassen

Spoorlijn Oostvaardersplassen

Categorie: oud land in nieuw land

Kernkwaliteit 21. Urk

Urk

Kernkwaliteit 22. Schokland (UNESCO Werelderfgoed)

Schokland

Kernkwaliteit 23. Grens (dijk) tussen oud en nieuw land in de Noordoostpolder

Oude dijk van de Zuiderzee

Kernkwaliteit 24. Havenhoofden van de voormalige Zuiderzee

Havenhoofd

Pagina rechts: overzichtskaart kernkwaliteiten van het Flevolandse landschap (zie volgende pagina's voor inzooms per polder, zie hoofstuk 3 voor toelichting per kernkwaliteit)

Kernkwaliteiten per polder
In het volgende onderdeel staan de kernkwaliteiten van de drie polders van Flevoland samengevat. De kernkwaliteiten zijn ontstaan vanuit de verschillende filosofieën en concepten die de landmakers voor de polders hebben ontwikkeld. Dit heeft ertoe geleid dat elke polder onderscheidende landschappelijke kwaliteiten heeft. Hoofdstuk 3 geeft een verdere verdieping van de verschillende kernkwaliteiten.

2.5 Noordoostpolder - gesamtkunstwerk van de wederopbouw

Dorpenring en assenkruis
De Noordoostpolder is een gesamtkunstwerk van de naoorlogse wederopbouwperiode. De consequente concentrische opbouw en het assenkruis staan hier centraal. Als ruimtelijke drager van de polder is de dorpenring inclusief de begeleidende beplanting van grote waarde. De boerenerven, arbeidershuisjes, dorpen en de stad zijn op een logische wijze met elkaar verbonden.
Een fijnmazig netwerk van verschillende landschapselementen zorgt hierin voor samenhang. Denk daarbij aan lanen en singels, erfbeplantingen, dorpsbossen en de grotere boscomplexen in het oosten van de polder. In z'n totaliteit heeft de polder hierdoor een bijzondere gaafheid, samenhang en leesbaarheid.

Landschap van rust en regelmaat
Deze landschapselementen zijn essentieel voor de karakteristiek van het gebied en omsluiten maatvaste open ruimtes. In deze open ruimtes is het agrarische landschap bepalend voor de beleving. Een rationele lappendeken van kavels met een grote diversiteit aan teelten en landgebruik zorgt voor het iconische Mondriaanlandschap.

Relicten van het oude land
Bijzonder van waarde is ook de zichtbaarheid van relicten van het oude landschap van de Zuiderzee. Relicten zoals de voormalige eilanden Urk en Schokland (UNESCO Werelderfgoed). Ook de bewaard gebleven havenhoofden bij Kuinre en Kraggenburg. En de oude zeedijk van de Zuiderzee in het noordoosten van de polder. Het zijn plekken waar het contrast tussen oud en nieuw land sterk is te ervaren.

Bijzondere accenten
Daarnaast zijn er architectonische objecten met een sterke landschappelijke component in de polder te vinden. Hieronder vallen de typerende boerenschuren van schokbeton. En de kenmerkende hoge bruggen over het netwerk van de vaarten. Deze bouwkundige elementen hebben een onderscheidende waarde.

Boven: zicht op de Noordoostpolder vanaf de Zwartemeerdijk.
Onder: voormalig eiland Schokland in de Noordoostpolder.
Pagina rechts: overzichtskaart kernkwaliteiten Noordoostpolder.

Overzichtskaart kernkwaliteiten Oostelijk Flevoland.

2.6 Oostelijk Flevoland - polderparkwegen aan een groene horizon

Herkenbare dijken
In Oostelijk Flevoland is een landschap ontstaan met een geheel ander karakter dan in de eerder aangelegde Noordoostpolder. Het waterbouwkundig bouwwerk vormt de basis, duidelijk en herkenbaar omringd door dijken.

Allereerst zijn de dijken belangrijk als symbool voor het ingenieurslandschap. Ze bieden een beleving verschillende contrasten; tussen water en land, tussen besloten bos en randmeren. De Knardijk is een bijzonder element als scheiding tussen Oostelijk en Zuidelijk Flevoland. Een dijk met aan beide zijden land. De dijk ten noorden van Lelystad langs de A6 vormt een iconisch element vanwege de parallel opgestelde windmolens.
Ten tweede is het systeem van vaarten en gemalen kenmerkend. Dit netwerk doorkruist de polder en biedt vanaf het water een beleving op zich.

Gevarieerde randmeren
Karakteristiek voor Oostelijk Flevoland is de ligging aan de randmeren in het oosten. En de overgang van dat water naar een ketting van boscomplexen. Deze oostelijke rand vertegenwoordigt een grote ecologische en recreatieve waarde en zorgt voor landschappelijke diversiteit. De randmeren hebben een gevarieerd oeverlandschap door een wisselende breedte en schaal van het water.

Netwerk van polderparkwegen
Naar het midden toe is een zorgvuldig ontworpen netwerk van polderparkwegen gerealiseerd. Dit netwerk is vormgegeven met een breed palet aan landschappelijke middelen. Al dan niet in samenhang met de vormgeving van de hoofdwaterwegen.

De licht gebogen polderparkwegen in de centrale driehoek hebben brede profielen. Met aan de ene zijde lange, continue en brede stroken van dichte singelbeplanting. En aan de andere zijde een bomenrij. Overige polderparkwegen hebben een opener karakter met enkele of dubbele bomenrijen of liggen geheel in de openheid. Dit laatste type is aangekleed met hier en daar een bospartij. Daarnaast wordt de onderscheidende kwaliteit bepaald door de ligging in het landschap met ruime bochten door de openheid.

De beplanting van de polderparkwegen bestaat uit zowel singels als laanbeplanting als losse bospartijen. Deze beplanting is bijzonder waardevol in het toevoegen van een meer menselijke maat aan de polder. Als dragende structuur verdeelt de beplanting de polder in meerdere deelgebieden. Daar is het open en weidse Mondriaanlandschap op een kleine én grotere schaal te ervaren.

De polderparkwegen verbinden daarnaast de stedelijke kernen met elkaar. Denk aan de karakteristieke dreven in Lelystad. Of de dorpsbossen, die net als in de Noordoostpolder waardevol zijn voor recreatie, ecologie en beschutting.

Boven: zicht op open landbouwgebied met boerenerven vanaf de Ketelmeerdijk.
Onder: de Rietweg, een van de polderparkwegen van Oostelijk Flevoland.

2.7 Zuidelijk Flevoland - landschap van grote gebaren

In het ontwerp van Zuidelijk Flevoland ging meer aandacht uit naar het belang van recreatie en natuur. En naar de ontwikkeling van stedelijke kernen. Hierdoor heeft deze polder een onderscheidend en waardevol karakter gekregen. Dit wordt bepaald door een aantal grote landschappelijke eenheden. Deze eenheden hebben allemaal een eigen identiteit en kwaliteit. Kenmerkend zijn de grote afmetingen van elke eenheid.

Oostvaardersplassen
De Oostvaardersplassen hebben een hoge ecologische en deels recreatieve waarde. Het gebied met begroeiing en wetlands is herkenbaar als eenheid. Deze wordt begrensd door de IJsselmeerdijk, Knardijk en de spoorlijn.

Horsterwold en Zeewolde
Het Horsterwold bij Zeewolde is onder meer waardevol vanwege de schaal van het boscomplex. Het is het grootste aaneengesloten loofbos van Nederland. Een samenhangend en robuust geheel met een nagenoeg gesloten en onaangetaste rand. Hiermee markeert het bos een duidelijk eigen gebied binnen de polder.

Binnen het bos is de verkavelingsstructuur van de polder zichtbaar. En zijn er allerlei bijzondere patronen van boomaanplant ontstaan. Het bos biedt daarnaast een belangrijke functie voor natuur en recreatie.

De kern Zeewolde is tegen het bos aangebouwd en heeft daarmee een groene rand gekregen. De kern heeft daardoor zowel een bos-zijde als een gezicht aan het water.

Meerkernige stad Almere met groengebieden
Ook Almere heeft als grootste stedelijke kern van Zuidelijk Flevoland een onderscheidend karakter. De stad werd ontworpen met verspreid gelegen woonkernen met daartussen groengebieden en lange verbindende lanen. Deze groengebieden werden al aangelegd voordat de stad werd gebouwd. In het huidige stedelijke landschap hebben deze groengebieden een grote recreatieve en ecologische waarde. Denk aan het Almeerderhout met het kenmerkende Cirkelbos. De afwisseling tussen groene gebieden en de stedelijke kernen, maakt de verspreide opzet van Almere leesbaar.

Groots open landbouwhart met poldercarré en Vogelweg
Het landbouwhart in het midden van Zuidelijk Flevoland is het grootste open gebied van de polder. Maar liefst 8 bij 12 kilometer groot. Hier is de weidsheid van het open agrarisch polderlandschap op een sublieme manier te ervaren. Het landbouwhart wordt doorkruist door de Vogelweg.

De Vogelweg heeft een lengte van 14 kilometer en een breedte van 100 meter. En is een essentiële landschappelijke drager van deze polder. Vooral door het royale en continue karakter van de weg. Met brede bermen en de monumentale driedubbele bomenlanen aan beide zijden.

Rondom het open midden van het landbouwhart staat het poldercarré. Het poldercarré is een sterk samenhangende beplantingsstructuur die de ruimtelijke begrenzing vormt van het open midden. Het poldercarré vormt een onmisbare drager van de polder. Enerzijds als belevingsas in het open polderlandschap. En anderzijds als groene rand aan de horizon.

Halfopen zuidlob
In de zuidlob ligt een landbouwgebied. Deze wordt begrensd door het grote loofbos Horsterwold en de dijken van de randmeren. Dit landbouwgebied onderscheidt zich door het halfopen karakter en heeft daarmee een eigen identiteit. Kenmerkend zijn de wegen die met flauwe bogen door het landschap bewegen. Van oorsprong zijn een aantal van deze wegen ook beplant.

Samenhang door het waterbouwkundig bouwwerk
De samenhang tussen de grote landschappelijke eenheden van Zuidelijk Flevoland wordt gevormd door het waterbouwkundig bouwwerk. Aan de horizon zijn de dijken en vaarten duidelijk zichtbaar als heldere structuren. Deze zorgen voor herkenbaarheid van het polderlandschap.

Contrasten en entrees
De grote landschappelijke eenheden zijn vormgegeven met de bedoeling ook een relatie met het oude land te leggen. Zo vormt het Horsterwold de spiegeling van de Veluwse bossen aan de overkant van de randmeren.

Tot slot zijn de entrees tot Zuidelijk Flevoland van grote waarde. Hier vind je lange zichten en panorama's richting de open polder en het water. Daardoor zijn bij de entrees sterke contrasten tussen het oude en nieuwe land te ervaren.

Overzichtskaart kernkwaliteiten Zuidelijk Flevoland.
Pagina links, boven: zicht op open landbouwgebied in de zuidlob.
Pagina links, onder: zicht op open landbouwhart met de Vogelweg.

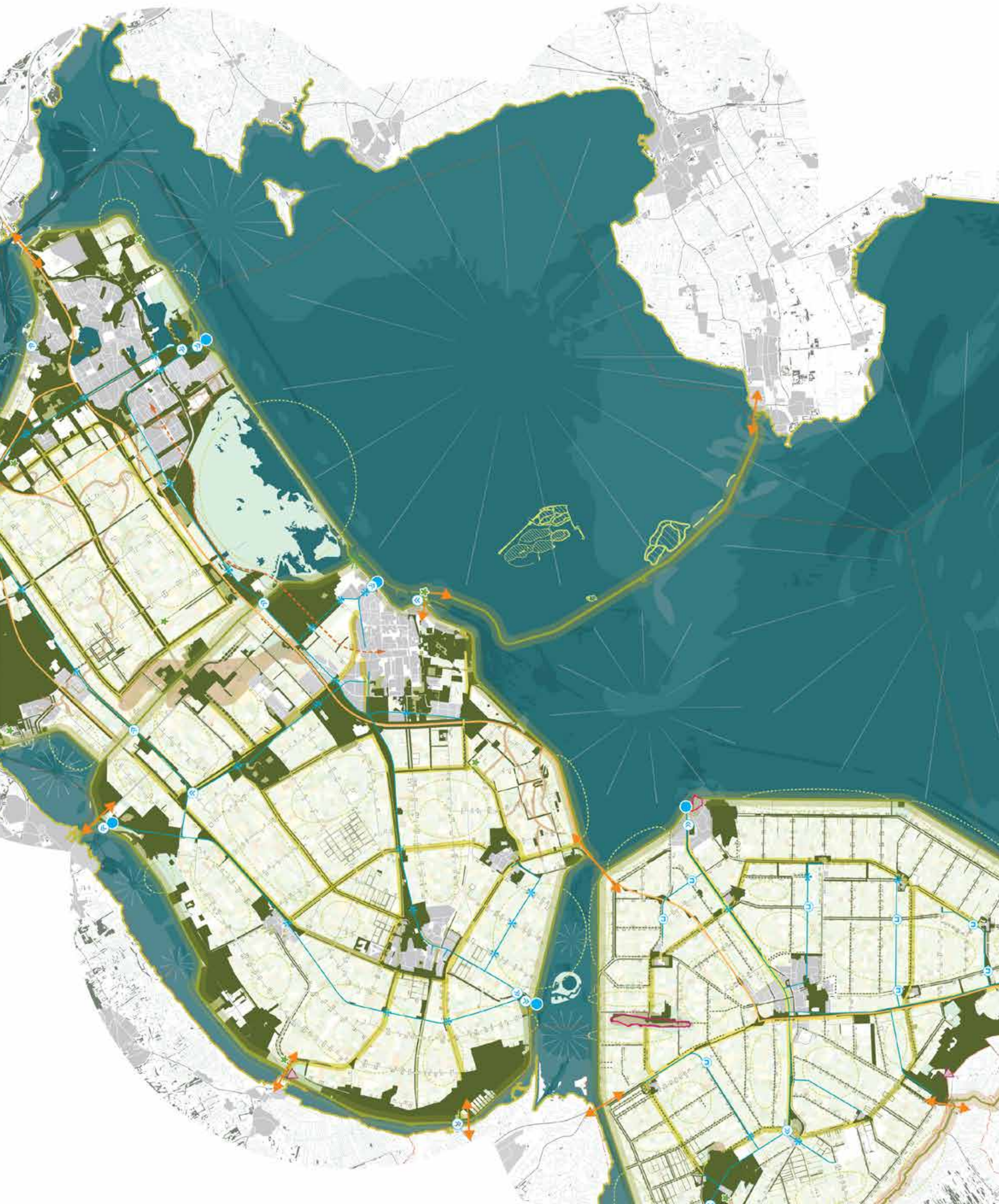

2.8 IJsselmeer en Markermeer – het blauwe hart van Nederland

Eindeloze vergezichten
Het Markermeer en IJsselmeer zijn onderdeel van het samenhangende waterbouwkundig bouwwerk van Flevoland. En het resultaat van de inpoldering en afsluiting van de voormalige Zuiderzee. Het water kenmerkt het zich door grootschalige openheid. Bij helder weer met zichten van oever tot oever.

Verbinding tussen oud en nieuw land
De stedelijke waterfronten van het oude land en de nieuwere waterfronten van Flevoland vormen een serie. Herkenbare kapen en baaien langs de dijk aan het open water. Ze maken onderdeel uit van een rondje rond het Markermeer en IJsselmeer, het Gooimeer en IJmeer.

De openheid en leegte van het water vormt een contrast met de lagergelegen polders. Deze hebben ten opzichte van de meren een minder open karakter. Rondom de meren liggen verschillende landschapstypes op het oude land.

Het water heeft een hoge ecologische waarde. Maar ook voor waterrecreatie, scheepvaart en als onderdeel van het leesbare waterbouwkundig bouwwerk. Het vormt het blauwe hart van Nederland.

Het nieuwe landmaken
De Marker Wadden zijn een nieuw hoofdstuk in de traditie van het ingenieurslandschap van Flevoland. Het is de meest recente toevoeging aan het waterbouwkundig bouwwerk. Het gebied is een voorbeeld van Building with Nature. Door een kunstmatige ingreep is een natuurlijk landschap ontstaan binnen de rigiditeit van het Flevolandse waterbouwkundig bouwwerk. De Marker Wadden hebben een hoge ecologische, recreatieve en educatieve waarde.

Boven: zicht op Markermeer vanaf de Oostvaardersdijk.
Onder: nieuw landschap van de Marker Wadden (foto: provincie Flevoland).
Pagina links: overzichtskaart kernkwaliteiten IJsselmeer en Markermeer.

3. Kernkwaliteiten als bouwstenen van het Flevolandse landschap

3. Kernkwaliteiten als bouwstenen van het Flevolandse landschap

3.1 Categorie: waterbouwkundig bouwwerk

Kernkwaliteit 1: dijkzones
De dijken vormen de absolute basis, het fundament en DNA voor het landschap van Flevoland. De dijken zijn gesloten ringen rond de drie polders van Flevoland. Ze vormen het symbool van de strijd tegen het water.

De kernwaarde van de dijken binnen het waterbouwkundig bouwwerk is dat ze altijd zichtbaar zijn. Als een lang, pragmatisch vormgegeven, continu en obstakelvrij element. Met een grastalud en eventueel stortsteen en basalt, geheel vrij van beplanting, bebouwing of andere objecten.

De dijken dienen de leesbare grens tussen oud en nieuw land en tussen land en water te vormen. Vanuit de omgeving zijn ze goed zichtbaar. Doordat het water en/of maaiveld, dat aansluit op de dijk, een open en relatief leeg karakter kent. De beleving gaat dus verder dan alleen het grondlichaam. Het is een bredere zone in het landschap. Met de dijk als herkenbaar hoofdelement. En daarnaast het aanliggende water en open landschap. De maat van deze zone wordt bepaald door de verkavelingsmaat van de betreffende polder. Zie ook de kernkwaliteit Maaiveld, voor de specifieke verkavelingsmaten.

De dijken dragen sterk bij aan de leesbaarheid, zichtbaarheid en identiteit van het ingenieurslandschap. Onder andere door het te ervaren hoogteverschil tussen de polder en het open water. Ook door de verschillen in waterpeil binnen en buiten de polder. De toegankelijkheid van de dijken via wegen, fiets- en voetpaden wordt hoog gewaardeerd. Hier ervaren mensen met trots het gevoel van eindeloze ruimte. Zij kunnen kruiend ijs of grijze luchten met zwermen vogels aanschouwen.

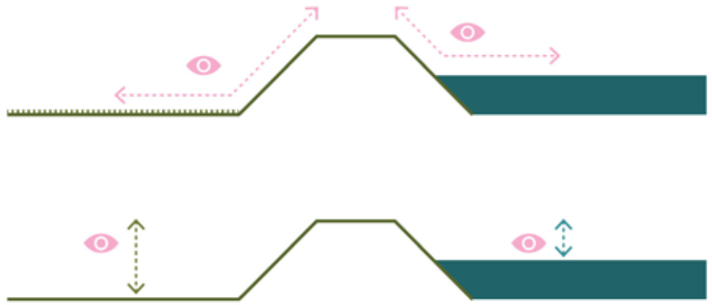

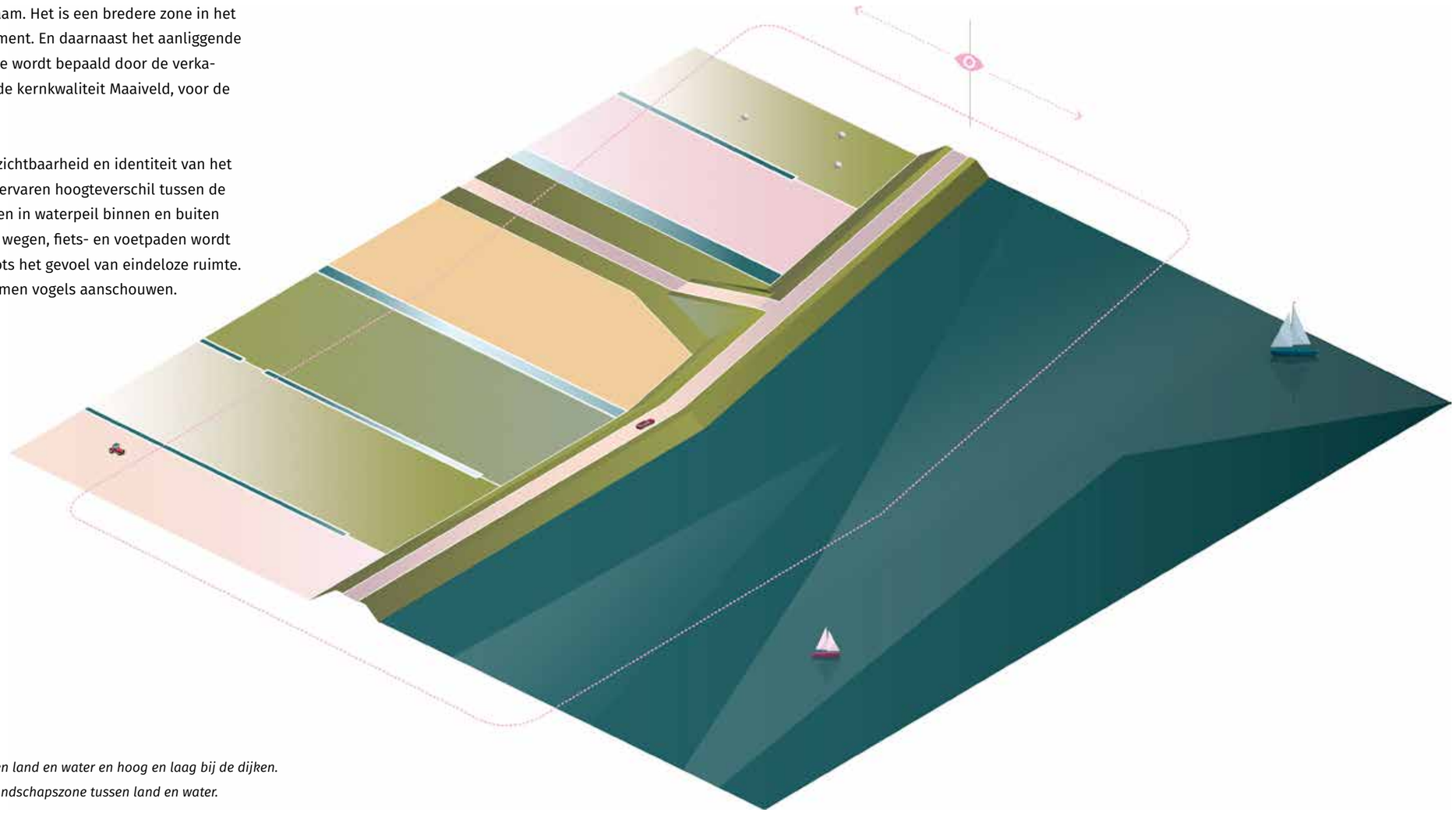

Boven: principeprofielen ervaring van contrasten tussen land en water en hoog en laag bij de dijken.
Onder: schematische weergave dijk als contrastrijke landschapszone tussen land en water.

Ketelmeerdijk, Oostelijk Flevoland

Dijken
Legenda

- Dijken grenzend aan water
- Dijk op grens oud-nieuw land
- Knardijk, tussen twee polders
- Lengtes dijktrajecten

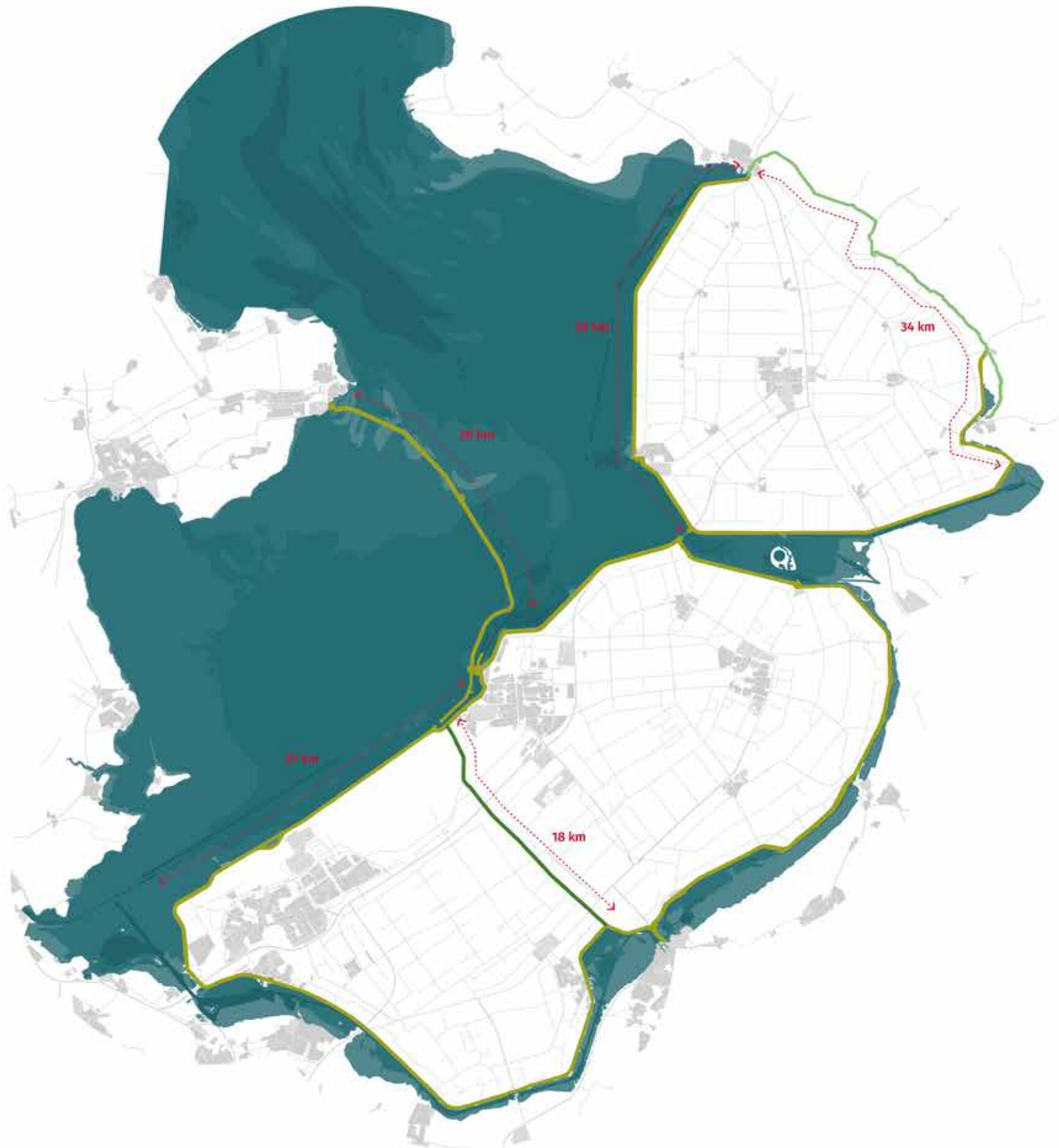

Overzichtskaart dijken

Houtribdijk

Ten opzichte van de dijken die de polders omringen vormt de Houtribdijk een uitzondering. Het maakt net als de polderdijken onderdeel uit van het waterbouwkundig bouwwerk en het ingenieurslandschap van Flevoland.

De Houtribdijk was ooit bedoeld als de noordelijke grens van de toen nog te realiseren Markerwaard. Omdat die polder nooit gerealiseerd werd, is er een dijk met een bijzonder karakter ontstaan. Namelijk een dijk die aan beide zijden wordt omgeven met open water. Hiermee vormt de dijk een bijzondere oprijlaan tot de polder. In het kader van dijkversterking zijn recent brede oeverzones aangelegd, tegen de dijk aan. Deze oeverzones hebben ook een ecologische waarde.

De waarde van de dijkzone wordt in dit geval bepaald door het aanliggende open water. En de openheid van de brede natuurlijke oeverzone, met de dijk als grens.

Knardijk

De Knardijk vormt de oorspronkelijke grens tussen Oostelijk Flevoland en Zuidelijk Flevoland. Deze polders werden na elkaar gerealiseerd waardoor de Knardijk eerst een waterkerende functie had.

Sinds het gereedkomen van Zuidelijk Flevoland is er een bijzondere situatie ontstaan. De Knardijk grenst aan beide zijden aan land. Een waterkerende functie heeft deze dijk dus niet meer. Maar beide sluizen in de dijk herinneren nog aan de oorsprong en hebben een cultuurhistorische waarde.

De toegankelijkheid van de dijk via fiets- en voetpaden wordt hooggewaardeerd. Vanaf de dijk is het verschil in de landinrichting van Oostelijk en Zuidelijk Flevoland goed te ervaren. De waarde van de dijkzone wordt hier bepaald door het aan beide zijden aanliggende open agrarische landschap. Met de dijk als grens.

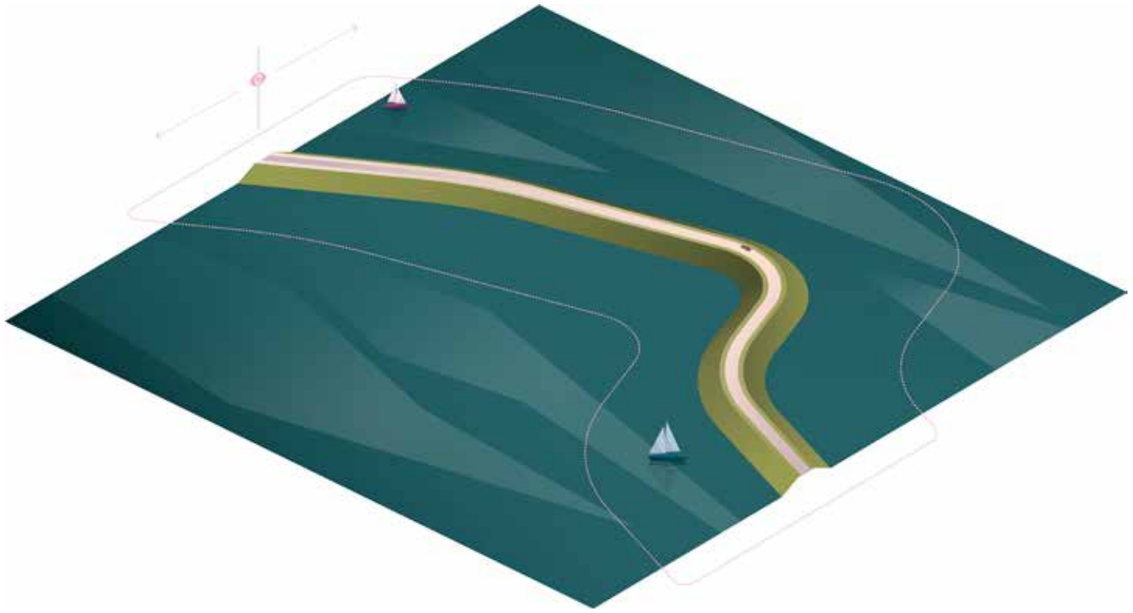

Boven: schematische weergave Houtribdijk met aan beide zijden open water.
Onder: zicht op de Houtribdijk

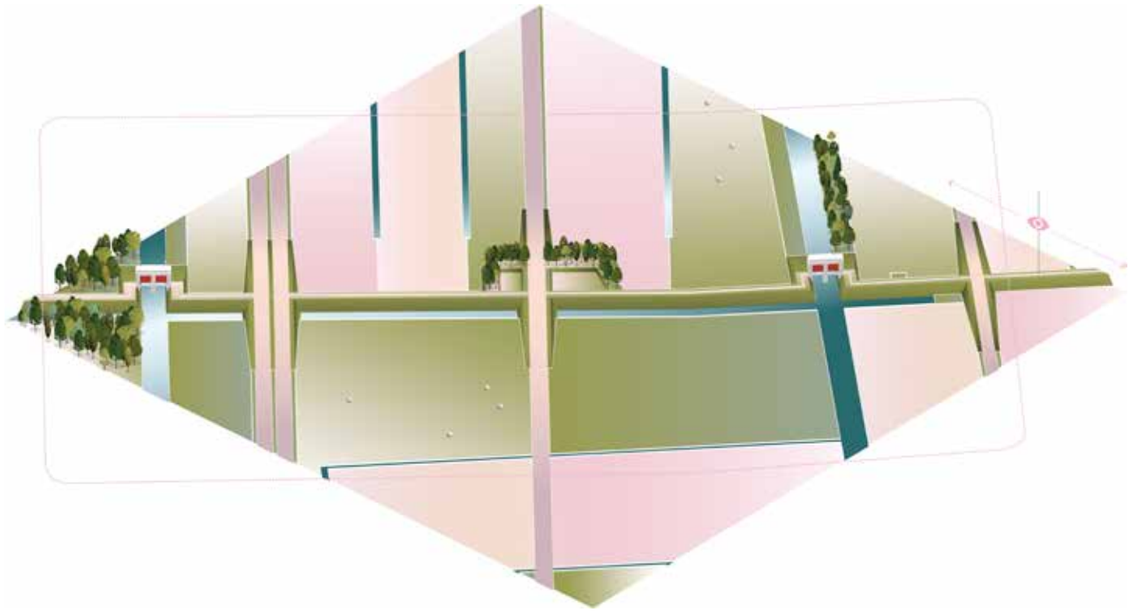

Boven: Schematische weergave Knardijk met aan beide zijden land. Inclusief sluizen en voormalig werk-eiland.
Onder: zicht op de Knardijk.

Kernkwaliteit 2: gemalen en sluizen

In samenhang met de dijken zijn de gemalen en sluizen het symbool van de strijd tegen het water. Ook het toonbeeld van ingenieurskunst. De gemalen en sluizen vormen ankers in het landschap. Ze zijn van oorsprong van veraf goed herkenbaar en zichtbaar.

De gemalen en sluizen zijn cultuurhistorisch van grote waarde. Ze kenmerken zich door onderscheidende architectuur die past bij de functie van de objecten. Hierdoor is een leesbare functionele relatie ontstaan. De relatie tussen het open water buiten de polder, de dijk en de hoofdvaarten. Daarnaast is bij de gemalen en sluizen het hoogteverschil tussen de polder en het open water goed zichtbaar. Net als de verschillen in de waterpeilen.

Een belangrijke kernwaarde is het vrij zicht vanuit de omgeving op deze objecten. Dit in combinatie met de zichtbaarheid van de dijkzones.

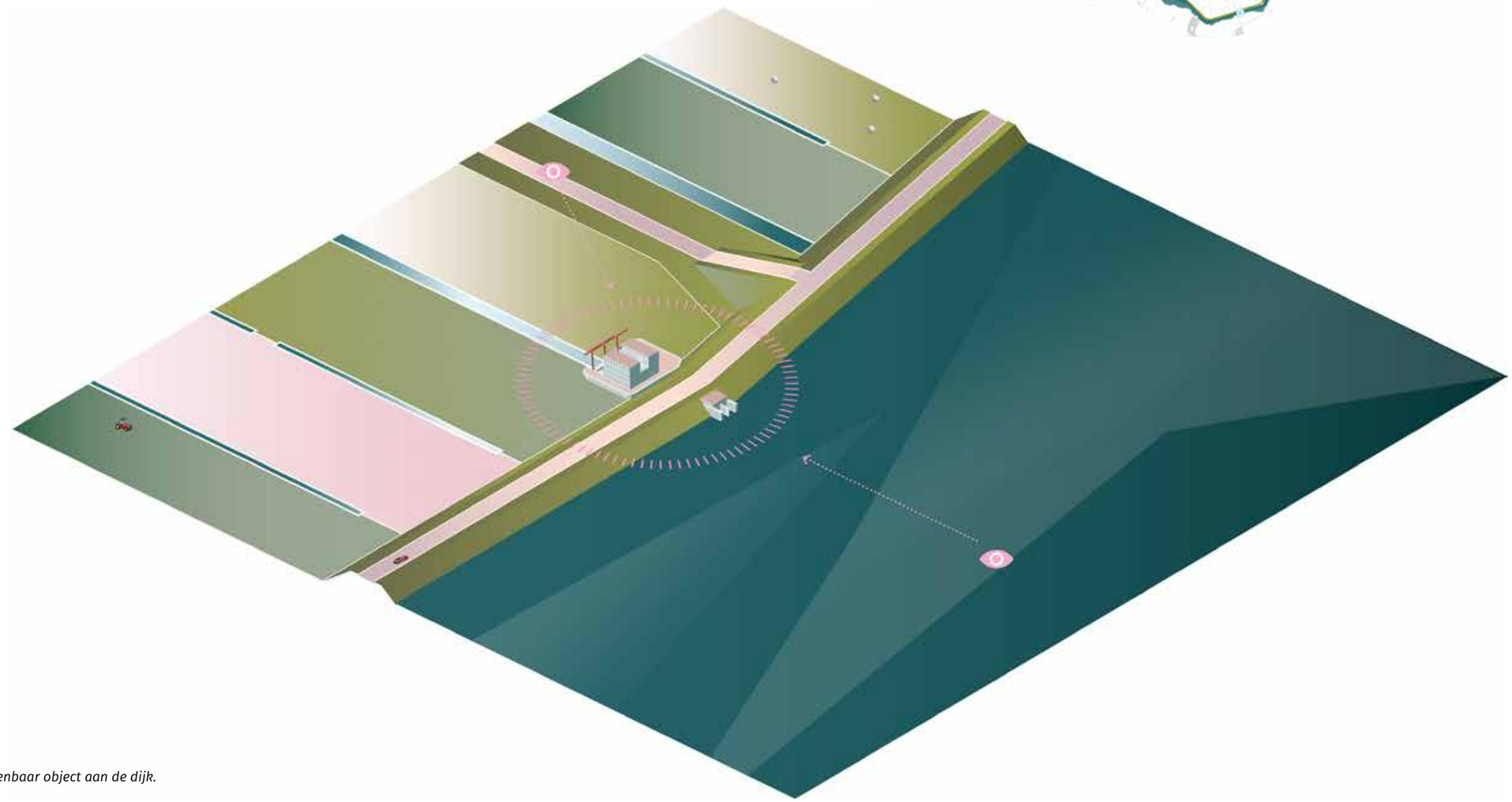

Boven: overzichtskaart gemalen en sluizen.

Onder: schematische weergave gemaal als herkenbaar object aan de dijk.

Gemaal bij einde van Pasteurdijk, Harderwijk

Kernkwaliteit 3: hoofdwaterwegen

De hoofdwaterwegen vormen onderdeel van het samenhangende waterbouwkundig bouwwerk van Flevoland. Ze zijn de onmisbare schakel in het systeem van dijken, gemalen en water.
Het netwerk van hoofdwaterwegen is als strakke lijnen in het landschap zichtbaar. Vaak begeleid door singels met inheemse boomsoorten. De maat, schaal en de vaste profilering van de vaarten zijn onderdeel van een helder samenhangend systeem. Bij dat systeem horen ook de bruggen. Ende oorspronkelijk voor agrarisch gebruik aangelegde loswallen, kades, zwaaiplaatsen, bietenbruggen, overslagkranen en weegbruggen. In de Noordoostpolder vormen de hoge bruggen karakteristieke uitzicht- en oriëntatiepunten in de polder. Deze bieden zowel interessante zichten op de akkers als op de vaarten.

De oevers van de hoofdwaterwegen zijn in essentie strak vormgegeven. Door de jaren heen heeft meer natuurlijke begroeiing en struweel gezorgd voor een verzachting van de strakke oevers.

Daar waar de hoofdwegen in de polder de vaarten kruisen, zijn markante punten in de polder ontstaan. Hier kunnen mensen het water sterk beleven. Ook zorgen bewust ontworpen knikken in de vaarten voor een interessante oriëntatie op het landschap. Los van deze kruispunten zijn de vaarten vaak onzichtbaar. Doordat ze laag in het landschap, onder het maaiveld, liggen. Dit in combinatie met de begeleidende singels zorgt voor een zekere beslotenheid.

Een relatief onbekende kwaliteit van de hoofdwaterwegen is de beleving vanaf het water, per boot. Vanuit dit perspectief wordt een geheel eigen wereld ervaren met natuurlijke kenmerken zoals houtsingels en natuurvriendelijke oevers.

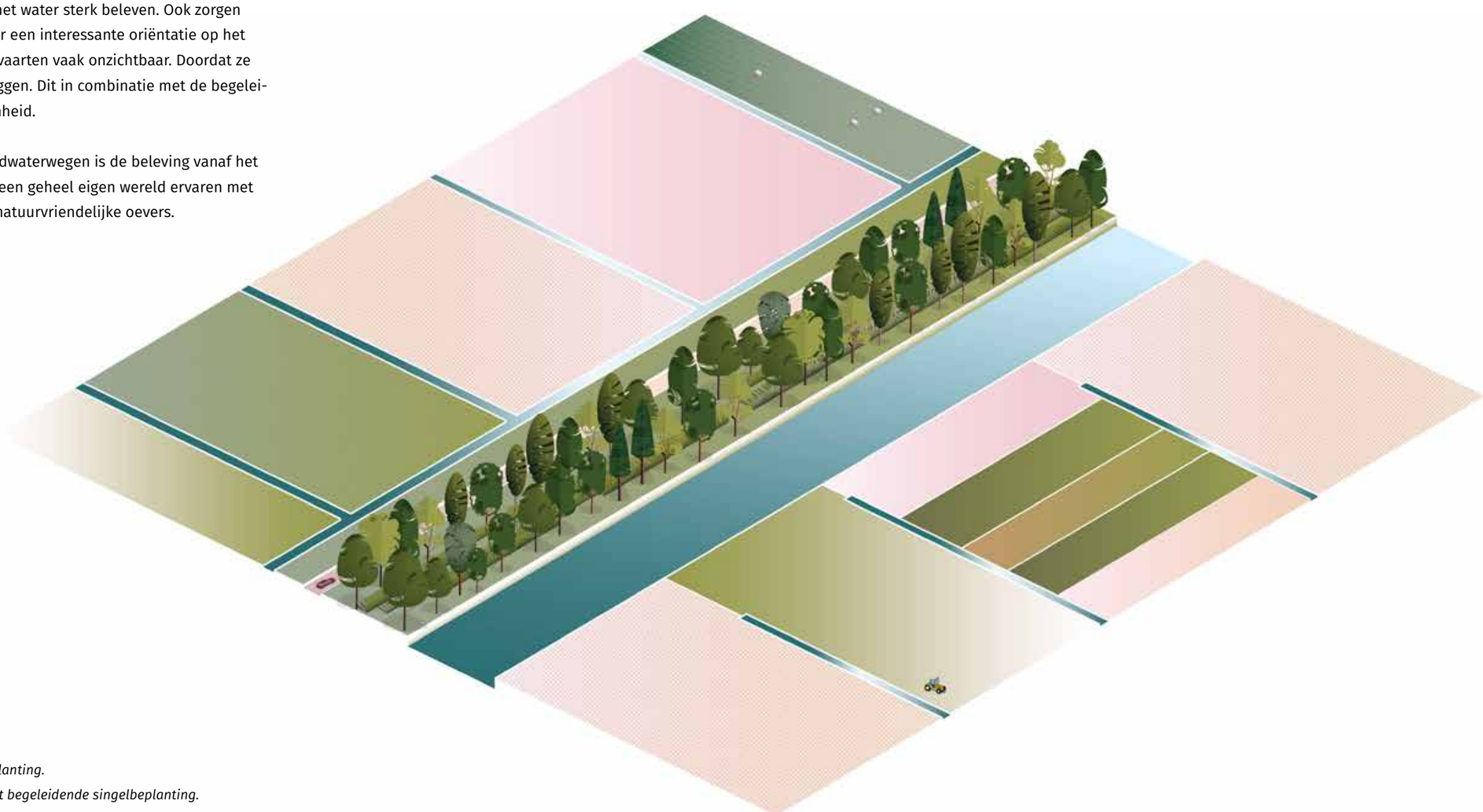

Boven: principeprofiel vaart met begeleidende beplanting.
Onder: schematische weergave hoofdwaterweg met begeleidende singelbeplanting.

Hoofdwaterwegen
Legenda

- Dijken
- Hoofdwaterwegen
- Hoge bruggen Noordoostpolder
- Lengtes hoofdwaterwegen

Overzichtskaart hoofdwaterwegen

Hoofdwaterweg nabij Ibisweg, Zuidelijk Flevoland.
Pagina rechts: hoge brug over de vaart bij Rutten, Noordoostpolder.

Kernkwaliteit 4: IJsselmeer en Markermeer
Het IJsselmeer en Markermeer zijn het resultaat van de inpoldering en afsluiting van de voormalige Zuiderzee. De meren worden gescheiden door de Houtribdijk. Ze kenmerken zich door grootschalige openheid met zichten van oever tot oever. De openheid en leegte van het water vormt een contrast met de lagergelegen polders.

Rondom de meren liggen verschillende landschapstypes op het oude land. Met kenmerkende historische stadsfronten aan het water (kapen). De meren hebben een hoge waarde voor scheepvaart, ecologie, waterrecreatie en als onderdeel van het leesbare waterbouwkundig bouwwerk. Dit water wordt als blauw hart van de Metropool Regio Amsterdam steeds belangrijker. Een oase in een verstedelijkende omgeving.

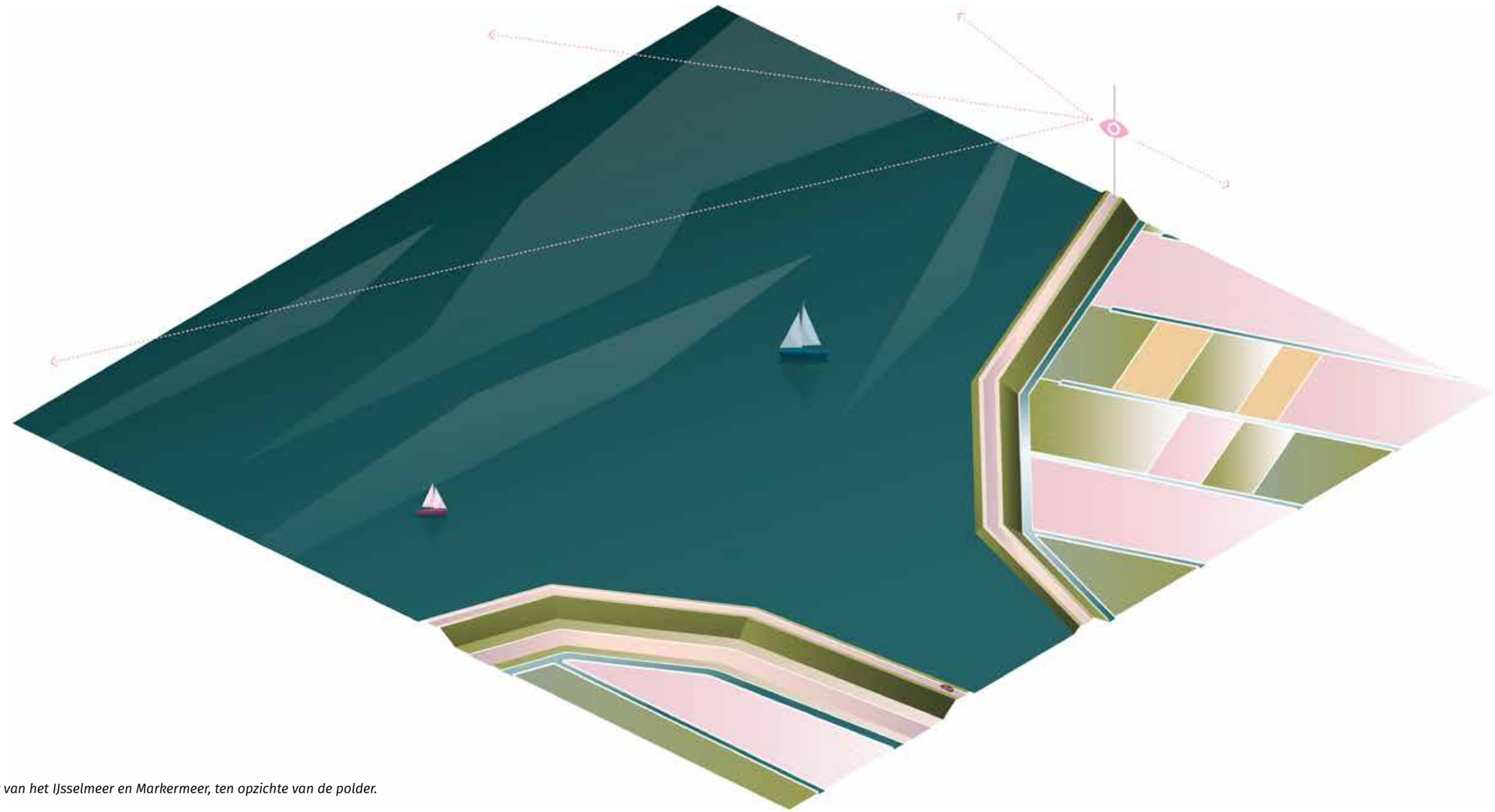

Schematische weergave openheid van het water van het IJsselmeer en Markermeer, ten opzichte van de polder.

IJsselmeer en Markermeer
Legenda

- Open water
- Dijken inpolderingen Zuiderzeewerken
- Kust oud land
- Stedelijke waterfronten
- Zicht

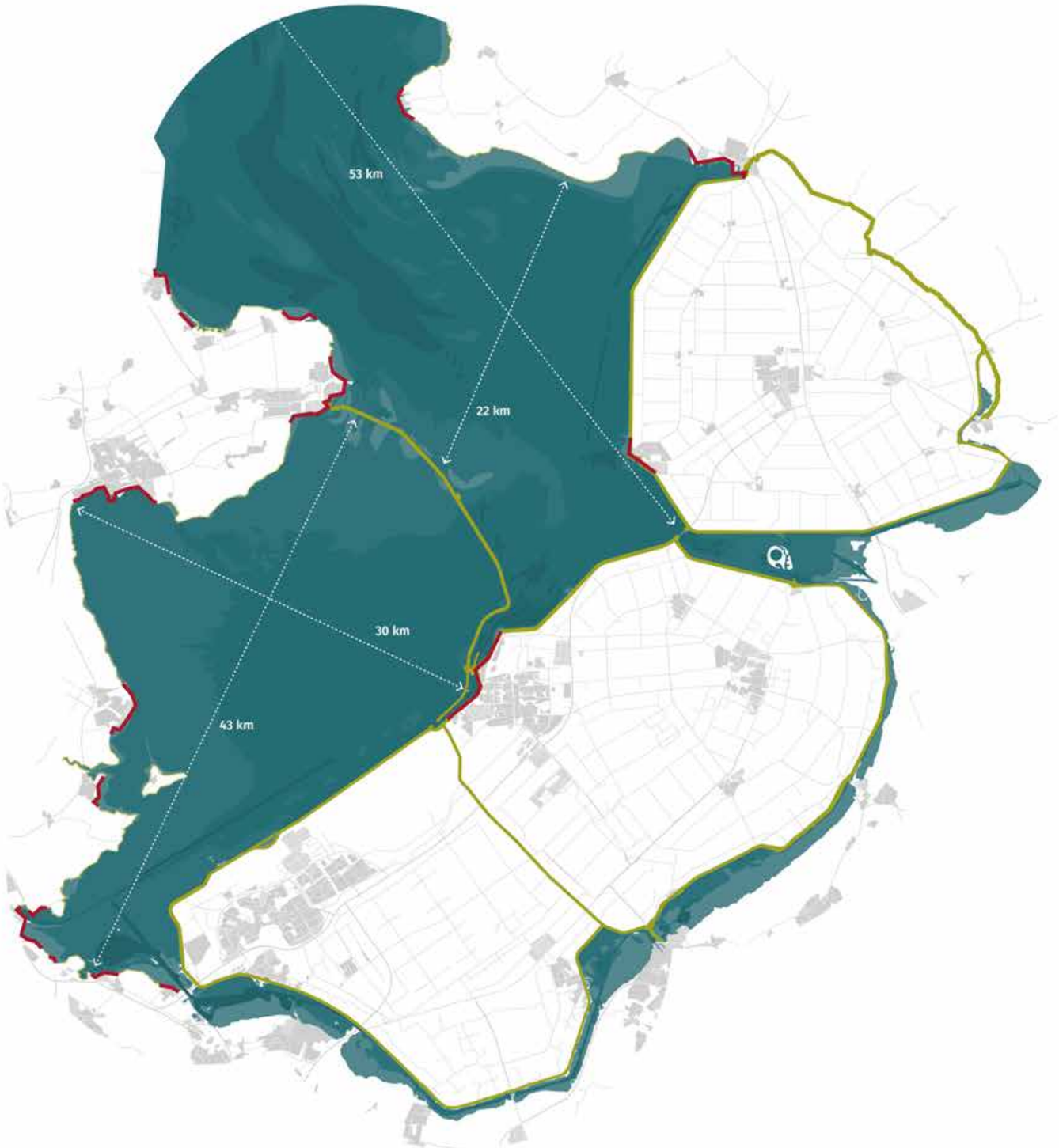

Overzichtskaart open water van het IJsselmeer, Markermeer en de randmeren. Met een gevarieerd kustlandschap en afwisselende openheid.
Volgende pagina: zicht op IJsselmeer vanaf de Westermeerdijk in de Noordoostpolder.

Kernkwaliteit 5: Randmeren

De randmeren tussen Flevoland en het oude land zijn weloverwogen ontworpen als grenszone. Tussen de polder en het oude land. Ze hebben een grote recreatieve en ecologische waarde. Langs de dijken is het hoogteverschil en het contrast tussen land en water goed te ervaren. De randmeren variëren in breedte. Ook hebben ze een grote diversiteit aan typen oevers met onder andere strandjes, rietkragen en strakke dijken. Daardoor ontstaat een wisselende mate van openheid.

De dijken liggen zowel aan de Flevolandse zijde als aan de oevers van het oude land. Ze vormen een continu element. Knikken in de oevers en eilandjes breken de openheid en lange zichtlijnen. Deze variatie binnen de randmeren vormt een belangrijke landschappelijke waarde.

Schematische weergave gevarieerd waterlandschap tussen oud en nieuw land, aan de randmeren

Randmeren nabij Harderbos, Zeewolde

Kernkwaliteit 6: Marker Wadden

De Marker Wadden vormen een nieuw hoofdstuk in de traditie van het ingenieurslandschap van Flevoland. Het is de meest recente toevoeging aan het waterbouwkundig bouwwerk. Het gebied is een voorbeeld van Building with Nature. Door een kunstmatige ingreep ontstaat een natuurlijk landschap binnen de rigiditeit van het Flevolandse waterbouwkundig bouwwerk. De Marker Wadden hebben een hoge ecologische, recreatieve en educatieve waarde.

Schematische weergave Marker Wadden in het Markermeer, langs de Houtribdijk

Marker Wadden (foto: provincie Flevoland)

3.2 Categorie: hoofdstructuur per polder

Per polder is een dragende hoofdstructuur aan te wijzen die voortkomt uit het specifieke polderconcept. Met dit concept als hoofdgedachte werd beoogd sturing te geven aan de inrichting van het landschap. In de Noordoostpolder is dit de dorpenring die voornamelijk met laanbeplanting van verschillende soorten en breedtes werd ontworpen. In Oostelijk Flevoland is het netwerk van polderparkwegen de ruimtelijke drager. In Zuidelijk Flevoland vormt het poldercarré van laanbeplantingen dat het open middengebied omsluit de hoofdstructuur. Samen met de centraal gelegen Vogelweg.

Deze dragers vormen de fundamentele ruimtelijke structuren van de polders. Ze zorgen voor herkenbaarheid, ruimtelijke ordening en identiteit. De hoofdstructuren hebben daarom een belangrijke functionele waarde en belevingswaarde.

Kernkwaliteit 7: dorpenring en assenkruis in de Noordoostpolder
De dorpenring in de Noordoostpolder verbindt de kernen Creil, Bant, Luttelgeest, Marknesse, Kraggenburg, Ens, Nagele, Tollenbeek en Espel. Aan de noordzijde is een uitloper van de dorpenring te vinden die de verbinding legt naar Rutten. De ring is een cruciale dragende structuur die de concentrische opbouw van de polder volgt. En deze in verschillende relatief open gebieden verdeelt. Het poldergebied aan de binnenzijde van de dorpenring is het meest open en grootschalig van karakter.

Bij aanleg werd de dorpenring bijna geheel beplant met een groenstructuur. Met aan beide zijden van de weg een bomenrij. Uitzonderingen hierop vormden het stuk tussen Creil en Bant en tussen Marknesse en Ens. Hier werd slechts één rij aangeplant. Plaatselijk werden ook lage hagen toegepast.

De dorpenring heeft een vrij smal profiel omdat de meeste grond voor landbouw werd ingezet. In de huidige situatie zijn delen van de begeleidende beplanting langs de dorpenring verdwenen, bijvoorbeeld door wegverbredingen. Hierdoor staat de ruimtelijke samenhang van de polder als geheel onder druk.

Een tweede dragende structuur voor de polder wordt gevormd door het assenkruis. Het assenkruis is opgebouwd enkele hoofdwaterwegen die zijn beplant met dichte singels. Hieronder vallen de N50 met de Enservaart, de A6 met de Lemstervaart. Ook de Urkerweg met de Urkervaart en de Marknesserweg met de Zwolse Vaart. Deze structuur verbindt de kern Emmeloord via radialen met de dorpenring.

Boven: principeprofiel dorpenring Noordoostpolder.
Onder: overzichtskaart ligging dorpenring en assenkruis (gestippeld) in de Noordoostpolder.

Dorpenring tussen Espel en Rutten, Noordoostpolder

Kernkwaliteit 8: netwerk van polderparkwegen in Oostelijk Flevoland

Het netwerk van polderparkwegen in Oostelijk Flevoland wordt gevormd door lange lijnen. Deze verbinden het oude land met de polder. De lange lijnen zijn de belevingsassen van de verschillende open poldergebieden. Ook geven ze het landschap een meer menselijke maat.

Het netwerk vormt de onmisbare ruimtelijke drager van de polder. Functioneel is het van waarde vanwege de ontsluiting van de polder. Daarnaast heeft het een grote belevingswaarde voor de ervaring van het weidse polderlandschap. Kenmerkend is dat elke polderparkweg vanuit een eigen principe is vormgegeven en daarmee een eigen waarde vertegenwoordigd.

De kern van het netwerk wordt gevormd door een driehoekige wegenstructuur in het hart van de polder. Het gaat om de wegen Larserweg N302, Biddingringweg N305 en Dronterweg N309. Deze verbinden Lelystad met Biddinghuizen, Dronten en het nooit gerealiseerde dorp Larsen.
De wegen binnen deze driehoek lopen grotendeels parallel aan het netwerk van hoofdwaterwegen. Hierdoor zijn brede en interessante profielen ontstaan met veel ruimte voor beplanting. De profielen worden opgebouwd uit een vaart, een brede dichte bosstrook (singel), open royale wegbermen. En vervolgens een losse bomenrij.

De overige wegen binnen het netwerk van polderparkwegen zijn met andere landschappelijke middelen vormgegeven. Zo heeft de Swifterweg N710 een smaller profiel met aan beide zijden van de weg één bomenrij. De Swifterringweg, oorspronkelijk bedoeld als deel van een niet voltooide dorpenring, heeft een asymmetrisch profiel. Hier staat aan één zijde van de weg een dubbele bomenrij. De Kamperhoekweg N711 is ook asymmetrisch en heeft aan één zijde van de weg een enkele bomenrij.

Wegen als de Oldebroekweg N709 en Elburgerweg N309 hebben weer een andere uitstraling. Kenmerkend zijn hier de ruime bochten. De Oldebroekerweg is beplant met een bomenrij aan beide zijden van de weg. En de Elburgerweg is voornamelijk open van karakter, met slechts op enkele plekken een bospartij. Tot slot kenmerkt de Hanzeweg N307 zich door de overgang van het dichte bosgebied naar de open polder. De weg heeft verder geen begeleidende beplanting.

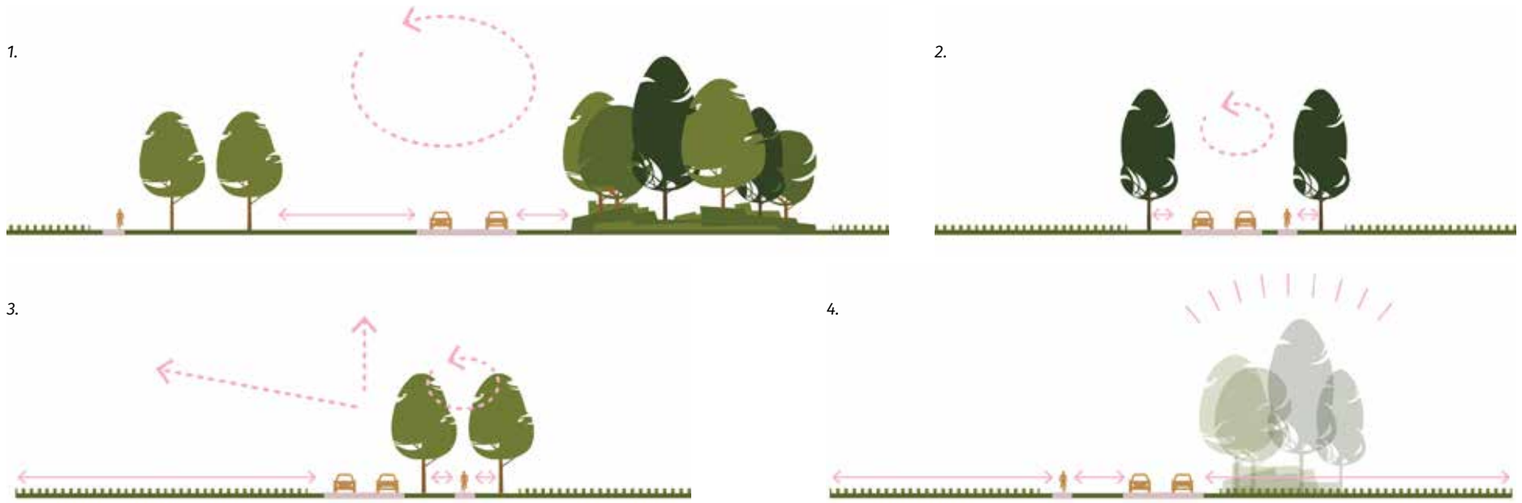

Boven: principeprofielen polderparkwegen binnen het netwerk
1. bossingel in combinatie met bomenrij (komt voor in de 'driehoek');
2. variant met aan beide zijden een enkele bomenrij;
3. variant met dubbele bomenrij aan een zijde van de weg;
4. variant met zelfstandige bospartijen op punten langs de weg.

Onder: overzichtskaart ligging netwerk van polderparkwegen in Oostelijk Flevoland.

Polderparkweg Biddingringweg, Oostelijk Flevoland

Kernkwaliteit 9: poldercarré en Vogelweg in Zuidelijk Flevoland

Zuidelijk Flevoland heeft een groots open middengebied, het landbouwhart. Het poldercarré van beplanting omkadert het landbouwhart. Met de Vogelweg vormt dit de dragende structuur van deze polder. Het beplante poldercarré is van veraf duidelijk te ervaren als rand van de openheid. En is de poort tot het grootse open middengebied. Het is een herkenbaar kader tussen de grote eenheden van Zuidelijk Flevoland.
Het poldercarré is oorspronkelijk met verschillende profielen vormgegeven. De Tureluurweg heeft voor een groot deel aan beide zijden een dubbele bomenrij. De Schollevaarweg en Lepelaarweg hebben een meer asymmetrisch profiel. Met aan één zijde een dubbele bomenrij en aan de andere zijde een enkele rij. De Ooievaarsweg onderscheidt zich door een dichte singelbeplanting aan één zijde. En een losse bomenrij aan de andere zijde. De Ibisweg heeft net als de Kievitsweg veelal slechts aan één zijde een dubbele bomenrij.

Het poldercarré wordt in de lengterichting doorsneden door de Vogelweg. De Vogelweg is ontworpen als een monumentale laan met aan beide zijden continue, driedubbele bomenlanen. De majestueuze weg straalt door de vormgeving een enorme rust, puurheid en eenvoud uit. De Vogelweg heeft een zeer breed profiel waarin de bermen breder zijn dan de weg zelf. Halverwege maakt de weg een knik waardoor de weggebruiker een wisselend panorama op de polder krijgt.

Kruispunten van de Vogelweg met overige wegen zijn bijzondere punten in het wegprofiel. Waar de laanbeplanting naar buiten wijkt, ontstaan rond de kruisingen kleine vierkante ruimtes. Deze zijn omsloten met bomen.

De weg is als ruimtelijke drager van grote afstanden waarneembaar. Dit komt met name door de samenhang in de bomenrijen langs de weg. De beplanting geeft diepte aan de verder lege polder. Voor de weggebruiker ligt de waarde van de Vogelweg in het rustige wegbeeld, de continuïteit. En de beleving van de omgeving en openheid vanaf de weg.

Tezamen vormen de Vogelweg en het poldercarré de belangrijkste ruimtelijke structuren van de polder. De functionele waarde ligt in de ontsluiting van de polder. De belevingswaarde ligt in de sublieme ervaring van het iconische weidse polder-landschap.

1.

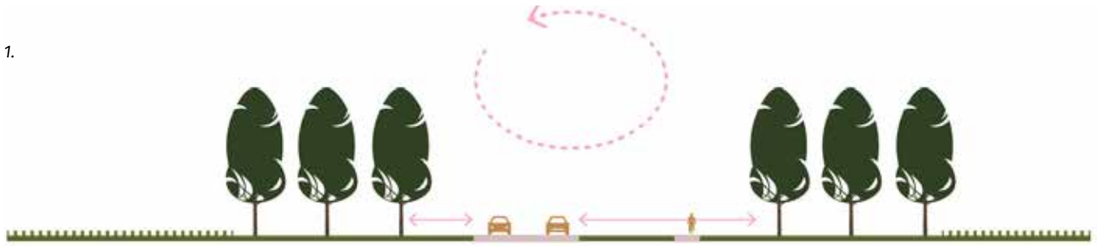

2.

3.

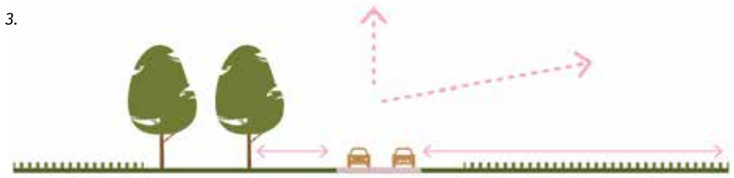

4.

Boven: principeprofielen Vogelweg en poldercarré
1. profiel Vogelweg: aan beide zijden een driedubbele bomenrij;
2. profiel poldercarré: variant met aan beide zijden een dubbele bomenrij;
3. profiel poldercarré: variant met aan één zijde een dubbele bomenrij;
4. profiel poldercarré: variant met aan één zijde een dubbele bomenrij en aan de andere zijde een enkele bomenrij.

Onder: overzichtskaart ligging Vogelweg en poldercarré in Zuidelijk Flevoland.

Vogelweg, Zuidelijk Flevoland

Boven: zicht vanaf het poldercarré richting het landbouwhart (Ibisweg), Zuidelijk Flevoland.
Pagina links: zicht vanaf Vogelweg richting de openheid, Zuidelijk Flevoland.

3.3 Categorie: maaiveld

Kernkwaliteit 10: openheid, Mondriaanlandschap met licht, lucht en ruimte
Het landschap van Flevoland is relatief open met kenmerkende vergezichten. De ervaren mate van openheid hangt samen met de beleving van de zichtbare oppervlakte van het landschap. Oftewel het gezichtsveld op het maaiveld. Naar: CBS, PBL, RIVM, WUR (2012).

In Flevoland is de zichtbare oppervlakte groot in vergelijking tot andere landschapstypen. De openheid wordt veelal begrensd door lanen, singels, bospartijen of dijken. Ook opgaande elementen zoals windturbines, bebouwing en hoogspanningsmasten hebben een effect op de beleving van openheid.

De openheid heeft in elk van de drie polders van Flevoland een eigen schaal. Dit is gebaseerd op de maat van de landbouwkundige kavelstructuur. En de aanwezigheid van lanen, singels en bospartijen in de open ruimte. De openheid is dus overal anders. De openheid en beleving van het maaiveld kent verder een grote mate van diversiteit. Deze wordt bepaald door het grote aantal verschillende gewassen op de agrarische gronden. Met grote verschillen door de seizoenen heen. Een werkend landschap van zaaien, oogsten, recreëren en bouwen.

Samenvattend wordt de kernkwaliteit gevormd door het licht en het een steeds wisselend kleurenpalet. Ook door de ervaring van de luchten. En de weidsheid, de zichtbare verre horizon. Een Mondriaanlandschap met licht, lucht en ruimte.

Openheid is een breed gedeelde kernkwaliteit die belangrijk is voor de identiteit van Flevoland. Tegelijk is het een delicate, kwetsbare waarde. Deze kernkwaliteit vraagt om zorgvuldigheid en aandacht vanwege de dynamiek in het landschap.

Enkele voorbeelden van gebieden waar de openheid goed te ervaren is, zijn het landbouwhart in Zuidelijk Flevoland. Het poldergebied tussen de Dronterweg en Biddingringweg in Oostelijk Flevoland. En de gebieden binnen de dorpenring in de Noordoostpolder.

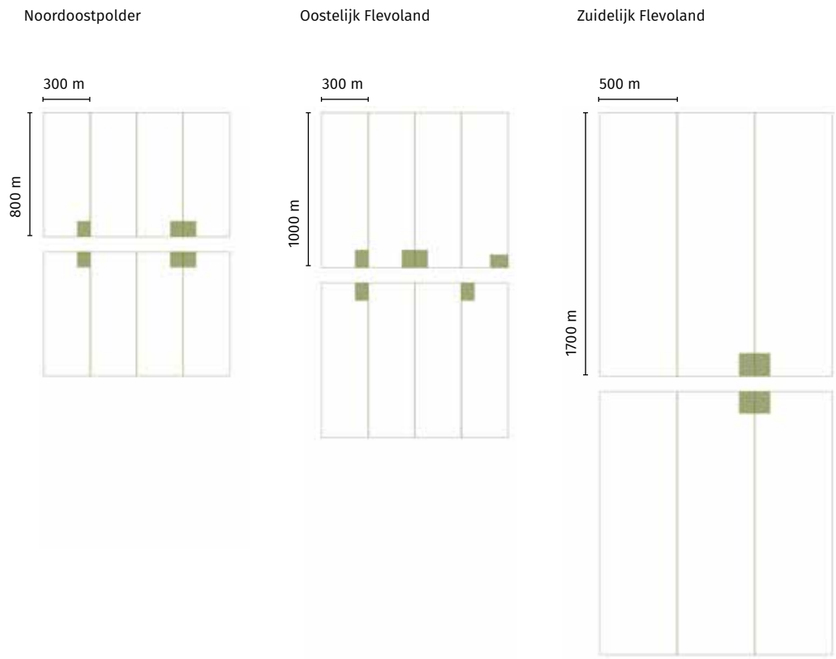

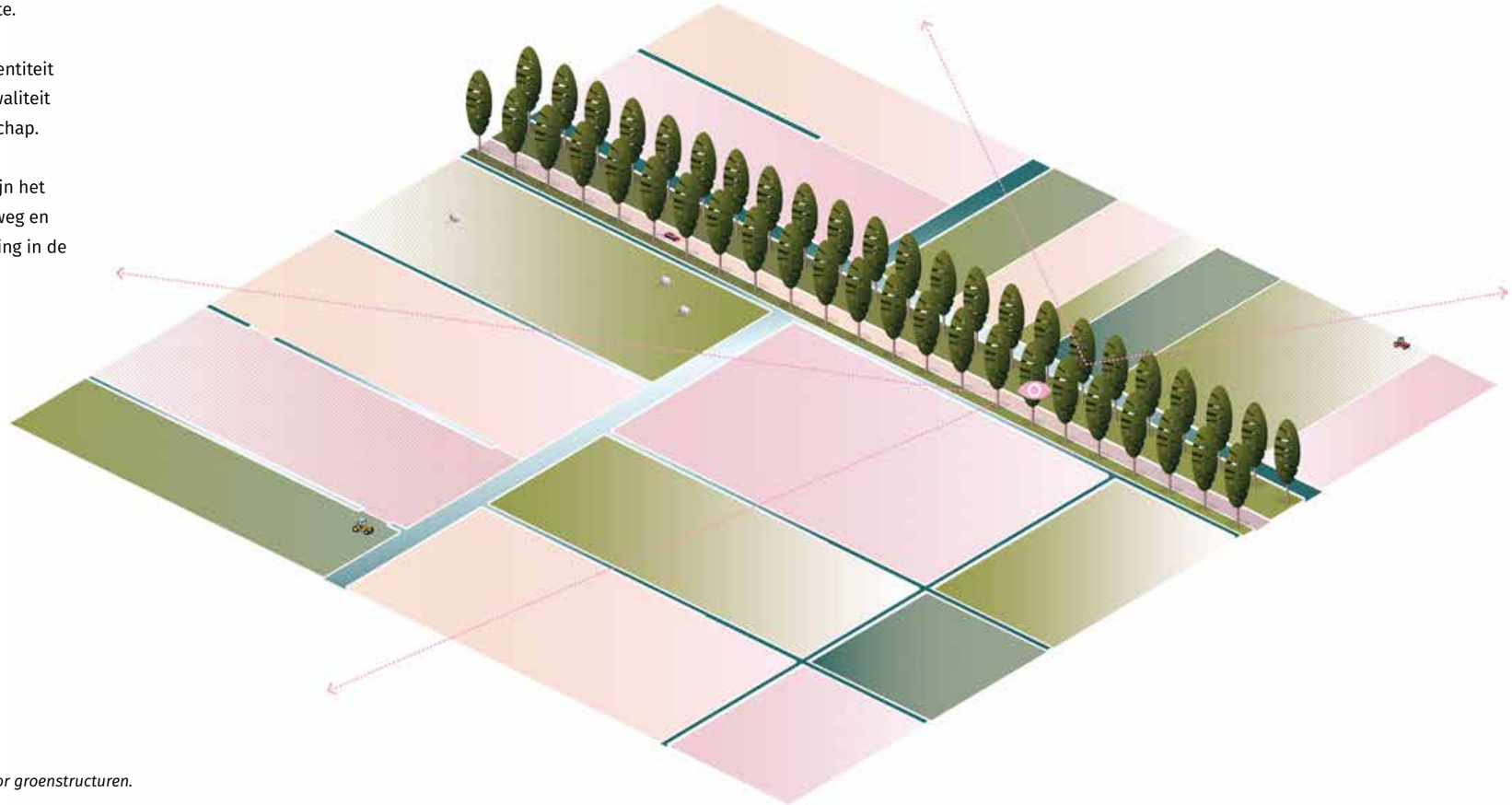

Boven: modulaire verkavelingssystematiek per polder.
Onder: schematische weergave openheid in het Mondriaanlandschap, begrensd door groenstructuren.

Indicatie van openheid in de polder als 'zichtbaar oppervlak' (wit = zeer open, zwart = besloten). Naar 'Openheid landschap', CBS, PBL, RIVM, WUR (2012)

Openheid en zicht
Legenda

- Geschatte kijk-afstanden
- Dijken
- Bospartijen
- Lanen en singels
- Agrarische erven
- Hoogspanningskabels
- Dorpen en steden
- Wegen
- Windturbines

Overzichtskaart openheid binnen de beplantingsstructuren in de polders

Zicht op de openheid van Oostelijk Flevoland, kijkend vanaf de Ketelmeerdijk

Kernkwaliteit 11: natuurlijke hoogtes en laagtes

In de ondergrond van het polderlandschap zijn nog steeds natuurlijke structuren aanwezig. Structuren vanuit het deltasysteem van de voormalige Zuiderzee. Deze delta stond in verbinding met onder andere de rivieren de Eem en de IJssel. Van dit deltasysteem zijn de stroomgeulen in Zuidelijk en Oostelijk Flevoland nog aanwezig. Als natuurlijke laagtes in het maaiveld. En als contrast met het rigide ingenieurslandschap.

Ook van nature hoger gelegen delen in de polders zijn nog goed zichtbaar. In de Noordoostpolder zijn de voormalige eilanden Urk en Schokland (UNESCO Werelderfgoed) bekende voorbeelden. Daarnaast is ook ten noorden van Kraggenburg een hoogte in het landschap aanwezig. De grootste natuurlijke hoogte van Flevoland is te vinden op de grens van Oostelijk en Zuidelijk Flevoland. Op en in de omgeving van de Knardijk.

De zichtbaarheid van deze natuurlijke ondergrond van het landschap is van waarde. Omdat het een deel van de geschiedenis van dit gebied tastbaar maakt.

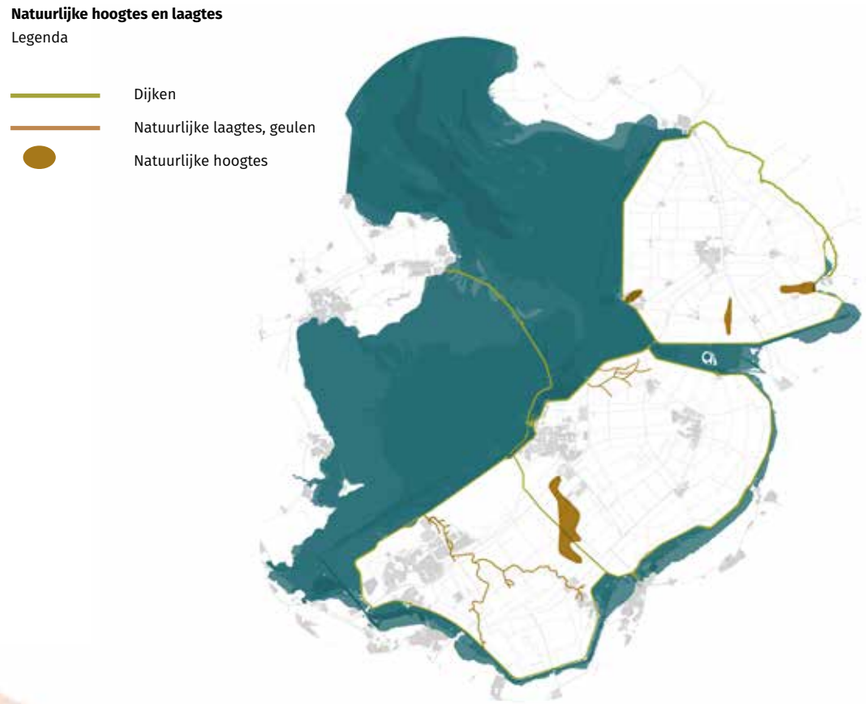

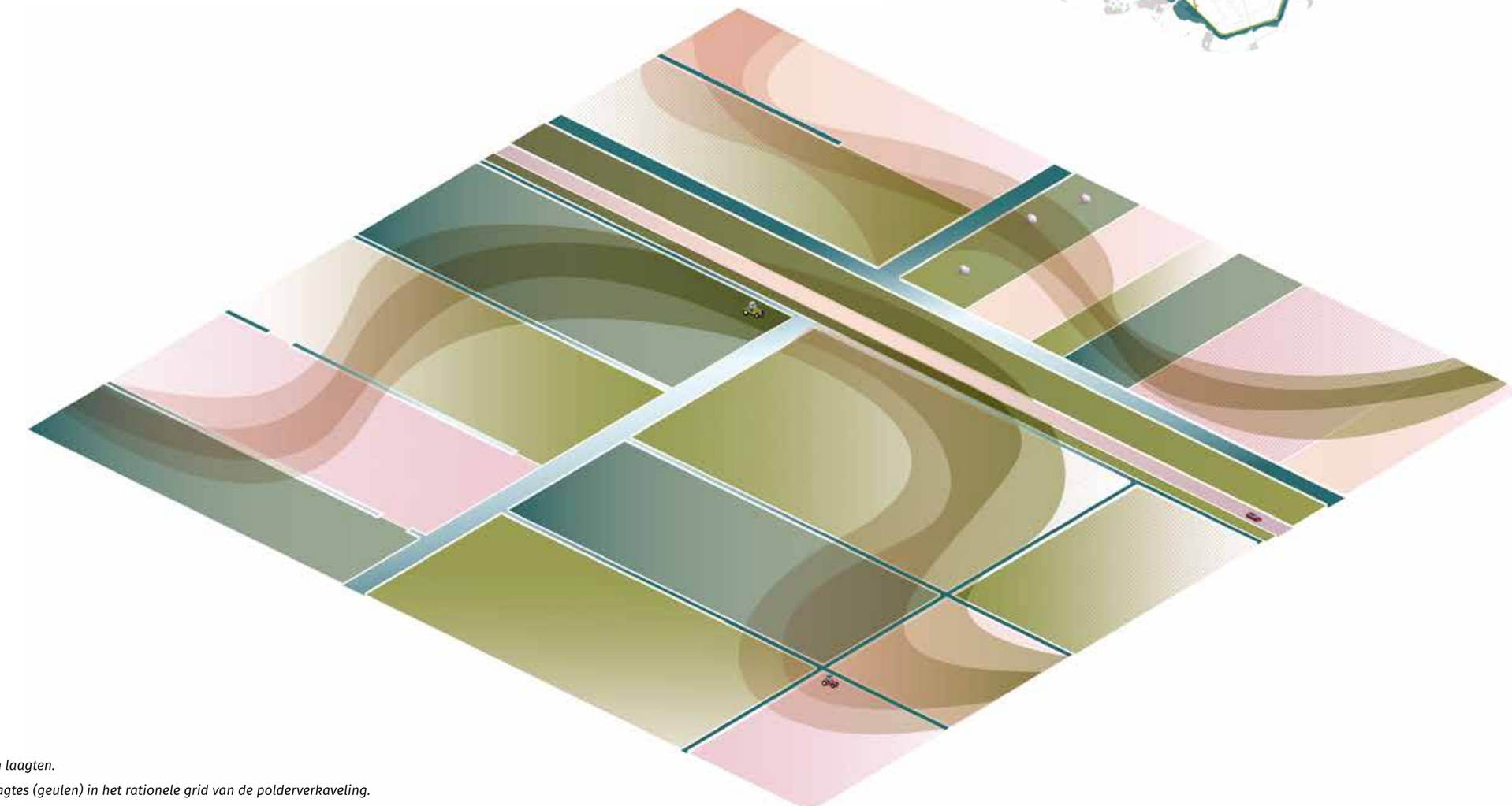

Boven: overzichtskaart natuurlijke hoogtes en laagten.

Onder: schematische weergave natuurlijke laagtes (geulen) in het rationele grid van de polderverkaveling.

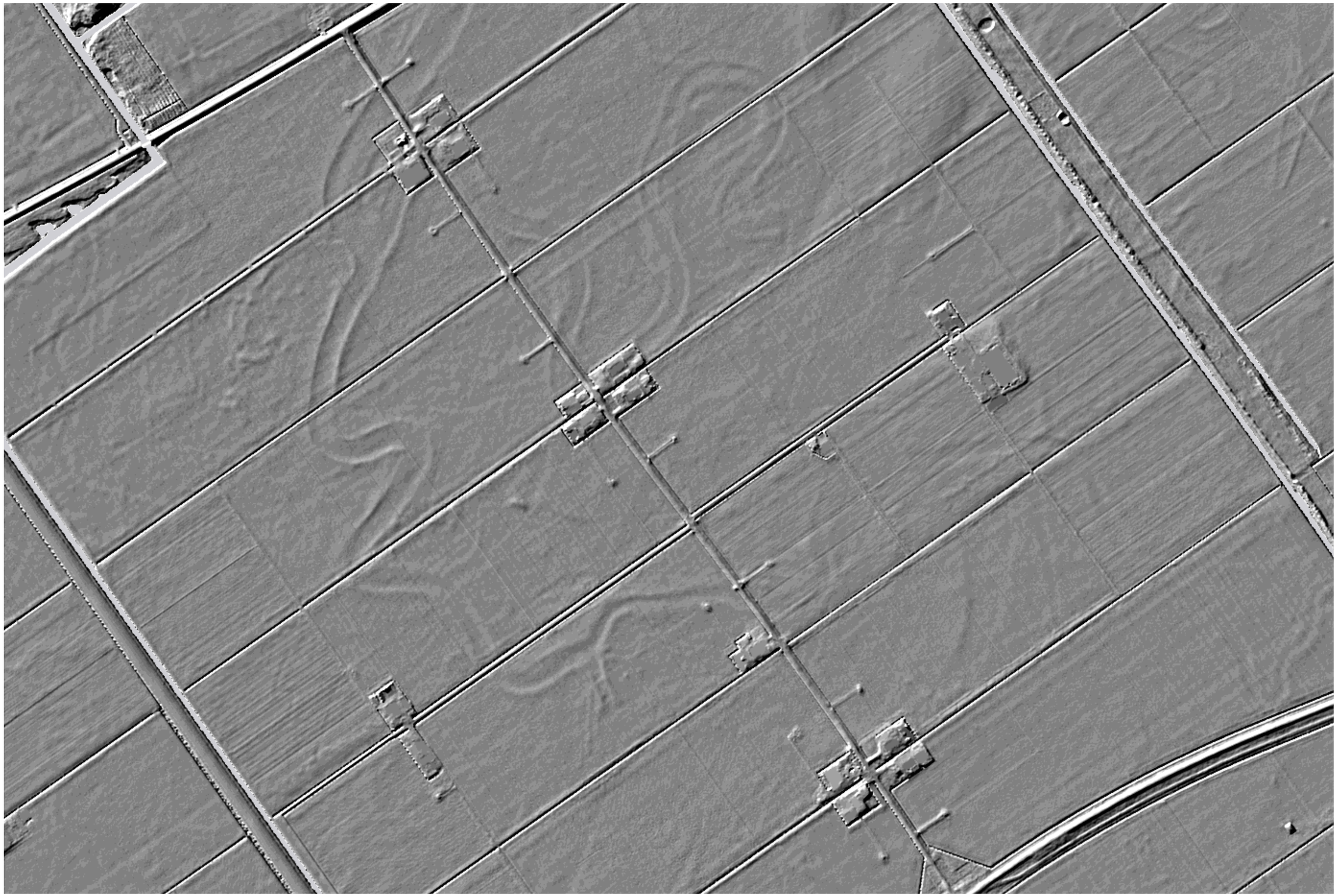

Kronkelige geulstructuren binnen de rationele verkaveling, zichtbaar op de hoogtekaart van het Actueel Hoogtebestand Nederland (bron: ahn.arcgisonline.nl)

Kernkwaliteit 12: poldernatuur

Flevoland kent meerdere natuurgebieden. Variërend van uitgestrekte bossen tot wetlands en water. Ze vormen de schakels in het Natuurnetwerk Nederland. Daarnaast zijn enkele gebieden onderdeel van het Natura 2000-netwerk. De Flevolandse natuur is bijzonder omdat ze is ontstaan op door mensen aangelegd land. De poldernatuur laat hierdoor een fraaie symbiose zien tussen ingenieurskunst en natuurlijke processen. Het zijn plekken waar de natuur geleidelijk aan het rationele grid van de polder overneemt. Gebieden met een hoge ecologische waarde. Ook zijn ze van belang voor ontspanning en natuurbeleving.

Daarnaast vormt poldernatuur de basis van Nationaal Park Nieuw Land. Deze bestaat uit de Oostvaardersplassen, Lepelaarplassen, Marker Wadden en het Markermeer. Deze gebieden vertellen het verhaal van de voormalige Zuiderzee, de IJsselmeerpolders. En de ontstaansgeschiedenis van de natuur in Flevoland.

Schematische weergave poldernatuur

Poldernatuur
Legenda

Dijken

Natuur Netwerk Nederland

Natura 2000

Voorbeelden van enkele grote natuurgebieden op de kaart
(niet uitputtend):

Natura-2000
1. Eemmeer en Gooimeer (zuidoever)
2. IJsselmeer
3. Lepelaarplassen (ook onderdeel Natuur Netwerk Nederland)
4. Markermeer en IJmeer
5. Oostvaardersplassen (ook onderdeel Natuur Netwerk Nederland)
6. Veluwerandmeren
7. Vollenhovermeer (onderdeel van Wieden en Weerribben)
8. Zwarte Meer

Natuur Netwerk Nederland
9. Pampushout
10. Kromslootpark / Beginbos
11. Almeerderhout en Cirkelbos
12. Hulkesteinsebos
13. Horsterwold
14. Knarbos
15. Harderbroek / Harderbroek
16. Roggebotzand
17. Reve-Abbert
18. Spijk-Bremerberg
19. Zuigerplasbos
20. Natuurpark Lelystad
21. Larserbos
22. Urkerbos
23. Schokland
24. Voorsterbos
25. Kuinderbos

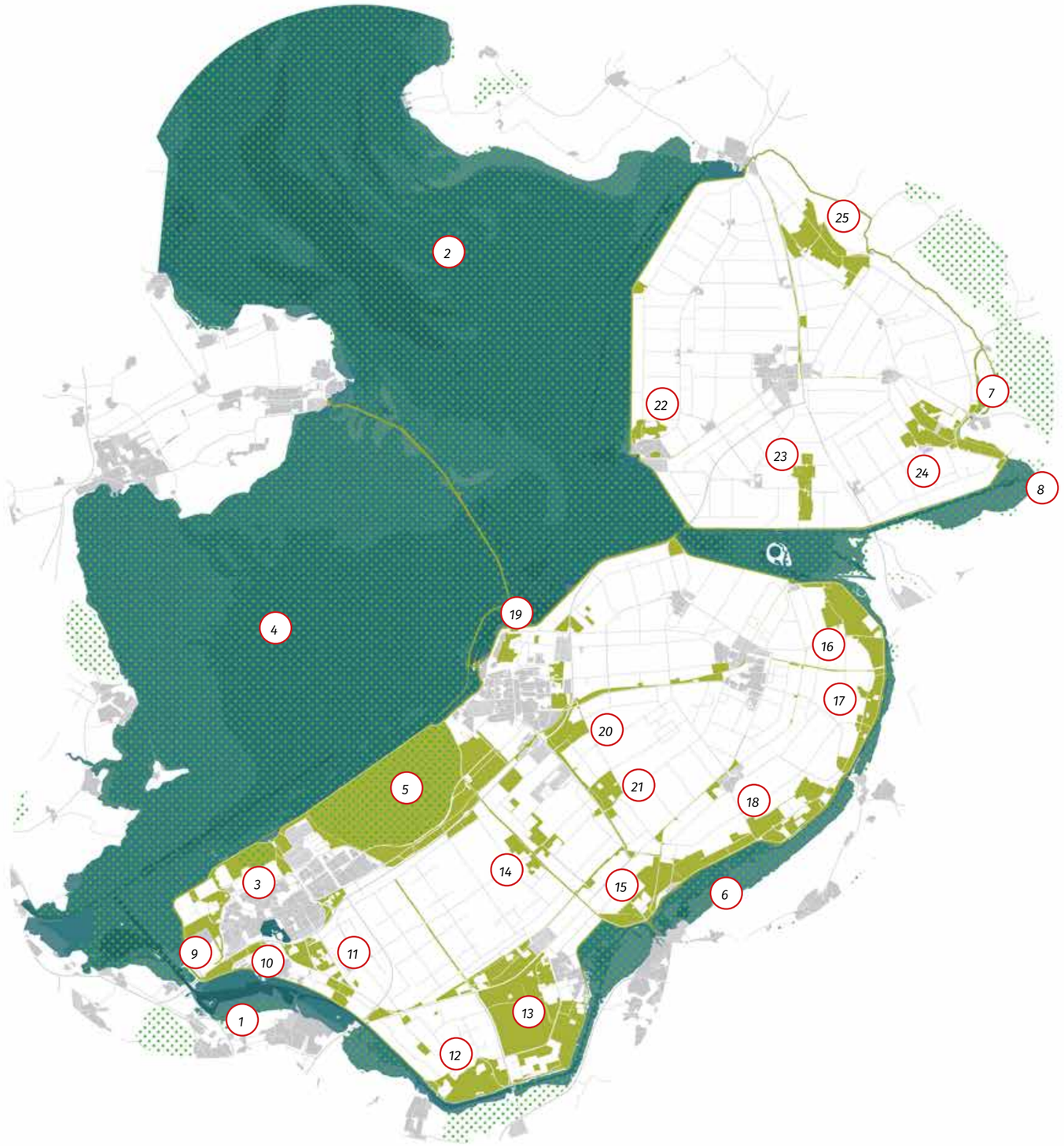

Overzichtskaart gebieden binnen Natura-2000 en Natuur Netwerk Nederland

Boven: Veluwerandmeren als onderdeel van Natura-2000
Pagina links: poldernatuur van de Noorderplassen nabij Almere

3.4 Categorie: beplantingsstructuren

Kernkwaliteit 13: lanen en singels

De lanen en singels vormen in elk van de drie polders belangrijke beplantingsstructuren. Deze structuren geven de verder open ruimte een meer menselijke schaal en maat. Het systeem van lanen en singels is gebaseerd op maatvaste afstanden. Dit komt voort uit de landbouwkundige verkaveling en het specifieke ruimtelijke concept van elke polder. Binnen dit systeem zijn de lanen en singels van grote waarde. Ze accentueren de lange lijnen in de polder en structuren tegelijk de grootschalige openheid.

Karakteristiek in elke polder is de afwisseling in verschillende typen van lanen. Deze verschillen worden bepaald door de breedte van de lanen: enkel, dubbel, driedubbel. En door de diverse boomsoorten die zijn toegepast. De keuzes voor boomsoorten werd gebaseerd op het bodemtype. De singels vormen een ander type groenstructuren binnen het raamwerk van de lanen. Naast boombeplanting wordt bij de singels ook onderbegroeiing en struweel toegepast. Daarmee functioneren ze meer als schermen in het landschap en zorgen ze voor beschutting.

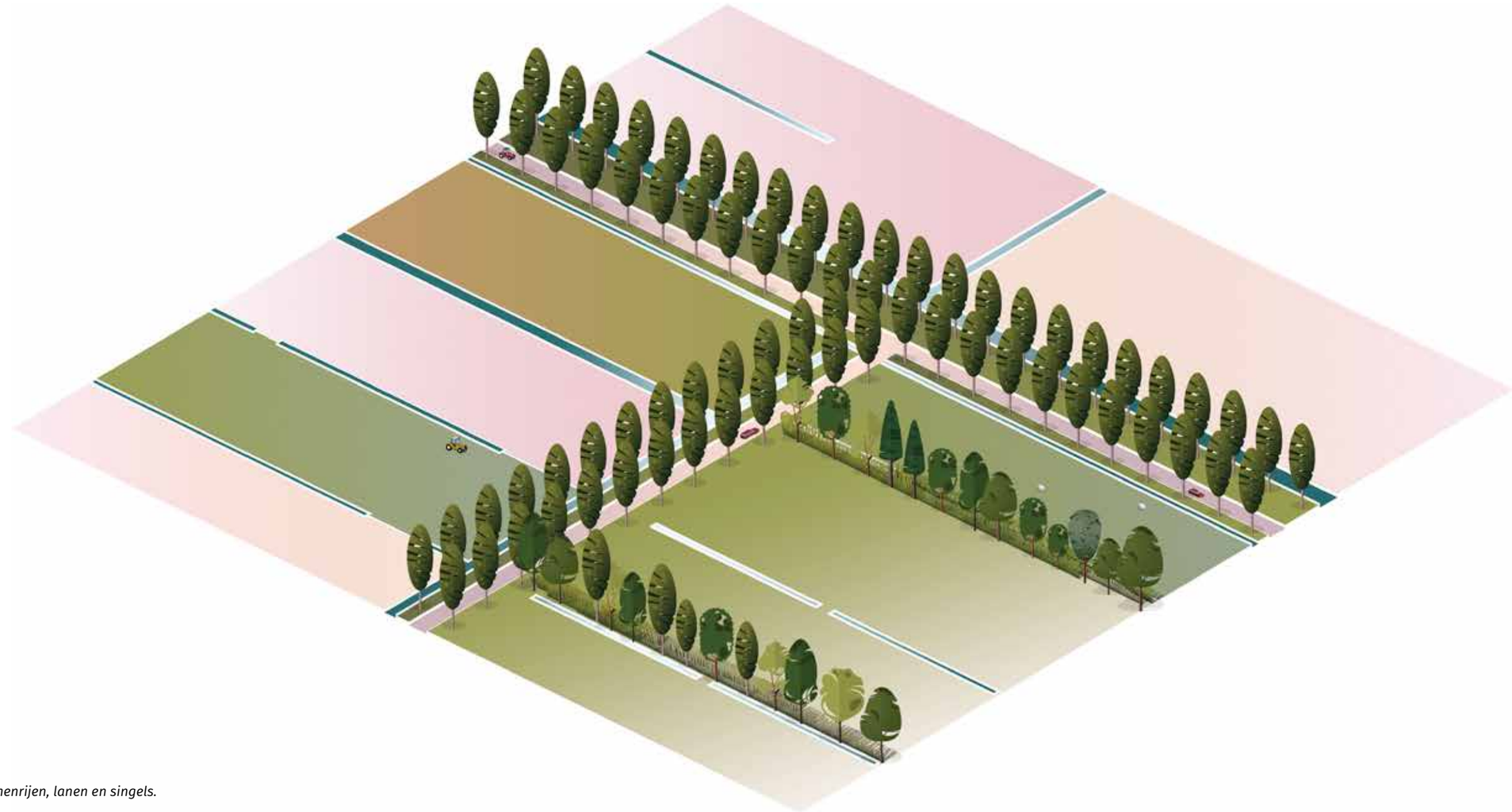

Schematische weergave groenstructuur van bomenrijen, lanen en singels.

Karakteristieke laanbeplanting aan de Swifterweg, Oostelijk Flevoland

Kernkwaliteit 14: erfbeplanting

Binnen de hoofdstructuur van lanen en singels werd elk boerenerf geheel omsloten door beplanting. De beplanting bood beschutting tegen weer en wind in de open polder. De maat van de beplanting vloeit voort uit de landbouwkundige verkaveling. Ruimtelijk zorgt deze erfbeplanting ervoor dat de erven als groene eilanden in de open ruimte te herkennen zijn. Ze dragen daarmee in grote mate bij aan de leesbaarheid van het landschap.

De erfsingels kenden een eigen beplantingsplan dat gebaseerd was op de bodem en dus gebiedseigen is. Zo werden voor bijvoorbeeld de Noordoostpolder specifieke maatvoeringen aangehouden. De beplanting werd 2 meter uit het hart van de sloot geplaatst. Vervolgens kreeg de beplanting een breedte van 6 meter. En werd aansluitend 4 meter vrij gehouden van bebouwing. De erfbeplanting is veelal aan de wegzijde, ter hoogte van de woning, onderbroken.

Naast een landschappelijke waarde hebben de erfbeplantingen ook een ecologische waarde.

Erfbeplanting gekoppeld aan laanbeplanting, Noordoostpolder

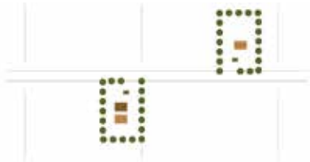

Erfbeplanting solitair in het landschap, Oostelijk Flevoland

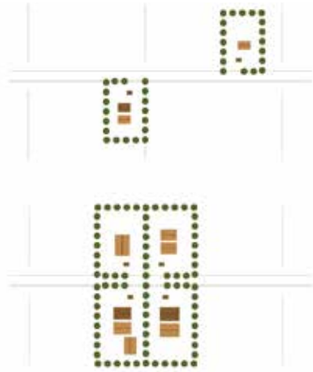

Erfbeplanting solitair in het landschap, Zuidelijk Flevoland

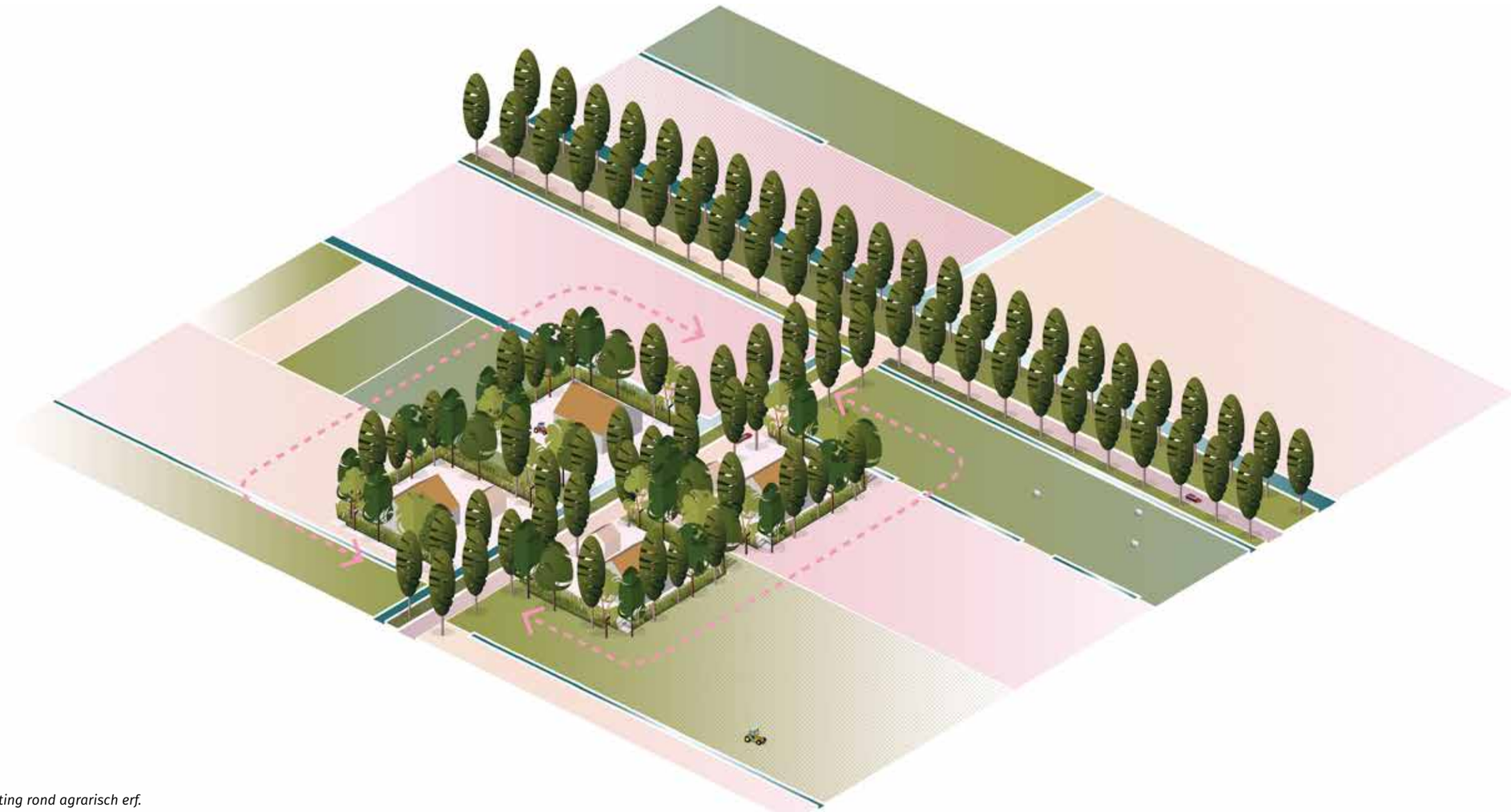

Boven: systematiek van erfbeplanting per polder.

Onder: schematische weergave gesloten erfbeplanting rond agrarisch erf.

Erfbeplanting aan de Redeweg Ens, Noordoostpolder

Kernkwaliteit 15: aaneengesloten boscomplexen
De boscomplexen zijn te vinden aan de randen van de drie polders van Flevoland. Elk boscomplex kenmerkt zich als een aaneengesloten gebied van beplanting. Per polder werden de boscomplexen vanuit steeds een ander principe ontworpen en ingepast. Soms liggen de boscomplexen los in het landschap, soms vormen meerdere boscomplexen een ketting.

In de Noordoostpolder is de plek en vorm van twee losse boscomplexen gebaseerd op de bodemcondities. En vormen ze bij Kuinre en bij Vollenhove een grens met het oude land.

In Oostelijk Flevoland speelden niet alleen de bodemcondities een rol. Maar ook de recreatiebehoefte en aansluiting op de stedelijke kernen. De grootste boscomplexen zijn met name te vinden aan de oostrand. Dit als grens tussen de open polder en de randmeren. Hier vormen de boscomplexen een samenhangende ketting van aaneengesloten bossen. Met hier en daar een opening die de verbinding legt tussen de polder en de randmeren. Daarnaast liggen er samenhangende boscomplexen rond de Oostvaardersplassen en Lelystad.

In Zuidelijk Flevoland werden de bossen volgens vergelijkbare principes als in Oostelijk Flevoland ingepast. Het Horsterwold is hier het grootste boscomplex. Met als bijzonder kenmerk dat het gerealiseerd werd op vruchtbare kleigrond. Die eerder vooral voor de landbouw bedoeld was. Het Horsterwold is inmiddels het grootste aaneengesloten loofbos van Nederland.

Bijzonder is dat de onderliggende verkavelingsstructuur of historische geomorfologische structuur zichtbaar is in de opzet van de bossen. De invulling per boskavel verschilt en kent een grote diversiteit aan karakteristieke beplantingspatronen.

Naast het belang voor houtproductie werd in de bossen ook geëxperimenteerd, bijvoorbeeld met beplantingsstructuren. Daarnaast kwamen er testlocaties, bijvoorbeeld voor waterbouwkundige bouwwerken in het Waterloopbos.

De bossen hebben inmiddels een belangrijke recreatieve, klimatologische en ecologische waarde voor Flevoland. Het zijn verrassende plekken van rust en ontspanning geworden. De waarde van de boscomplexen ligt daarnaast in de grote mate van samenhang en continuïteit. De gesloten randen zorgen ervoor dat andere functies, zoals recreatie en bebouwing, geheel zijn opgenomen in het bos. En de continuïteit niet doorbreken.

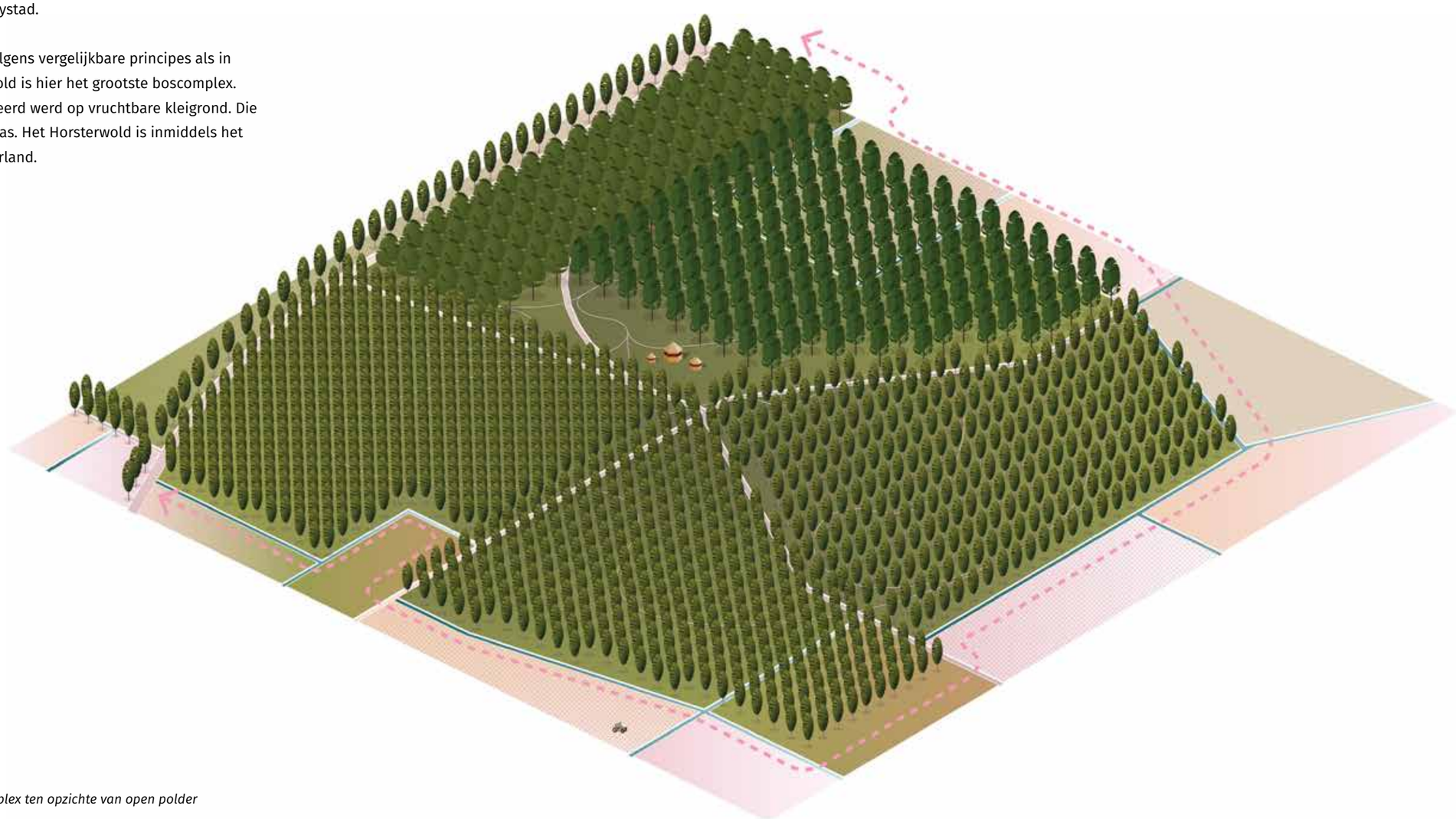

Schematische weergave samenhangend boscomplex ten opzichte van open polder

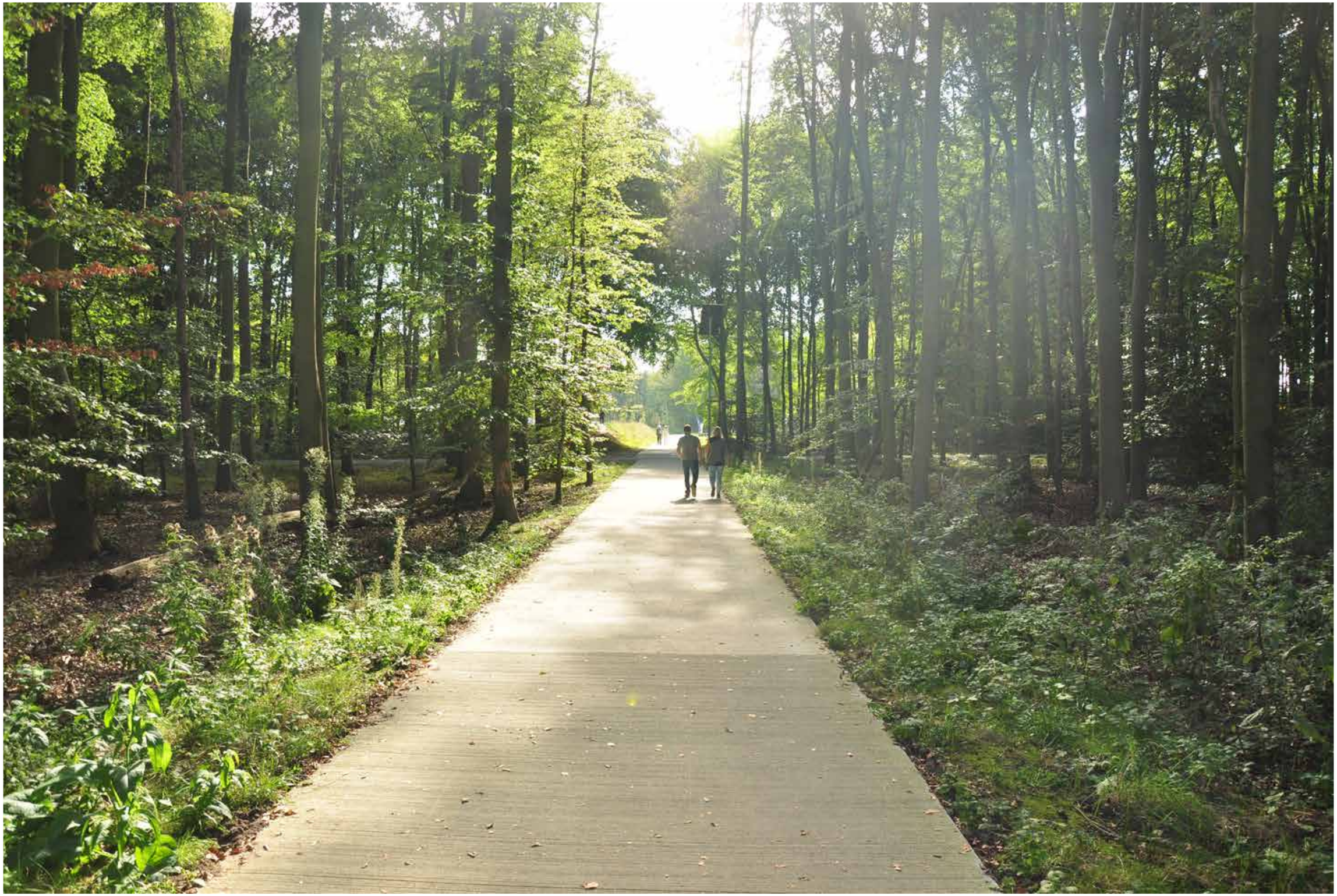

Waterloopbos in de Noordoostpolder

Kernkwaliteit 16: stads- en dorpsbossen

Bij elke kern in Flevoland zijn bospartijen te vinden die een grens of overgang markeren. Tussen de bebouwing en het omringende open landbouwlandschap. Dit zijn de stads- en dorpsbossen. Bijzonder is dat de steden en dorpen vaak integraal met het landschap zijn ontworpen en aangelegd.

De bossen hebben meerdere waarden. Ze markeren allereerst de overgang van stad naar land. Daarnaast bieden de bossen beschutting tegen weer en wind. In toenemende mate hebben de bossen ook een belangrijke recreatieve functie. Inmiddels zorgen deze bossen ervoor dat het wonen in Flevoland vaak als wonen in het groen wordt ervaren. Met de natuur binnen handbereik.

In elk van de drie polders komen deze bossen voor. In de ontwikkeling van Flevoland werden de bossen steeds groter en belangrijker. In de Noordoostpolder werd de maat van de dorpsbossen nog minimaal gehouden. Dit om zoveel mogelijk grond voor de landbouw te behouden. In Oostelijk en Zuidelijk Flevoland werden de stads- en dorpsbossen steeds meer ingezet als groene geleding en dooradering van de kernen.

Binnen het polderlandschap zijn globaal vier verschillende typen van deze stedelijke groenstructuren te onderscheiden.

- De stad Almere heeft binnen de meerkernige opzet een aantal groene lobben. Onder meer het Almeerderhout, Pampushout en de bossen aan de noordrand zijn belangrijke stedelijke groengebieden. Waar ook ruimte is voor water, zoals bij de Lepelaarplassen.
- Bij Lelystad zijn stad en land innig met elkaar verweven. De aaneengesloten bossen die de stad grotendeels omsluiten, dringen tot in de haarvaten van de stad door. De stad is opgebouwd langs lange landschappelijke dreven die vanuit de omgeving ver de stad in lopen. Tussen deze lanen liggen groene vlakken, bossen. Die worden vanuit de omgeving naar het centrum van de stad toe steeds kleiner. En transformeren tot diverse stadsparken.
- Zeewolde kenmerkt zich door een sterke inkadering van de westzijde van de stad in het grote Horsterwold. Dit als contrast met het open waterfront aan de oostzijde.
- Overige dorpen kregen een gesloten ‘groene kraag’ van bosschages rondom de kernen. Binnen het oorspronkelijk ontwerp, met de bedoeling beschutting tegen weer en wind te bieden. En ruimte voor recreatie. Inmiddels hebben ook deze kleinere dorpsbossen een ecologische betekenis.

Almere, meerkernige stad met groene ‘lobben’ tussen de bebouwing

Lelystad, lange landschappelijke lijnen in combinatie met groenvlakken op verschillende schaalniveaus

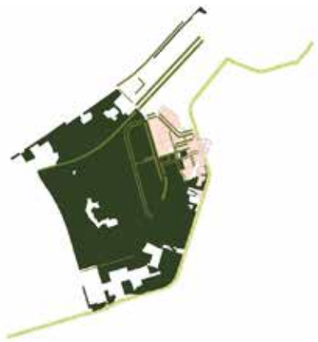

Zeewolde, kern van bebouwing met het bos als ‘rugdekking’

Overige kernen, bebouwing omsloten door een ‘groene kraag’

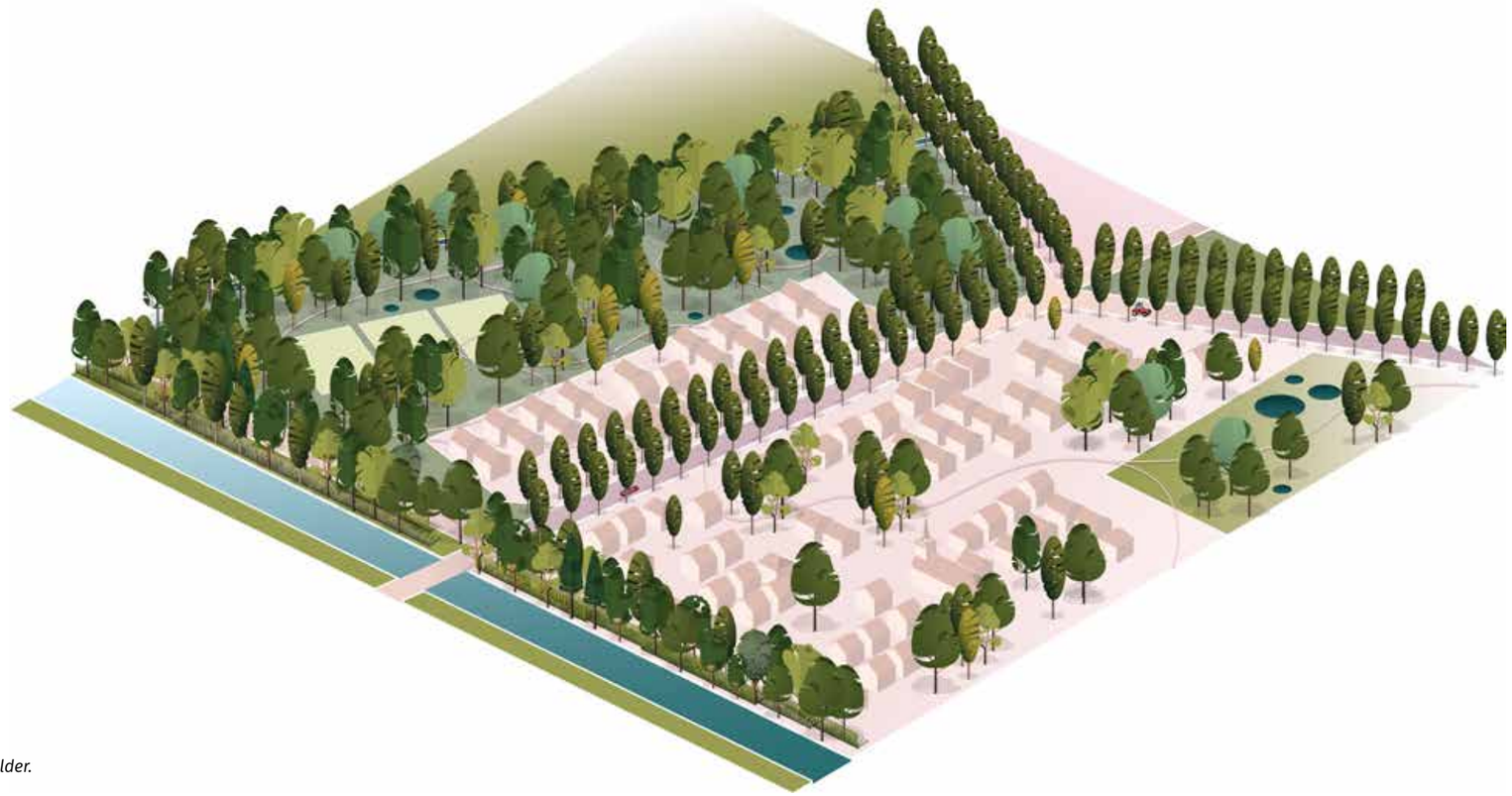

Boven: structurerend raamwerk van beplanting per kern.

Onder: schematische weergave bos met verschillende functies en waarden op overgang kern en polder.

Dorpsbos bij Nagele, Noordoostpolder

Kernkwaliteit 17: elzenhagen bij fruitteeltpercelen
Op het kleinste schaalniveau binnen de Flevolandse beplantingsstructuren komen de elzenhagen voor die werden aangelegd bij de fruitteeltpercelen. Oorspronkelijk werden deze hoge hagen aangeplant als ruimtelijke inkadering en voor beschutting van de fruitteeltpercelen. Daarmee ontstond een belangrijke landschappelijke en functionele waarde. Daarnaast werden ze later een kader voor inpassing van de tuinbouwkassen in het open landschap.

De hagen zorgen voor herkenbaarheid van deze vorm van landgebruik en komen in alle drie de polders voor. Een deel van de hagen is inmiddels verdwenen. Maar de hagen dragen nog steeds in belangrijke mate bij aan de leesbaarheid van het ontworpen Flevolandse landschap. En aan hoe het landschap gebruikt wordt.

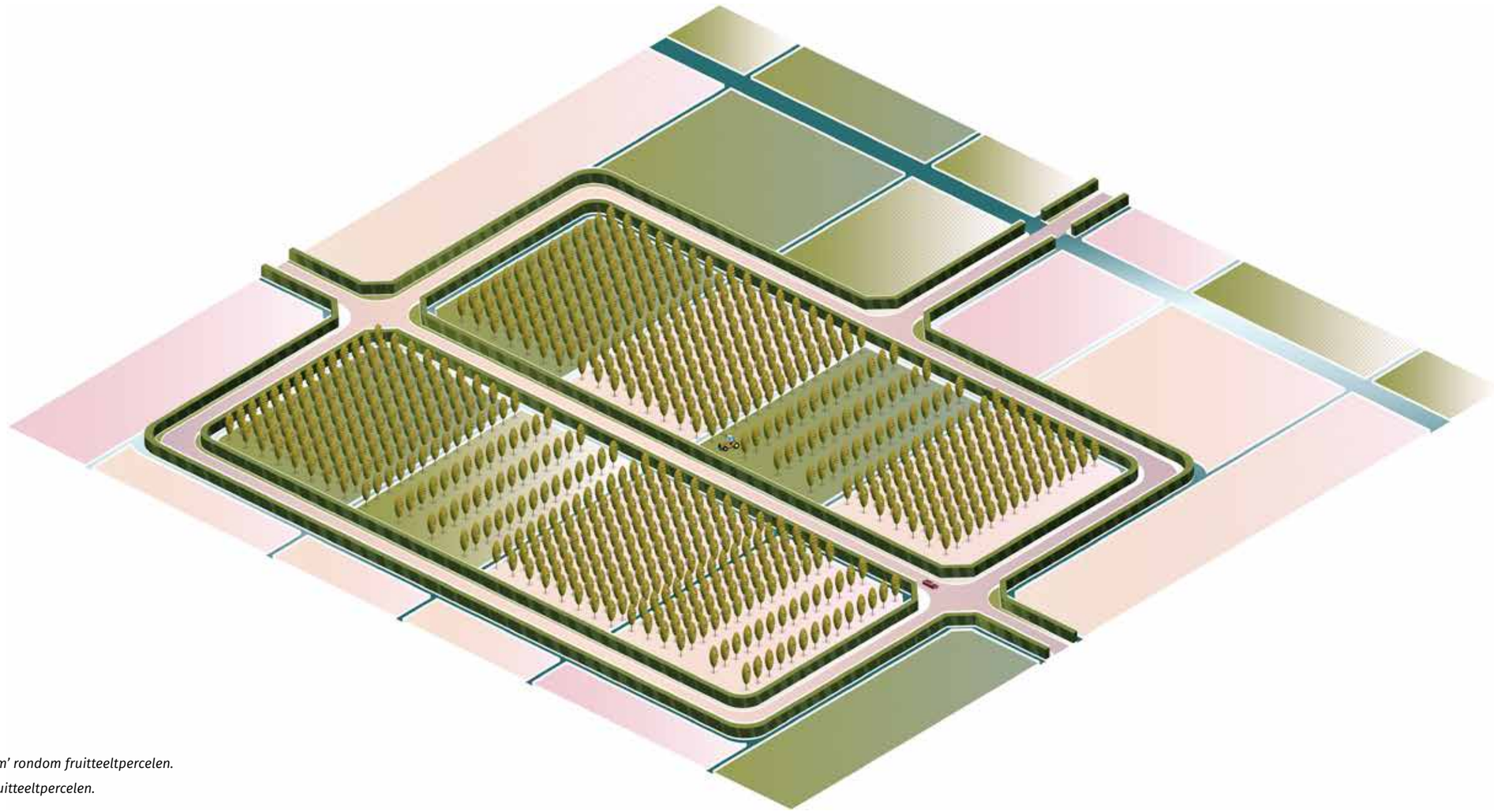

Boven: principeprofiel van elzenhagen als 'scherm' rondom fruitteeltpercelen.
Onder: schematische weergave elzenhagen bij fruitteeltpercelen.

Elzenhagen bij fruitteeltpercelen, Roodbeenweg Dronten, Oostelijk Flevoland

3.5 Categorie: infrastructuur

Kernkwaliteit 18: polderentrees

De entrees tot het polderlandschap van Flevoland zijn waardevolle en karakteristieke punten. Hier zijn de kernmerken van Flevoland sterk voelbaar, als contrast met het oude land. Fundamentele elementen in de beleving van deze contrasten zijn het merkbare verschil in hoogteligging. De landschappelijke inrichting en de lange zichtlijnen de polder in. Ook de beleving van de dijk als grens. Tussen oud en nieuw land. Tussen water en polder.

De polderentrees in Flevoland zijn steeds verschillend vormgegeven herkenningspunten in het landschap. Het zijn de etalages van het Flevolandse landschap, zij zorgen voor de eerste kennismaking. Hieronder en op de volgende pagina's beschrijven we kort de kenmerken van de polderentrees van Flevoland.

Vollenhove

Bij Vollenhove rijdt men via de dijk de Noordoostpolder in. Bij deze entree zijn het oude waterfront met de haven en de dijk waardevolle cultuurhistorische en landschappelijke elementen. Vanaf de dijk is het hoogteverschil tussen oud en nieuw land duidelijk merkbaar.

Lemmer Gemaalweg

Bij Lemmer ligt de oorspronkelijke entree tot de Noordoostpolder aan de Gemaalweg. De aankomst loopt hier vanaf de dijk, waarbij het gemaal een zichtbare markering van de vormt.

Blokzijl

Bij Blokzijl is de oude zeedijk van de Zuiderzee de herkenbare grens tussen oud en nieuw land. De gekromde laan langs de provinciale weg op het oude land stopt abrupt bij de dijk. Vanaf de dijk de polder in, is het landschap opener. En is de leegte van de polder duidelijk te ervaren.

Kadoelerweg

Vanaf de Kadoelerweg is een duidelijk contrast tussen het kleinschalige oude land en het grootse polderlandschap merkbaar. Karakteristiek bij deze entree is het vergezicht over het water heen. De brug en waterkering zijn belangrijke markeringspunten.

Kuinre

Bij Kuinre rijdt men via de dijk en vervolgens door het boscomplex (Kuinderbos) de Noordoostpolder in. Het boscomplex zorgt voor een voelbaar andere landschappelijke beleving dan op het oude land. Dit komt door de vormgeving en toegepaste boomsoorten.

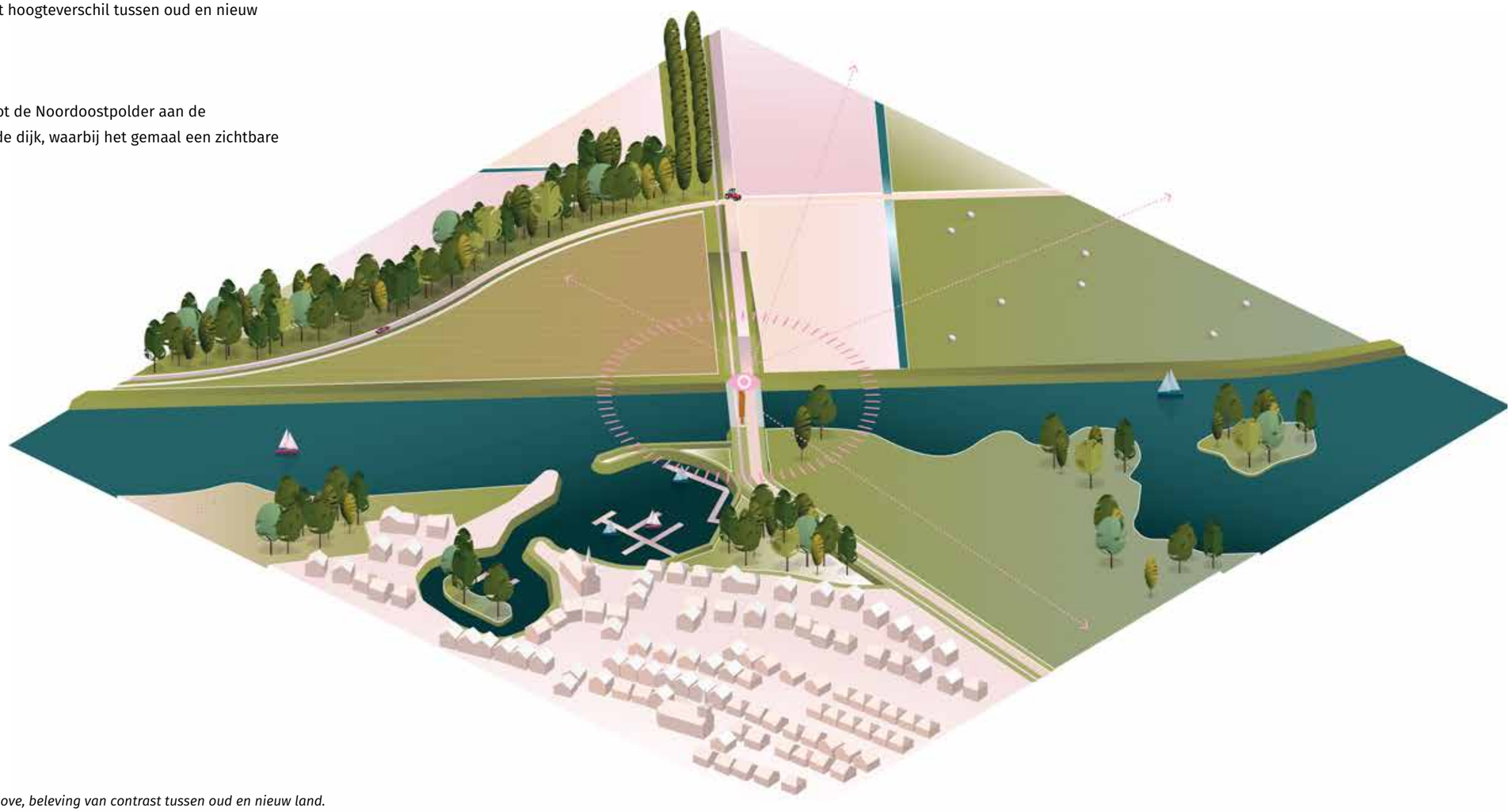

Schematische weergave polder-entree bij Vollenhove, beleving van contrast tussen oud en nieuw land.

Polderentrees
Legenda

Dijken

Entree

Bossen

Locaties polder-entrees op de kaart

1. Lemmer (via Gemaalweg en via A6)
2. Kuinre
3. Blokzijl
4. Vollenhove
5. Kadoelerweg
6. Ramspol
7. Ketelbrug (zowel richting noorden als zuiden)
8. Roggebot
9. Elburg
10. Harderwijk
11. Houtribdijk (zie dijkzones, Houtribdijk)
12. Nijkerk
13. Stichtse brug
14. Hollandse brug

Overzichtskaart polderentrees

Entree Stichtse brug
De zuidelijke entree tot de polder is via de A27 bij Huizen. Deze entree is karakteristiek vanwege de oversteek met een hoge brug over het water.
Komende vanaf het oude land passeert men eerst de grillige en natuurlijke oever van het oude land. De oever vormt een duidelijk contrast met de strakke dijk van de polder. Vanaf de brug is een vergezicht de polder in waarneembaar. En ontstaan imposante zichten over het open water van de randmeren.
Een iconisch element van deze entree vormt de lijnopstelling van windmolens. Aan de dijk en in de kromming van de snelweg. Waardoor deze sterk bijdraagt aan de identiteit en herkenbaarheid van Flevoland.

Entree Hollandse brug
Ook hier kenmerkt de entree zich door de aankomst via de A6. En met een hoge brug over het water. Lange vergezichten over het Markermeer en de randmeren zijn hier onderscheidend. Het waterfront van Almere Haven en Almere Poort is duidelijk zichtbaar. Na de oversteek is het polderlandschap relatief open aan de rechterzijde. En daarna domineert de aankomst bij de stad Almere de beleving.

Lemmer A6
Na de komst van de A6 werd deze noordelijke entree tot de Noordoostpolder de meest gebruikte voor automobilisten. Bij deze entree is duidelijk het contrast merkbaar tussen het hoge, waterrijke oude land. En het lager gelegen drooggelegde nieuwe land. De snelweg is hier beplant met een strak scherm van beplanting parallel aan de weg. Openingen in dit beplantingsscherm zorgen voor karakteristieke zichten op de polder.

Ketelbrug
De entree bij de Ketelbrug is zowel vanuit het zuiden als noorden te beleven.

Vanaf de Ketelbrug rijdt men vanuit het zuiden de Noordoostpolder in. Karakteristiek is hier de imposante beleving van de leegte van het open water van het Ketelmeer en IJsselmeer. Na het passeren van de dijk zakt de weg. Tot op het niveau van het maaiveld van de polder. Het polderlandschap met de typerende verkaveling, beplanting en erven is herkenbaar. Direct na de entree maakt de snelweg een bocht. En ligt deze diagonaal over de verkavelingsstructuur en lanen. Dit zorgt voor een interessant zicht de polder in.

Komende vanuit het noorden vormt de Ketelbrug de entree tot Oostelijk Flevoland. Vanuit deze richting is ook het water van het Ketelmeer en IJsselmeer karakteristiek. Zodra het water is overgestoken komt men eerst in een besloten gebied. De dijk en het natuurgebied Kamperhoek bakenen dit gebied af. Deze elementen vormen een ‘groene tunnel’ om de weg heen. Na het passeren van de Kamperhoek stopt de tunnelwerking abrupt. En is een weids panorama op het polderlandschap zichtbaar.

Harderwijk
Komende vanaf Harderwijk is een bijzondere entree tot de polder te ervaren. Het aquaduct snijdt hier door het water heen. De oranje kleur van het aquaduct draagt bij aan de herkenbaarheid van dit waterbouwkundig kunstwerk als polderentree.

Ramspol
Deze entree kenmerkt zich door een hoge brug over het water. Vanaf deze brug een vergezicht de polder in. De weg doorsnijdt de polderdijk en de laan alvorens de weg naar polderniveau zakt. De markante Ramspolkering vormt een belangrijk accent bij deze entree.

Roggebot
Karakteristiek bij deze entree is de aankomst over het water. Waarna de weg vervolgens direct landt in een van de boscomplexen van Oostelijk Flevoland. Hier is het gebied zeer besloten. Na het passeren van het boscomplex is pas de openheid van de polder te ervaren.

Elburg
Vanuit Elburg rijdt men over een brug over de randmeren de polder in. De brug vormt de belangrijkste markering van de entree. In aansluiting op de brug leiden bomenlanen langs de weg in verschillende richtingen naar de open polder.

Nijkerk
Ten noorden van Nijkerk markeren een brug en sluis over de randmeren de polderentree. Na het passeren hiervan komt men via de dijk de polder in. Een boscomplex aan de linkerzijde en een laan aan de rechterzijde flankeren hier de weg.

Entree tot Flevoland nabij Vollenhove-haven
Volgende pagina boven: entree tot Flevoland via de Stichtsebrug
Volgende pagina onder: entree tot Flevoland via het aquaduct bij Harderwijk

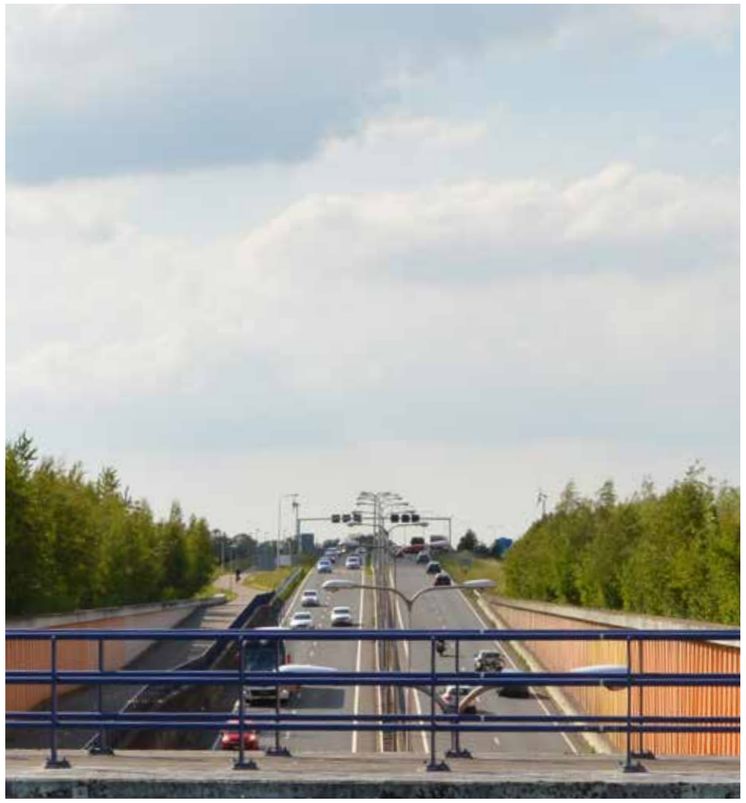

Kernkwaliteit 19: geënsceneerde wegen
De wegen door Flevoland zijn van waarde als zorgvuldig ontworpen belevingslijnen door het polderlandschap. Dit geldt voor de tracering, de ligging van de weg in het landschap. En de subtiele bochten in het tracé. Ook het ontwerp van de bijbehorende beplanting draagt bij aan een bijzondere beleving. Zowel van de weg zelf als van de polder. De geënsceneerde wegen vormen nadrukkelijke belevingsassen in de polder. Met een afwisselend gebruik van bomenlanen, singels, boscomplexen en vergezichten naar de openheid.

Van waarde is dus zowel de inrichting van de weg zelf. Als ook de wijze waarop mensen de omgeving kunnen ervaren.

Snelweg A6
De snelweg A6 is onderdeel van de Zuiderzeeroute zoals gedefinieerd door Rijkswaterstaat. Een van de kernkwaliteiten van de route door Flevoland is de ligging van de weg op maaiveld. Waardoor een ervaring van het rijden op de voormalige zeebodem wordt versterkt.

Lange rechtstanden en royale bochten passen binnen de geometrische opzet van de polder. De weg is ruim opgezet met brede midden- en zijbermen. Deze zijn afwisselend open, of beplant met bomenrijen in aansluiting op de omgeving. Ter hoogte van de bruggen over het water is goed de openheid van het water te ervaren.

Zowel de inrichting van het wegprofiel zelf als de zichten op het landschap (panorama's) zijn van waarde.

Snelweg A27
De snelweg A27 is onderdeel van de Panoramaroute zoals gedefinieerd door Rijkswaterstaat. De weg is te gast in het landschap en de omgeving domineert de beleving.

Komende vanaf de Stichtse Brug is de opeenvolging van open water, bos en open polder een spectaculaire beleving. Vanaf de ruime bocht in de A27 ervaart men een weids en diep panorama de polder in. De windturbines in de bocht dragen bij aan de herkenbaarheid van dit punt. Het polderlandschap is vanaf de weg goed te ervaren. Door de ligging op maaiveld en de ruime obstakelvrije bermen.

Gooiseweg en Waterlandseweg
De Gooiseweg en Waterlandseweg zijn onderscheidende wegen ten op zichte van andere routes door de polder. De weg reageert op de karakteristieken van het landschap. Door variatie in de inrichting van het wegprofiel en de bermen.

Bij stedelijke groengebieden is de weg stevig beplant met laanbomen. Nabij de hoofdwaterwegen zijn de bermen natuurlijker ingericht met wadi's en riet. Bij grote bosgebieden wordt de weg begrensd met bosschages en onderbeplanting. Bij stedelijke en agrarische gebieden is er juist meer openheid en zicht naar de omgeving.

De tracering met lange rechtstanden en enkele bochten leidt langs een aantal kenmerkende punten. Zoals de Knardijk, het Horsterwold en de open zuidlob van Zuidelijk Flevoland. Telkens wordt langs deze route zicht op deze kenmerkende landschappelijke elementen geboden. Dit door middel van afwisselend beplanting en openheid. De Gooiseweg en Waterlandseweg verbinden de kernen Zeewolde en Almere op een fraaie landschappelijke manier met elkaar. De wegbegeleidende beplanting verbindt daarnaast het groen van het Horsterwold met Almeerderhout.

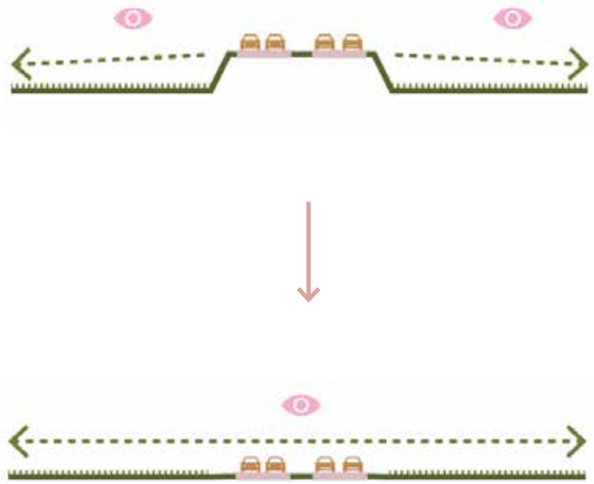

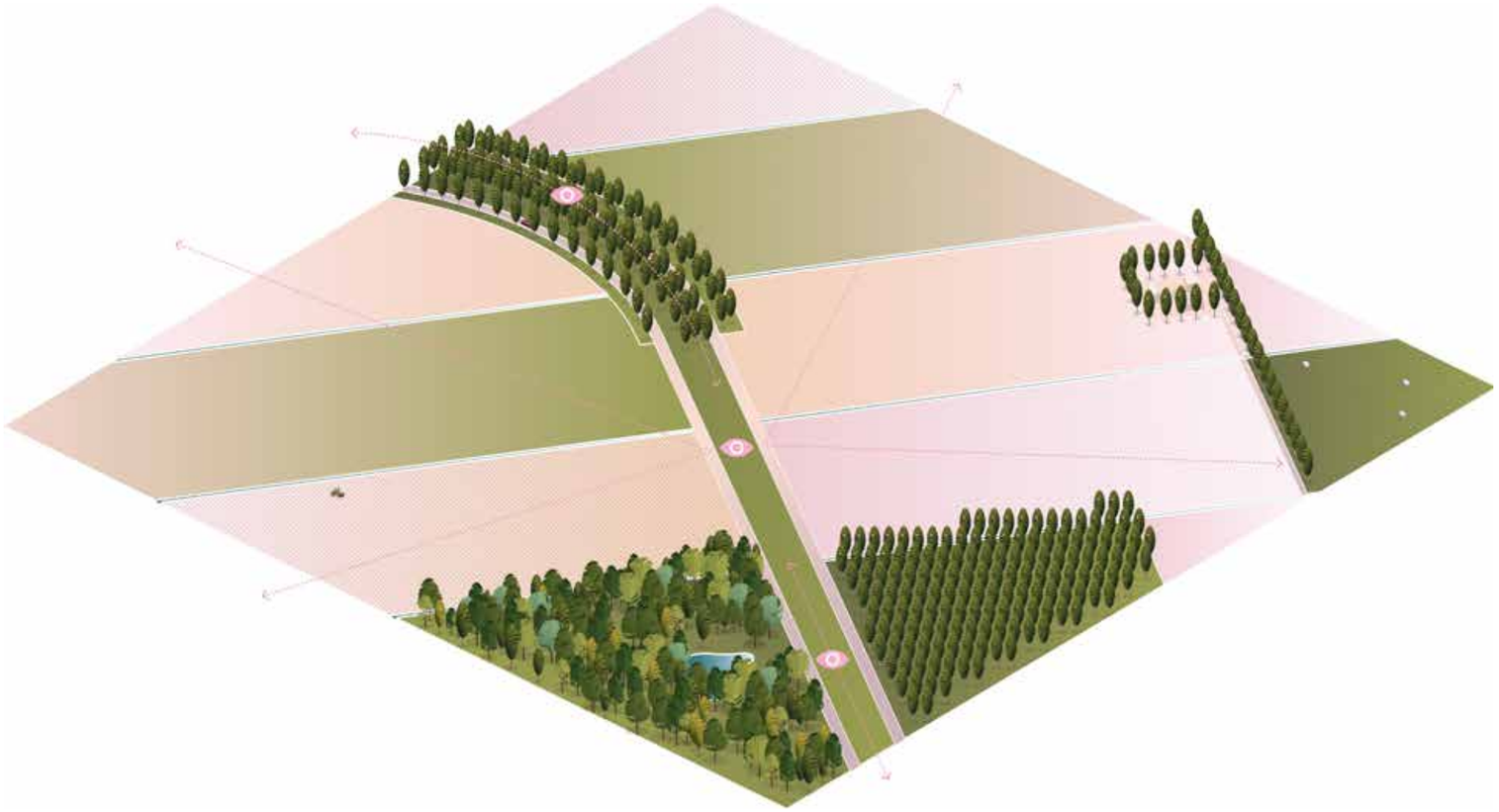

Boven: principeprofiel van ligging van de weg in het landschap: op maaiveld of juist verhoogd.
Onder: schematische weergave voorbeeld geënsceneerd weg-ontwerp van een deel van de A6 met zichten op de polder vs. beslotenheid door bomenrijen of bos.

Geënsceneerde wegen
Legenda

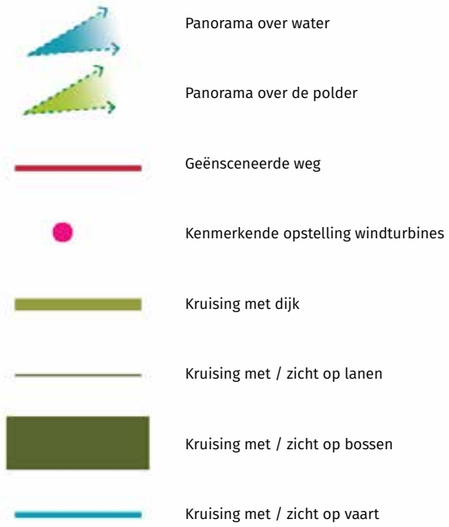

Overzichtskaart geënsceneerde wegen ten opzichte van kenmerkende landschapselementen en panorama's

Boven: A6 in de Noordoostpolder.
Pagina links: A6 in Zuidelijk Flevoland.

Kernkwaliteit 20: spoorlijn Oostvaardersplassen

Het spoor langs de Oostvaardersplassen is een belangrijk element in de landschappelijke beleving. Dit vanwege de ruime bochten in het tracé en het uitzicht. Karakteristiek zijn de vergezichten vanuit de trein op de natuur van de Oostvaardersplassen. Deze beleving onderscheidt zich als een wereld op zichzelf. Doordat het een contrast vormt met het verder rationele polderlandschap elders langs de spoorlijn.

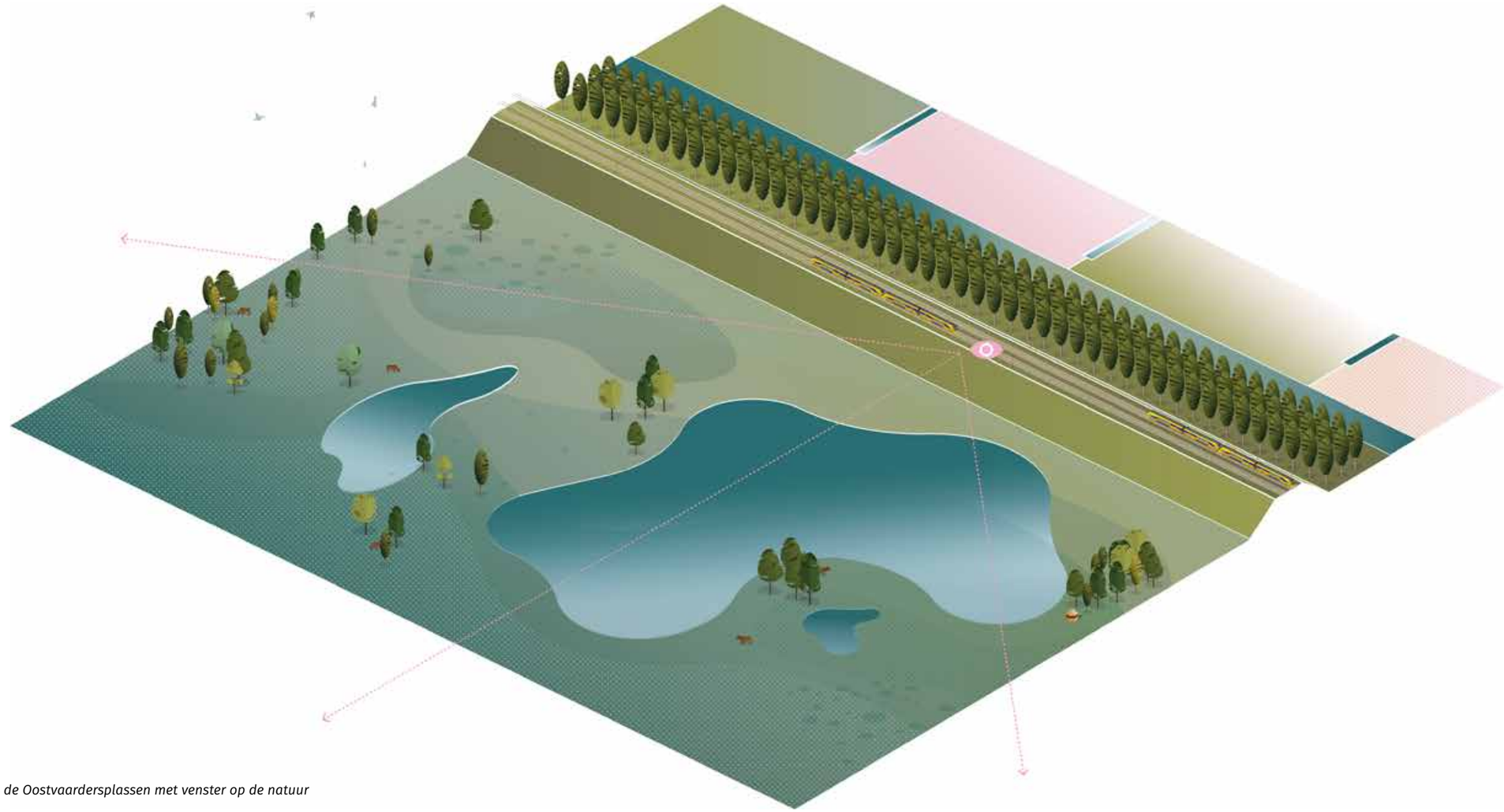

Schematische weergave situering spoorlijn langs de Oostvaardersplassen met venster op de natuur

Spoorlijn langs de Oostvaardersplassen

3.6 Categorie: oud land in nieuw land

Kernkwaliteit 21: Urk

Het voormalige eiland Urk laat duidelijk een contrast tussen het oude en nieuwe land zien. Het eiland met het oude dorp is herkenbaar hoger gelegen ten opzichte van de omgeving. En vormt een karakteristiek object in de polder. Bijzonder waardevol zijn het historische centrum en de haven die een duidelijk gezicht naar het open water vormen.

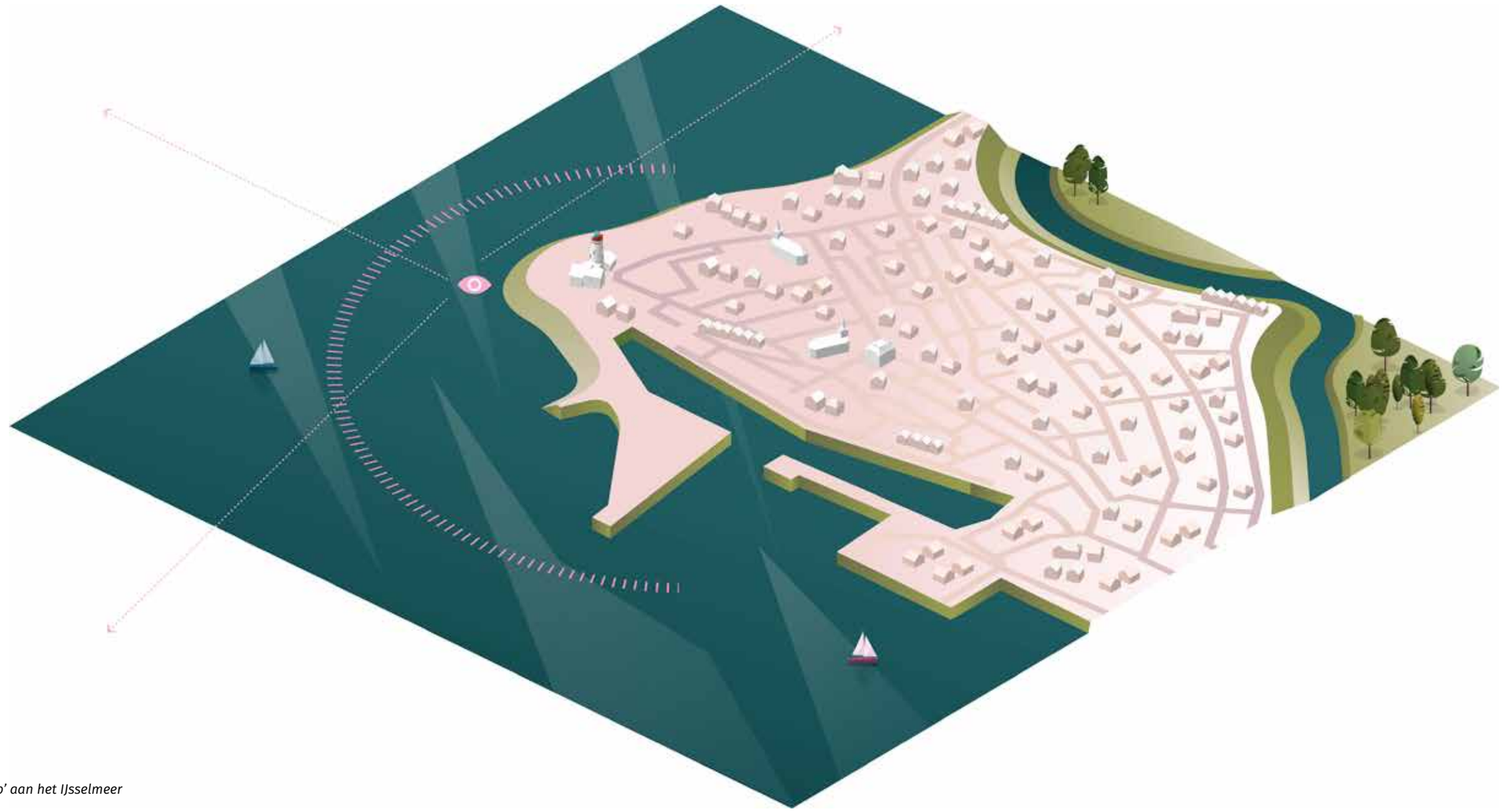

Schematische weergave Urk als herkenbare 'kaap' aan het IJsselmeer

Historisch waterfront Urk aan het IJsselmeer

Kernkwaliteit 22: Schokland

Schokland heeft de status van UNESCO Werelderfgoed. Het voormalige eiland laat duidelijk een contrast tussen het oude en nieuwe land zien. Schokland is herkenbaar als een grote natuurlijke hoogte in de Noordoostpolder. Het voormalige eiland is aangezet met beplanting. Dit benadrukt het contrast met de verder relatief open polder extra. Direct rond het eiland herinneren de lagere en nattere gronden aan het water dat voorheen het eiland omringde.

De grote openheid rondom het eiland is van groot belang voor de zichtbaarheid van Schokland. De dorpenring, die Schokland kruist, is rond het voormalige eiland vrijgehouden van beplanting. Daardoor is het eiland extra goed zichtbaar. Ook is de nog bestaande nederzetting - met de vluchthaven voor de toenmalige scheepvaart - van grote cultuurhistorische betekenis.

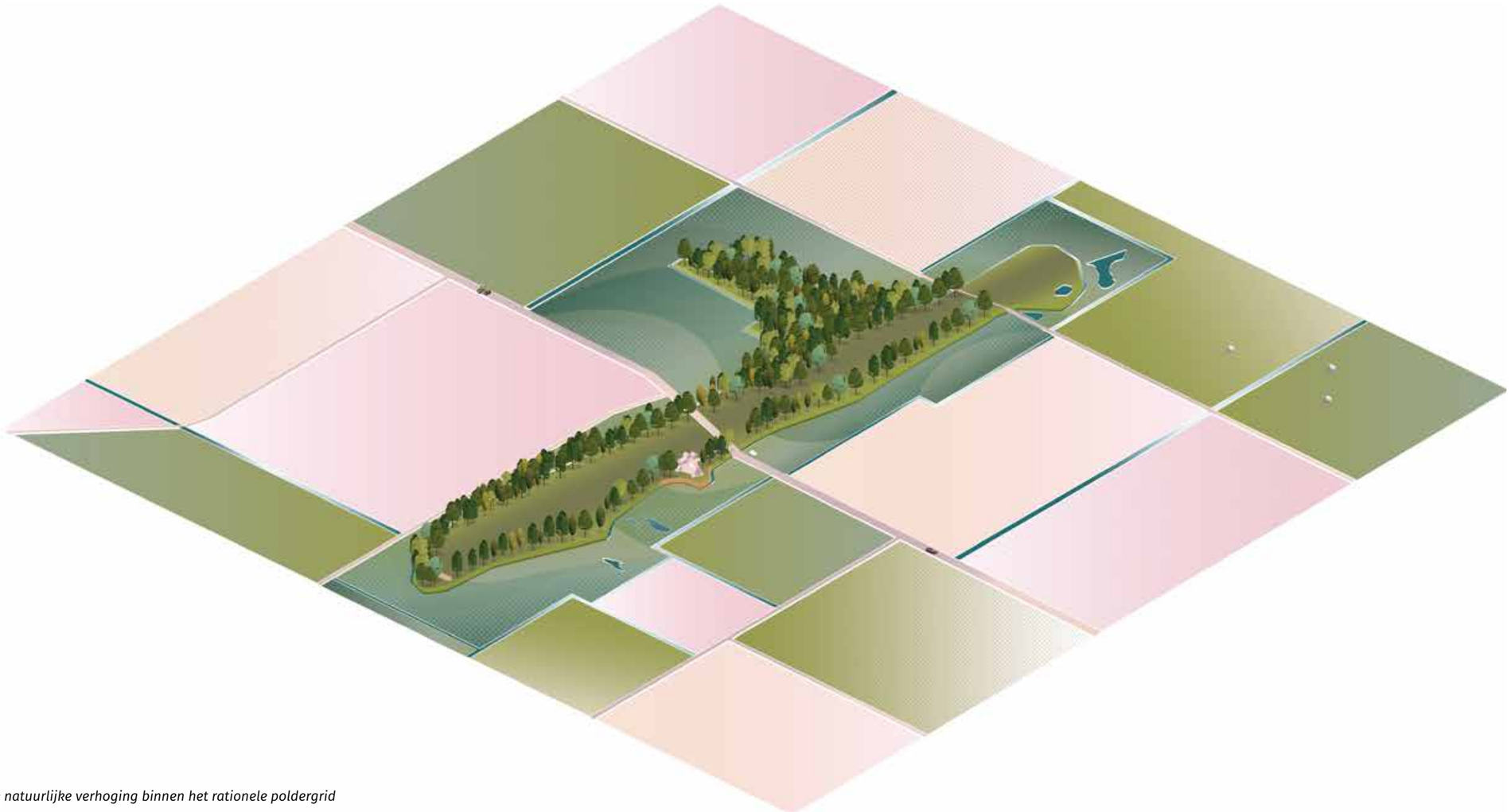

Schematische weergave Schokland als herkenbare natuurlijke verhoging binnen het rationele poldergrid

Schokland in de Noordoostpolder

Kernkwaliteit 23: grens (dijk) tussen oud land en nieuw land in de Noordoostpolder

De grens tussen het polderlandschap en het oude land wordt enerzijds gevormd door de randmeren. En anderzijds door de voormalige Zuiderzeedijk. Deze dijk vormt de directe grens tussen de Noordoostpolder en het oude land. De grens tussen oud en nieuw land is sterk te beleven door de verschillen in landschapstypen. Het contrast tussen de rationele lijnen van de polder en het kleinschaliger mozaïeklandschap van het oude land is hier duidelijk zichtbaar. En van grote landschappelijke en cultuurhistorische betekenis.

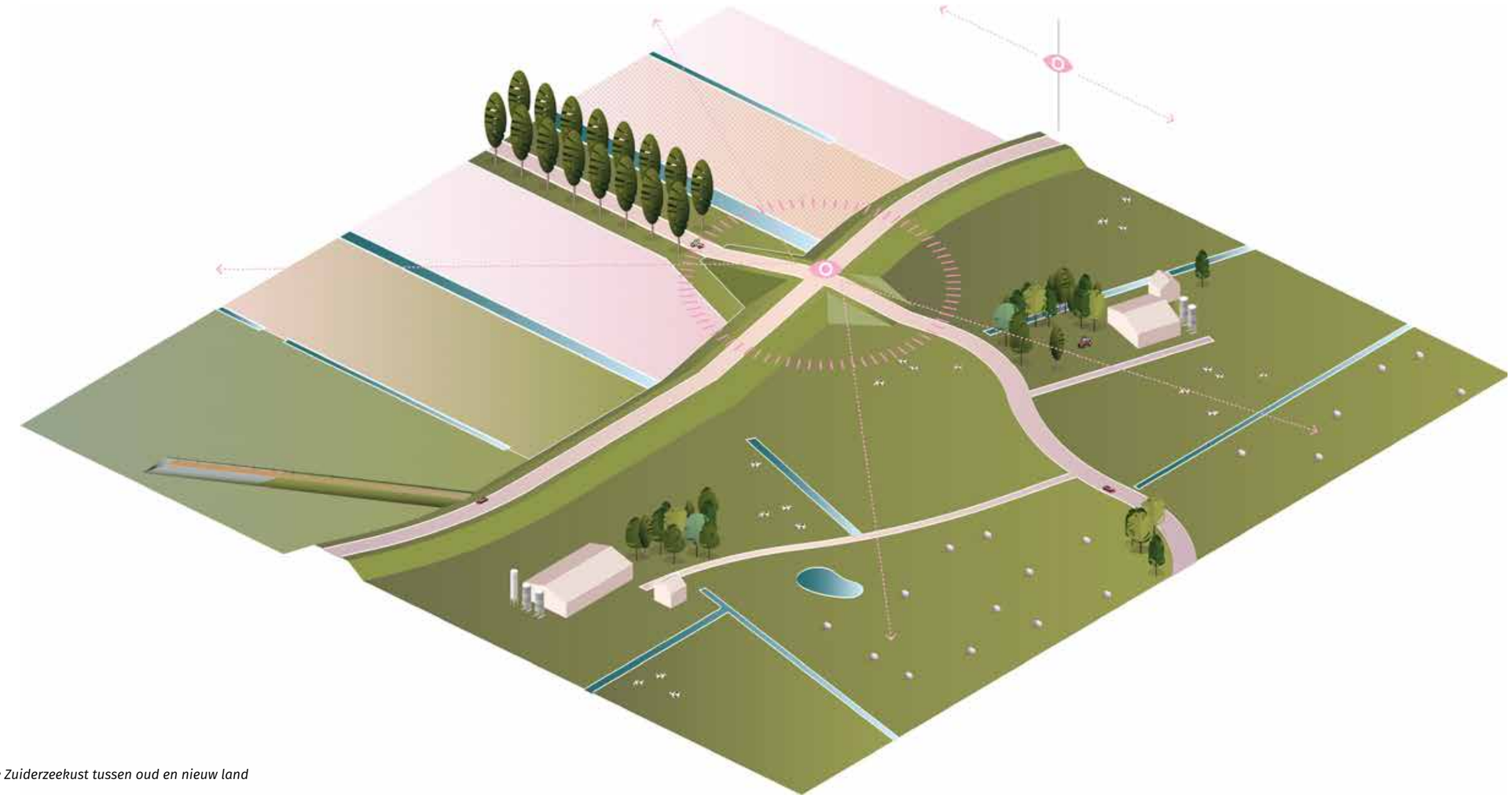

Schematische weergave voormalige dijk van de Zuiderzeekust tussen oud en nieuw land

Grens (dijk) tussen oud land en nieuw land nabij Blokzijl

Kernkwaliteit 24: havenhoofden aan de voormalige Zuiderzee
In Flevoland zijn nog enkele oude havenhoofden van het oude Zuiderzeelandschap te vinden. Deze dammen werden aangelegd om de bereikbaarheid van de havens aan de Zuiderzee te verbeteren.

In Flevoland zijn drie restanten van kenmerkende oude havenhoofden te vinden. Ze zijn herkenbaar als hogere dammen in de lagergelegen polder.

In de Noordoostpolder liggen nog twee havenhoofden. De eerste bij de vroegere haven van Kuinre, omsloten door het Kuinderbos (1). De tweede nabij Kraggenburg (Oud-Kraggenburg). Kenmerkend is de dam met lichtopstand, een rijksmonument (2). In Oostelijk Flevoland is een vergelijkbare dam te vinden genaamd Kop van 't Ende, oorspronkelijk behorende bij Elburg (3).

Deze oude havenhoofden laten als cultuurhistorische relicten duidelijk een contrast tussen oud en nieuw land zien. Daarnaast zijn het onderscheidende kleine landschapselementen.

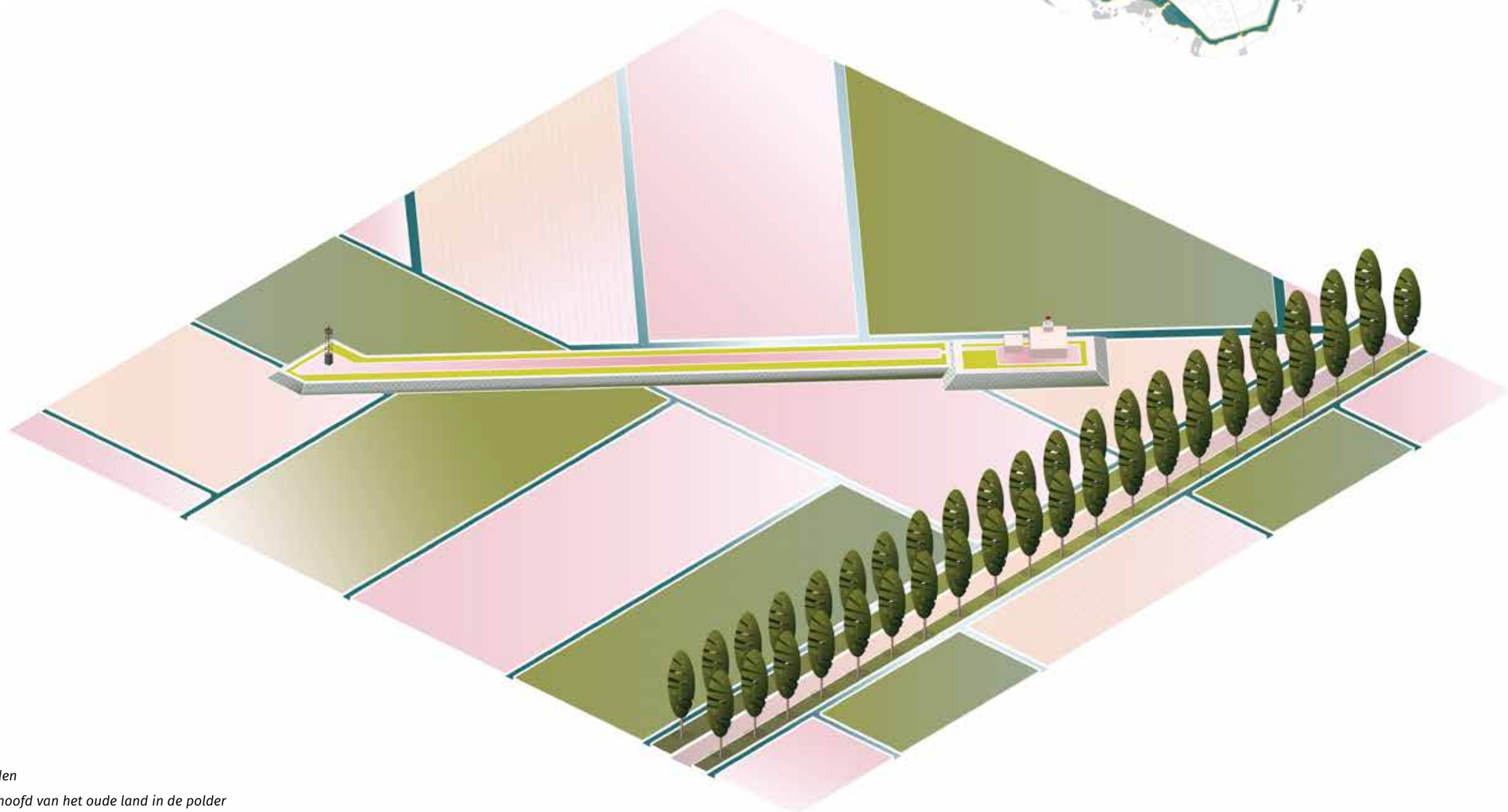

Boven: overzichtskaart locaties oude havenhoofden
Onder: schematische weergave voormalig havenhoofd van het oude land in de polder

Oud Kraggenburg in de Noordoostpolder, rijksmonument met havendam, lichtopstand en lichtwachterswoning

Bijlagen

Bijlage 1. Begrippenlijst

Agroforestry
Agroforestry is een vorm van duurzame landbouw. Het combineert bomen en struiken met de teelt van landbouwgewassen en veehouderij. De ecologische en economische interacties bieden allerlei voordelen.

Beleefbaar
Een sterke mate van de mogelijkheid tot ervaring van specifieke landschappelijke of ruimtelijke kenmerken en kwaliteiten.

Belevingsas
Lange lijnen in de polder waar vanaf iemand een ervaring van het landschap en de leefomgeving wordt geboden. De lange lijnen zijn veelal rechte wegen, lanen en dijken.

Building with nature
Bouwen met natuur (Eng: Building with Nature) wil zeggen dat je bijzondere en ecologisch waardevolle landschappen laat ontstaan. Dat doe je met hulp van natuurlijke processen. Ecologen zetten het daarnaast in, om de gevolgen van bijvoorbeeld klimaatverandering het hoofd te bieden. Het wordt ook wel eco-engineering genoemd.

Christaller-theorie (centrale plaatsen theorie)
De centrale plaatsen theorie komt van de Duitse geograaf Christaller. Het ruimtelijk ordeningsprincipe gaat uit van een optimale plaatsing van woongebieden ten opzichte van elkaar. De afstanden tussen woonkernen moeten makkelijk af te leggen zijn. Hierdoor kunnen inwoners in de nabijheid beschikken over voorzieningen. En hebben ondernemers en winkeliers een gegarandeerde afzetmarkt nabij. De theorie vormde de basis voor de inrichting van de Noordoostpolder. Daarbij waren met name de fietsafstanden tussen de kernen belangrijk.

Dooradering
Een netwerk van landschapselementen, die vanuit het landschap tot diep in het stedelijk gebied reiken. Voorbeelden van die elementen zijn lanen en waterlopen.

Dorpenring
De Dorpenring is een samenhangend landschapselement in de Noordoostpolder. Het is van fundamentele waarde voor de uitstraling en identiteit van deze specifieke polder. De dorpenring is een vertaling van de Christaller-theorie en verbindt de woonkernen van de Noordoostpolder met elkaar. De dorpenring is herkenbaar vanwege de begeleidende laanbeplanting en de cirkelvormige opzet binnen de polder. Het vormt een belangrijke kernkwaliteit.

Drager, dragende structuur
Een groot, stabiel en duurzaam ruimtelijk (landschaps)element, waar andere elementen in het landschap zich op oriënteren. De drager is veelal een blijvend ruimtelijk element, terwijl de omgeving veranderlijker is. (Naar: Vroom, 2005 en Lörzing, 1982)

Energielandschap
Landschap waarin de winning en opwekking van energie of het effect daarvan duidelijk zichtbaar is. Energielandschappen komen al eeuwenlang voor (denk aan historische watermolens, turfwinning in veengebieden) en betreffen niet alleen moderne varianten.

Geleding
Een architectonisch principe waarin binnen een samenhangend gebied of een structuur diversiteit en accenten worden aangebracht. Veelal om een ruimte of gebied tastbaarder, interessanter en begrijpelijke te maken voor de toeschouwer.

Gesamtkunstwerk
In ruimtelijke zin een samenhangend ontwerp of inrichting die uitgaat van het optimaal verbinden van elementen. Het is doel is om er één vanzelfsprekend geheel van te maken.

Groen-blauwe verbindingen
Een netwerk van landschapselementen zoals water, bomenlanen, bermen, singels en bosgebieden. Deze landschapselementen zorgen voor verbindingen tussen verschillende plekken en gebieden in het landschap.

Hybride gebieden
Zones of plekken in het landschap waarin meerdere landgebruiksfuncties, opgaven en belangen samenkomen. Kenmerkend is dat de traditionele scheiding van functies hier niet voorkomt. Er is sprake van verweving van functies, opgaven en belangen, die veelal complex is. Hybride gebieden vragen daarom om een integrale aanpak en het actief vormgeven aan ruimtelijke kwaliteit.

Integraal
Het in samenhang bezien van verschillende opgaven, belangen of ontwikkelingen. En daar vanuit een samenhangende, overziende blik naar handelen.

Kernkwaliteiten
Kernkwaliteiten zijn de onderscheidende, karakteristieke en waardevolle elementen in het landschap. Het zijn de cruciale bouwstenen voor de identiteit en ruimtelijke kwaliteit van Flevoland. De kernkwaliteiten vertellen het verhaal van het ontstaan en de ontwikkeling van een uniek ingenieurslandschap met een eigen schoonheid.

Klimaatadaptatie
Het proces waarin de kwetsbaarheid van de leefomgeving voor klimaatverandering wordt verminderd. Denk aan de aanpassing van de leefomgeving aan gevolgen van klimaatverandering zoals wateroverlast en hittestress.

Koppelkansen
Kansen voor het verbinden van verschillende opgaven in een integrale aanpak of project. Door het koppelen ontstaat meerwaarde voor ruimtelijke kwaliteit.

Land art
Kunstwerken zoals beeldhouwwerken, sculpturen, constructies of grondwerken die in relatie tot de specifieke landschappelijke omgeving zijn vormgegeven. Natuurlijke elementen zijn van groot belang in de ervaring van de kunstwerken. Denk hierbij aan het weer en de seizoenen. (Naar: Vroom, 2005)

Landschap
Een ruimte die gevormd en geschapen is door natuur en/of mens. Het deel van het aardoppervlak dat verschillende mensen ervaren op uiteenlopende manieren (naar: Vroom, 2005). Een ruimte die is opgebouwd uit natuurlijke elementen en processen. Zoals geomorfologie, bodem- en waterhuishouding en hydrologie (abiotische laag). Of uit de ecosystemen met levende flora en fauna (biotische laag). En uit menselijke invloeden en ingrepen in het landschap zoals steden, infrastructuur en recreatie (antropogene laag).

Leesbaarheid
De mate waarin de karakteristieken van een specifiek landschap duidelijk zichtbaar en begrijpbaar zijn voor een toeschouwer. Elementen die de leesbaarheid kunnen bepalen zijn bijvoorbeeld de verkaveling, waterlopen, lanen van een gebied.

Lobben, groene
Royale groengebieden, zoals bijvoorbeeld bossen, die vanuit de omgeving de stad in lopen. Vaak vormen de lobben een buffer of grens tussen verschillende stedelijke gebieden of kernen.

Menselijke maat
De mate waarin een landschap, gebied of object zich verhoudt tot de afmetingen van het menselijk lichaam. Voor ruimtelijk ontwerp betekent dit bijvoorbeeld dat de afmetingen van het menselijk lichaam de vormgeving van ruimten en landschappen bepalen (Vroom, 2005). In abstracte zin wordt hiermee de verhouding van een toeschouwer tot een ruimte of landschap bedoeld. En dan met name de mate waarin een landschap aangenaam, tastbaar, begrijpelijk en te overzien is.

Mondriaanlandschap
Verwijzing naar de geometrische schilderkunst van Piet Mondriaan. Mondriaans werk vertoont gelijkenis met het strak geordende landschap van de Flevolandse polders. Specifiek bedoelen we de regelmatige geometrische landbouwverkaveling. Die vormt het raamwerk voor allerlei kleuren en teelten in het gebied. Daarnaast verwijst de term naar de openheid van het gebied. Daardoor zijn de verkaveling en diversiteit daarbinnen goed te ervaren.

Natuurinclusief, natuurinclusieve landbouw (ook wel landschapsinclusieve landbouw)
Natuurinclusieve landbouw is een duurzame vorm van landbouw. De productie van voedsel draagt dan bij aan een aantrekkelijk, rijk, biodivers landschap. Dit gaat uit van natuurlijke processen en een gezonde bodem. Kringlopen worden zo veel mogelijk op regionale en lokale schaal gesloten (naar: College van Rijksadviseurs, 2020).

Omgevingskwaliteit
Omgevingskwaliteit bestaat uit wat zorgdraagt voor de leefbaarheid van onze fysieke omgeving. In de breedste zin van het woord. Het is het samenhangende systeem van de kwaliteit van water, milieu, natuur, landschap, stedenbouw, energie, cultureel erfgoed, beleving, identiteit etc. De omgevingskwaliteiten zijn veelomvattend, divers en gebiedsafhankelijk, daardoor is omgevingskwaliteit altijd een maatwerk oplossing.

Ontwerpend onderzoek
Ontwerpend onderzoek is een verkennend en verbindend instrument om tot nieuwe inzichten te komen over de inrichting van landschap en leefomgeving. Je ontwerpt en visualiseert voorstelbare werkelijkheden, om zo tot oplossingen voor een complex vraagstuk te komen. Je gebruikt bestaand of aanvullend onderzoek als basis. Door het experimenteren met mogelijke toekomsten als uitgangspunt te nemen kan je een basis creëren om tot vernieuwende en beeldende ideeën te komen. Onderzoek kan dan het bewijs vormen om de voorstelbare werkelijkheid te realiseren. Dat onderzoek kan bestaande kennis of eigen ruimtelijk onderzoek zijn. (Noordhuizen en Nijkrake in DSL, 2017)

Openheid
De elementen boven ooghoogte in de wijde omgeving bepalen de openheid van het landschap. Bijvoorbeeld hellingen, opgaande begroeiing zoals bos, singels en houtwallen, en bebouwing van steden, dorpen en woningen en bedrijven. Hoe open een landschap is, hangt af van hoe ver je kunt kijken. En van hoe groot de ruimte is die je kunt zien. (Naar: CBS, PBL, RIVM, WUR (2012)). De openheid in Flevoland verschilt per polder en per deelgebied.

Opgavegericht (werken)
Samen met verschillende partners in een gebied en vanuit meerdere beleidsterreinen tegelijk werken. Zie ook Integraal.

Patchwork (NL: lappendeken)
Oorspronkelijk een term uit de textielindustrie. Het beschrijft een deken gemaakt van aan elkaar gezette lapjes van allerlei kleuren en stoffen. In architectonische en ruimtelijke zin betekent het verschillende functies en landgebruik die naast elkaar bestaan in een gebied.

Poldercarré
Het poldercarré is een samenhangend landschapselement in Zuidelijk Flevoland. Het poldercarré is een samenstelsel van laanbeplantingen langs wegen, die tezamen een vierkante vorm (carré) vormen. Het carré omsluit een groot open landbouwgebied. Het vormt samen met de Vogelweg de hoofdstructuur van Zuidelijk Flevoland en een belangrijke kernkwaliteit. Het is van fundamentele waarde voor de uitstraling en identiteit van deze polder.

Polderconcept (ruimtelijk concept)
Een methode van ontwerpen en inrichten van het landschap in een polder gebaseerd op een leidend idee. Het concept ordent de verschillende ideeën en ingrepen in een landschap. Het zorgt voor samenhang tussen wensen, ideeën en principes (Naar: Vroom, 2005). In Flevoland leidden drie verschillende concepten voor de drie polders tot drie unieke landschappen.

Polderentrees
Toegangen tot de Flevolandse polders. Meestal via een weg, brug, dijk of sluis.
De toegangen markeren de overgang van het oude land naar de Flevolandse polders. Daardoor ervaar je bij de polderentrees een sterk contrast in landschappen. Fundamentele elementen daarin zijn:
- het merkbare verschil in hoogteligging
- de landschappelijke inrichting
- de lange zichtlijnen de polder in
- de beleving van de dijk als grens tussen oud en nieuw land
- de beleving van de dijk als grens tussen water en nieuw land.

De polderentrees vormen de etalage van het Flevolandse landschap. Ze zijn ook de eerste kennismaking van de toeschouwer met de kwaliteiten van Flevoland.

Polderparkwegen
Polderparkwegen zijn lange beplantte wegen, Ze verbinden het oude land met Oostelijk Flevoland en bieden een aantrekkelijk zicht op de polder. De van oorsprong Amerikaanse parkways zijn deels de inspiratie voor de polderparkwegen. Een parkway reageert sterk op het landschap waar de weg doorheen gaat. De beleving van dit landschap is van groot belang bij het ontwerp van een parkway. Dit wordt onder meer versterkt door de ligging van de weg in een gebied. En het bieden van panorama's en bijzondere zichtlijnen op een gebied.
Oostelijk Flevoland heeft veel van deze parkway-kenmerken toegepast. In de Flevolandse context definiëren we ze als polderparkwegen. Lange assen door de polder die veelal zijn aangeplant met kenmerkende lanen, singels, hagen en bosschages. Daardoor hebben de polderparkwegen ook een eigen landschappelijke kwaliteit. Kenmerkend zijn ook de brede profielen van de wegen en de royale continue bermen.

Principe (ontwerpprincipe, inrichtingsprincipe, groenprincipe)
In ruimtelijke en architectonische zin een werkwijze of manier om het landschap in te richten. Met een bepaald doel of vanuit een bepaalde opgave. Bijvoorbeeld het creëren van uitzicht op een gebied. Of juist het beplanten van een laan om de openheid te breken

Ritme
Een landschap zo ontwerpen, dat open ruimten, structuren, vlakken en massa's afwisselen. Dit leidt tot een afwisselende ervaring van een gebied (Naar: Vroom, 2005). Meestal gebruik je hierbij zorgvuldig gekozen afmetingen van ruimtes en opgaande landschapselementen.

Ruimtelijke kwaliteit
De (ontstane) waarde en kwaliteiten van een gebied. Het samenspel tussen herkomstwaarde, gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde van een landschap. Waarbij tegelijk een interactie tussen een ecosysteem en menselijke ingrepen en handelen ontstaat. En economische, ecologische en sociaal-culturele belangen elkaar raken. (Naar: Dauvellier, P. en Alkema, Y., 2008 en Vroom, 2005).

Schaal
De verhouding tussen maten van ruimten en objecten. De mate van omsluiting, verdichting en openheid bepaalt de ervaring van de schaal van een landschap. (Naar: Vroom, 2005).

Swifterbantcultuur
Een cultuur uit de oudheid, vernoemd naar de vondsten die archeologen deden bij het Flevolandse dorp Swifterbant.

Synthese
De vorming en het ontwerpen van verschillende delen tot een logisch en samenhangend geheel. (Naar: Vroom, 2005).

Transitie
Een structurele verandering als resultaat van economische, sociale, culturele, ecologische of technologische ontwikkelingen. In ruimtelijke zin wordt hiermee veelal een verandering bedoelt die ook in het landschap voor grote verandering zorgt.

Verrommeling
De ontwikkeling van meerdere gebruiksfuncties naast elkaar in een landschap, zonder duidelijk onderling verband. Of storende elementen in het landschap die geen samenhang hebben. De objecten en elementen in het landschap en de kenmerken van het landschap bepalen hoe verrommeld een gebied lijkt. Ook de perceptie van de toeschouwer speelt daar een rol in. (Veeneklaas, et. al. , 2006)

Waterbouwkundig bouwwerk
Het geheel van dijken, gemalen, pompen en sluizen die de voorwaardelijke basis vormen voor het maken van een polder. Een waterbouwkundig bouwwerk kenmerkt zich door een veelal technische en rationele uitstraling.

Bijlage 2. Literatuurlijst

Andela, G., 2000. Kneedbaar landschap, kneedbaar volk. De heroïsche jaren van de ruilverkavelingen in Nederland. Bussum, uitgeverij THOTH.

Dam, F. v., Pols, L., & Elzenga, H., 2019. Zorg voor landschap, naar landschapsinclusief omgevingsbeleid. PBL.

CBS, PBL, RIVM, WUR, 2012. Openheid landschap (indicator 1022, versie 03 , 22 februari 2012). Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), Den Haag; PBL Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag; RIVM Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, Bilthoven; en Wageningen University and Research, Wageningen. Verkregen via www.clo.nl

College van Rijksadviseurs, 2018. Panorama Nederland. Den Haag.

College van Rijksadviseurs, NOHNIK architecture and landscapes, Louis Bolk Instituut, 2020. Op weg naar een New Deal tussen boer en maatschappij. Pilot landschapsinclusieve landbouw Salland. Den Haag.

Dauvellier, P. en Alkema, Y., 2008. Ruimte met karakter.

Hemel, Z., 1994. Het landschap van de IJsselmeerpolder. Planning, inrichting en vormgeving. Rotterdam, NAi Uitgevers.

Horlings, H., Blom, A., 2018. De groene horizon. Vijftig jaar bouwen aan het landschap van de Flevopolder. Bussum, uitgeverij THOTH.

K.H. Ollongren, D. m., 2018. 292 Besluit kwaliteit leefomgeving. Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden.

Must stedenbouw, 2013. Kijk op de ruimtelijke kwaliteit van snelwegen. Rijkswaterstaat.

NOHNIK architecture and landscapes, 2018. Tekenen aan een nieuwe synthese - Transities en ruimtelijke kwaliteit in het Flevoland van morgen. Essay.

Noordhuizen, J.R. en Nijkrake, W.F. Ontwerpend onderzoek in de praktijk. Dutch School of Landscape Architecture, 2017. DSL Amsterdam.

PBL. (2019, maart 21). Beleidsbrief landschapsinclusief denken en doen. Verkregen via www.pbl.nl

Steenhuis, M. Hooimeijer, F., 2009. Maakbaar landschap. Nederlandse landschapsarchitectuur 1945-1970. Rotterdam, NAi Uitgevers.

Veeneklaas, F.R., J.L.M. Donders & I.E. Salverda, 2006. Verrommeling in Nederland. Wageningen. WOT Natuur & Milieu. WOT-rapport 6.

Vereniging Deltametropool et al., 2016. Blind Spot – metropolitan landscape in the global battle for talent. Rotterdam, Vereniging Deltametropool.

Vogelzang, T.A., A.B. Smit, P.P. Kuiper, C. Gillet, 2019. Grond in beweging; Ontwikkelingen in het grondgebruik in de provincie Flevoland in de periode tot 2025 en 2040. Wageningen, Wageningen Economic Research, Rapport 2019-003. 86 blz.; 14 fig.; 11 tab.; 13 ref.

Vroom, M., 2005. Lexicon van de tuin- en landschapsarchitectuur. Wageningen, uitgeverij Blauwdruk.

Colofon

ONTWERP
31-03-2021

Programma Landschap van de Toekomst

Appendix:
Handboek kernkwaliteiten Flevoland
24 bouwstenen voor hoge ruimtelijke kwaliteit

Dit is een uitgave van
Provincie Flevoland
Visarenddreef 1
Postbus 55
8200 AB Lelystad

Contact
T 0320 – 265 265
E info@flevoland.nl
W www.flevoland.nl

Tekst en redactie
Provincie Flevoland, afdeling Strategie en Beleid
Antea Group
NOHNIK architecture and landscapes
Flow Media

Vormgeving
NOHNIK architecture and landscapes

Cartografie, tekeningen en visualisaties
NOHNIK architecture and landscapes

Fotografie
NOHNIK architecture and landscapes, tenzij anders vermeld.

Wij hebben geprobeerd om alle rechthebbenden van gebruikt beeldmateriaal te achterhalen.
Indien u van mening bent dat u rechthebbende bent en niet vermeld staat, laat u ons dat dan weten.

© Voorjaar 2021

PROVINCIE FLEVOLAND

anteagroup

NOHNIK
ARCHITECTURE & LANDSCAPES